Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Одеська морська академія»

А.М. Варинська

НАУКОВА КОМУНІКАЦІЯ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Одеса — 2023

УДК 811.161.2
В18

Рекомендовано вченою радою Національного університету “Одеська морська академія” як навчальний посібник для здобувачів третього освітньо-наукового рівня вищої освіти за спеціальностями: 271 “Морський та внутрішній водний транспорт”, 073 “Менеджмент”; протокол № 10, від 25.05.2023 р.

Рецензенти: професор кафедри української мови ОНУ ім. І.І. Мечникова,
д. філол. наук, проф. Дружинець М.Л.
доцент кафедри українознавства НУ ОМА
канд. педагог. наук, Фоміна І.Л.

Варинська А.М.
В18 Наукова комунікація : навч. посіб. Одеса : НУ ОМА, 2023. 159 с.

Метою навчального посібника «Наукова комунікація» є формування наукової комунікативної компетентності здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, опанування норм наукового стилю мови, розвиток універсальних дослідницьких навичок, зокрема навичок письмової репрезентації результатів власних наукових досліджень українською мовою.

Пропонований посібник містить теоретичний і практичний матеріал, запитання, тести, завдання для самоконтролю та словник ключових термінів до кожної теми.

Навчальний посібник призначений для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальностями: 271 “Морський та внутрішній водний транспорт”, 073 “Менеджмент”, викладачів, а також усіх, хто прагне вдосконалити власну наукову комунікативну компетентність.

УДК 811.161.2

© Варинська А.М. 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 7

Розділ 1. НАУКОВА КОМУНІКАЦІЯ: ЗАСАДИ, ФОРМИ, ВИДИ ТА ОЗНАКИ 12

1.1.Академічна свобода. Академічна доброчесність. Принципи наукової комунікації 12

1.2.Засади наукової комунікації 14

1.3. Форми, види та жанри наукової комунікації 15

1.4. Мовна компетенція як невід'ємна складова й обов'язкова ознака освіченості та професіоналізму науковця 17

1.5. Мова науки як засіб формування культури особистості науковця-дослідника 20

1.6. Законодавчі основи наукової комунікації …..... 22

Запитання до самоконтролю 24

Тестові завдання до теми 25

Завдання для самостійної роботи 27

Словник термінів 29

Розділ 2. НОРМАТИВНО-СТИЛЬОВІ ОСНОВИ НАУКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ 32

2.1. Поняття стилю сучасної української літературної мови 32

2.2. Науковий стиль української мови: сфера використання та ознаки 33

2.3. Жанри наукового стилю 35

2.4. Мовні особливості наукового стилю 36

2.5. Новації українського правопису 37

Запитання до самоконтролю 39

Тестові завдання до теми 40

Завдання для самостійної роботи 41

Словник термінів 43

Розділ 3. ПИСЕМНА НАУКОВА КОМУНІКАЦІЯ 45
3.1. Ключові характеристики наукового тексту 45
3.2. Класифікація наукових текстів 47
3.3. Принципи наукового тексту 49
3.4. Мова і стиль наукової праці 50
3.5. Науковий дискурс: сутність і особливості 51
Запитання до самоконтролю 53
Тестові завдання до теми 54
Завдання для самостійної роботи 55
Словник термінів 56

Розділ 4. ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ НАУКОВОГО ДИСКУРСУ 58
4.1. Основні поняття термінознавства 58
4.2. Загальнонаукові, міжгалузеві і спеціальні терміни 60
4.3. Нормативні вимоги до вживання термінів 60
4.4. Професіоналізми у науковій комунікації 62
4.5. Фахова термінологія в умовах глобалізації: національне та інтернаціональне у термінології морської галузі 63
4.6. Особливості перекладу термінів 66
4.7. Термінологічні словники української мови 68
Запитання до самоконтролю 71
Завдання для самостійної роботи 72
Словник термінів 73

Розділ 5. ПЛАН І ТЕЗИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЗАСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗУМОВОЇ ПРАЦІ 75
5.1. Поняття плану. Загальна характеристика 75
5.2. Види планів та особливості їх складання 76
5.3. Поняття тез 78
5.3.1. Загальна характеристика та основні вимоги до складання тез 78

5.3.2. Реквізити тез на наукову конференцію 80
5.3.3. Зразки тез 80
Запитання до самоконтролю 81
Тестові завдання до теми 82
Словник термінів 85

Розділ 6. АНОТУВАННЯ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ 86
6.1. Анотація. Визначення та загальна характеристика 86
6.2. Анотування наукового джерела 88
6.3. Лексико-граматичні засоби для складання анотації наукової статті 89
6.4. Зразки анотацій 91
Запитання до самоконтролю 94
Тестові завдання до теми 95
Завдання для самостійної роботи 96
Словник термінів 98

Розділ 7. СТАТТЯ ЯК САМОСТІЙНИЙ НАУКОВИЙ ТВІР. ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ НАУКОВОЇ СТАТТІ 99
7.1. Підготовка і написання наукової статті 99
7.1.1. Структура наукової статі 100
7.1.2. Назва статті 101
7.1.3. Вступ. Актуальність. Проблема. Мета 102
7.1.4. Методи дослідження 105
7.1.5. Виклад суті дослідження у статті 107
7.1.6.Мовні стандартні звороти для написання наукової статті 108
7.1.7. Висновки 113
7.2. Оформлення цитат у науковому тексті 114
7.3. Список літератури. Вимоги до оформлення 115
7.4. Приклад наукової статті 117
Запитання до самоконтролю 120

Тестові завдання до теми 121
Завдання для самостійної роботи 123
Словник термінів 127

Розділ 8. РЕЦЕНЗІЯ ЯК КРИТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ НАУКОВОЇ ПРАЦІ

8.1. Рецензування наукового джерела 129
8.2. Структура рецензії. Зразки рецензії 131
8.3. Рецензія. Мовні особливості 135
8.4. Стратегія хеджування (ґеджування) 139
Запитання до самоконтролю 141
Завдання для самостійної роботи 141
Словник термінів 143

НАУКОВА КОМУНІКАЦІЯ. СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ 144
ЛІТЕРАТУРА 153

ПЕРЕДМОВА

Дисципліна «Наукова комунікація» спрямована на формування у здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти наукової комунікативної компетентності, що передбачає здатність особи до ефективного письмового й усного професійно-наукового спілкування академічною українською мовою на основі знань, розуміння й навичок побудови письмового тексту та усного мовлення спеціального призначення: знання алгоритмічних приписів наукового тексту; володіння спеціальною термінологією та стандартними зворотами наукового стилю; зрозумілий і недвозначний виклад результатів і положень дослідження, донесення власних висновків, а також аргументації чи критичних зауваг до фахівців і нефахівців; участь у наукових дискусіях та аргументований захист власної наукової позиції, «вільне спілкування з питань, що стосуються сфери наукових та експертних знань, з колегами, широкою науковою спільнотою, суспільством у цілому» [1], з дотриманням норм комунікативної культури.

Метою навчальної дисципліни «Наукова комунікація» є формування наукової комунікативної компетентності здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, опанування норм наукового стилю, набуття універсальних навичок дослідника, зокрема усної та письмової презентації результатів власного наукового дослідження українською мовою.

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Наукова комунікація» є жанрові різновиди наукового стилю сучасної української літературної мови, форми репрезентації наукового тексту, структурно-смислові компоненти наукових текстів, мовні засоби наукового стилю, алгоритмічні приписи наукового тексту, оформлення результатів наукових досліджень, бібліографічна культура, наукова риторика, культура усного та писемного наукового мовлення.

Мова навчання — українська.

Навчальна дисципліна забезпечує набуття перелічених нижче

---

[1] Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1341. Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п

компетентностей та досягнення програмних результатів навчання.

Компетентності та результати навчання за освітньо-науковою програмою «Навігація, морська інженерія та безпека судноплавства»

ЗК4. Здатність до ефективної наукової комунікації державною та іноземною мовами в усній та письмовій формі з широкою науковою спільнотою.

СК5. Здатність оцінювати значущість досліджень та/або інновацій, визначати та захищати власну позицію щодо результатів досліджень (публікацій, доповідей, звітів, дисертацій тощо) у галузі морського та річкового транспорту.

РН6. Досвід участі у широких наукових дискусіях та обговореннях, підготовка публікацій за результатами власних досліджень у наукових виданнях, спроможність до наукової комунікації та наукового спілкування в усній та письмовій формі (у тому числі іноземною мовою).

Компетентності та результати навчання за освітньо-науковою програмою «Менеджмент морської галузі»

ЗК04. Здатність розв'язувати комплексні проблеми у сфері менеджменту на основі системного наукового світогляду та загального культурного кругозору із дотриманням принципів професійної етики та академічної доброчесності.

СК02. Здатність усно і письмово презентувати та обговорювати результати наукових досліджень та/або інноваційних розробок українською та англійською мовами, опрацьовувати наукову літературу з управління та адміністрування та ефективно використовувати нову інформацію з різних джерел.

РН02. Вільно презентувати та обговорювати з фахівцями і нефахівцями результати досліджень, наукові та прикладні проблеми менеджменту державною та англійською мовами, кваліфіковано відображати результати досліджень у наукових публікаціях у провідних міжнародних наукових виданнях.

Кількість кредитів ЄКТС: **2**

Заплановані результати навчання за навчальною дисципліною

Завдання навчальної дисципліни:

- формування академічної мовної та мовленнєвої компетентності;

- опанування норм наукового стилю сучасної української літературної мови;
- засвоєння алгоритмічних приписів наукової діяльності;
- засвоєння структури та мовних засобів побудови наукового тексту;
- опанування стандартних зворотів для написання наукової статті, доповіді, дисертації;
- освоєння стандартів оформлення цитувань і бібліографічних посилань;
- формування термінологічної компетентності на основі фахової мови;
- засвоєння норм мовного етикету наукового спілкування;
- набуття навичок оформлення результатів власного наукового дослідження українською мовою;
- набуття навичок ведення наукового діалогу та участі в наукової дискусії;
- набуття навичок публічного виступу з науковою доповіддю.

Програмні результати навчання

Здобувачі вищої освіти повинні знати:

- основні види наукових комунікацій, їх значення у професійній практиці;
- жанрові різновиди наукового стилю української літературної мови;
- форми репрезентації наукового тексту;
- структуру наукового дискурсу, властивості і структурно-смислові компоненти наукових текстів;
- технології роботи з науковим текстом;
- мовні особливості наукового стилю;
- вимоги до мовного оформлення наукових текстів: тез, статті, дисертації;
- лексичні засоби на позначення змістових елементів наукового тексту;
- загальнонаукову та професійну термінологію;
- правила оформлення цитувань у науковому тексті;
- правила оформлення бібліографії наукової роботи;
- норми мовного етикету в науковій комунікації;
- вимоги до публічного виступу та участі в науковій дискусії.

Здобувачі вищої освіти повинні вміти:

- вільно будувати свою мовну та мовленнєву поведінку в науковій сфері;
- дотримуватися етичних норм у науковій комунікації;
- спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово з дотриманням нормативно-стильових вимог;
- презентувати наукову інформацію в писемній та усній формах комунікації;
- застосовувати на практиці знання побудови наукового тексту відповідно до основних видів і жанрів наукових комунікацій;
- послуговуватися алгоритмами створення наукового тексту: плану, тез, статті, анотації, рецензії;
- формулювати мету, актуальність, проблему наукової роботи, репрезентувати її змістові елементи;
- послуговуватися професійною термінологією;
- користуватися словниками, довідниками та стандартами;
- оформлювати цитування та бібліографію в науковій роботі;
- спілкуватися, дотримуючись культури наукової комунікації та норм мовного етикету;
- добирати потрібні аргументи для обґрунтування наукової інформації;
- вести наукову бесіду та дискусію;
- виступати з науковою доповіддю.

Здобувачі вищої освіти повинні володіти:

- алгоритмом створення наукового тексту;
- навичками письмової та усної презентації результатів власного наукового дослідження.

Мета навчальної дисципліни, предмет вивчення, завдання та програмні результати навчання зумовили методичну спрямованість навчального посібника, що полягає у практичному забезпеченні розвитку наукової комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти, опанування нормами наукового стилю у процесі сприйняття й відтворення фахових текстів, а також у формуванні

здатності репрезентувати результати власних наукових досліджень у формі тез, статті, анотації, рецензії тощо.

Навчальний посібник містить такі теми:

1. Наукова комунікація: засади, форми, види та ознаки.
2. Нормативно-стильові засади наукової комунікації.
3. Писемна наукова комунікація.
4. Термінологічний апарат наукового дискурсу.
5. План і тези як важливий засіб організації розумової праці науковця.
6. Анотування наукових текстів.
7. Стаття як самостійний науковий твір. Вимоги до написання наукової статті.
8. Рецензія як критичне осмислення наукової праці.

Кожна тема представлена окремими блоками: теоретичним, практичним, що містить запитання і завдання для самоконтролю, словник ключових термінів і рекомендовану літературу.

Така структура забезпечує послідовне засвоєння матеріалу та інтеграцію теоретичних знань із практичними навичками наукової комунікації.

Розділ 1. НАУКОВА КОМУНІКАЦІЯ: ЗАСАДИ, ФОРМИ, ВИДИ ТА ОЗНАКИ

1.1. Академічна свобода. Академічна доброчесність. Принципи наукової комунікації

1.2. Засади наукової комунікації

1.3. Форми, види та жанри наукової комунікації

1.4. Мовна компетенція як невід'ємна складова й обов'язкова ознака освіченості та професіоналізму науковця

1.5. Мова науки як засіб формування культури особистості науковця-дослідника

1.6. Законодавчі основи наукової комунікації

Запитання до самоконтролю

Тестові завдання до теми

Завдання для самостійної роботи

Словник термінів

Ключові слова: академічна свобода, академічна доброчесність, наукова комунікація, види наукової комунікації, наукові жанри, компетентність, комунікативна компетенція, мовна компетенція, мова науки.

1.1. Академічна свобода. Академічна доброчесність. Принципи наукової комунікації

Наукова комунікація у вишах здійснюється на основі моральних норм та етичних принципів, які зафіксовані в Законі України «Про освіту»[2], Законі України «Про вищу освіту[3], інших законах та Етичних кодексах університетських спільнот. Учасники наукових спільнот зобов'язані дотримуватися вимог законодавства, усвідомлювати зміст ключових понять і керуватися принципами

---

[2] Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text

[3] Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text

та нормами академічної етики у своїй діяльності. Основними з них є «академічна свобода» та «академічна доброчесність».

Академічна свобода розуміється як «самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів та реалізується з урахуванням обмежень, встановлених законом»[4].

Академічна доброчесність являє собою «сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень»[5].

Академічна доброчесність університетської спільноти НУОМА ґрунтується на принципах:

- чесності у викладанні та навчанні, у наукових дослідженнях, у пошуку істини, у здобуванні знань;
- довіри та сприянні вільному обмінові ідеями для створення можливостей кожному найповніше розкрити свій потенціал;
- об’єктивності в оцінюванні знань здобувачів вищої освіти, у дослідницькій роботі, у науково-організаційній діяльності, пов’язаній з присудженням освітніх і наукових ступенів;
- самоповаги та поваги до людської гідності;
- поширенні академічної доброчесності у викладанні, навчанні й дослідницькій діяльності;
- дотриманні авторських прав та прав на інтелектуальну власність;
- неприпустимості практики плагіату в будь-якому вияві;

---

[4] Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Ст. 1, п. 2. Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text

[5] Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Ст. 42, п.1. Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text

- відкритості результатів наукових досліджень[6].

Отже, академічна свобода та академічна доброчесність становлять фундаментальні засади наукової комунікації та визначають її етичні межі й ціннісні орієнтири.

1.2. Засади наукової комунікації

У сучасному освітньому просторі вищої школи провідне місце належить науковій комунікації.

Наукова комунікація - це особливий вид професійної комунікації, що має когнітивну специфіку і характеризується низкою ознак.

1. Функціонує у науковій спільноті та являє собою постійний усно-писемний діалог науковців у формі безпосереднього й опосередкованого спілкування, публікацій, академічний обмін, стажування, наукові конкурси, спільні наукові проєкти тощо.
2. Особливістю сучасної наукової комунікації професійної спільноти є активне використання мережевих форм взаємодії, що дає змогу науковцям долучатися до глобального наукового простору..
3. Відзначається галузевою професійною диференціацією.
4. Має предметом специфічну наукову проблематику. Наукова діяльність завжди спрямована на вирішення певної наукової проблеми.
5. Основним результатом наукової комунікативної діяльності є нове наукове знання, яке фіксується, насамперед, у наукових публікаціях та дисертаційних дослідженнях.
6. Основним інструментом наукової комунікації є спеціальна мова (мова для спеціальних цілей), яка слугує вербальним засобом досягнення певного позамовного результату.

Опанування засад наукової комунікації спрямовано на здобуття наукової комунікативної компетентності, що передбачає «набуття універсальних навичок

---

[6] Етичний кодекс університетської спільноти Національного університету «Одеська морська академія». Одеса, 2019. Офіційний сайт НУ ОМА. URL : http://onma.edu.ua/wp-content/uploads/2020/09/Etycheskyj-kodeks-1.pdf

дослідника, зокрема усної та письмової презентації результатів власного наукового дослідження українською мовою»[7].

Наукова комунікація є складником глобальної системи наукової комунікації та охоплює всі види взаємодії і взаємозв'язку між вченими та іншими агентами наукової, професійної або освітньої діяльності. У зв'язку з цим вона становить інтерес для фахівців різних галузей – лінгвістів, філософів, психологів, соціологів, політиків, менеджерів та інших.

Головним змістом комунікації наукової комунікації в сучасних умовах є забезпечення кожного учасника процесу оперативною й якісною інформацією про проблему, предмет чи об'єкт дослідження, обмін результатами, ознайомлення з науковими позиціями та продукування нового знання. Таким чином, наукова комунікація ґрунтується на інформаційному обміні, а комунікативні відносини у науковій сфері визначаються насамперед як інформаційні.

1.3. Форми, види та жанри наукової комунікації

У науковій літературі питання класифікації форм, видів та жанрів наукової комунікації є дискусійним, оскільки, на думку Д. Лі, «навколо цих термінів існує багато плутанини»[8]. Плутанина виникає у зв'язку з тим, що деякі з них, наприклад монолог і діалог, вважають і формою мовлення, і видом комунікації. Тому форми наукової комунікації доцільно розмежовувати за такими критеріями класифікації: 1) ситуативні параметри: *формальна і неформальна;* 2) форма комунікації: *усна, письмова, комп'ютерно-опосередкована;* 3) характер мовленнєвої взаємодії: *монолог, діалог, полілог (зокрема наукова дискусія)*; 4) рівень опрацювання наукової інформації: *первинні та вторинні тексти;* 5) спосіб передачі інформації: *безпосередня і опосередкована.*

Одним із ключових критеріїв класифікації наукової комунікації є її

---

[7] Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах) : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-п

[8] Lee D. Genres, registers, text types, domain, and styles: Clarifying the concepts and navigating a path through the BNC jungle. *Language Learning & Technology*. 2001. 5(3), P. 37–72 (37). URL: https://scholarspace.manoa.hawaii.edu/server/api/core/bitstreams/e80fbfaf-736c-4f32-bd98-ed99ef330316/content

ситуативний характер, що дає змогу виокремити формальну і неформальну комунікацію. *Формальна комунікація* вчених здійснюється за встановленими у відповідній науковій спільноті правилами і, як правило, документально фіксується, забезпечуючи офіційний обіг і поширення наукового знання.

Формальна наукова комунікація реалізується у писемній формі (*монографії*, *статті, тези*), в усній формі (*публічні захисти, наукові доповіді, виступи на симпозіумах, конференціях, семінарах*) та в комп'ютерно-опосередкованій формі (*онлайн-конференції, вебінари, електронні публікації, наукові дискусії у цифрових середовищах*).

За характером мовленнєвої взаємодії усна комунікація представлена діалогічними формами (*наукова бесіда, наукова дискусія, наукова полеміка*) та монологічними формами (*наукове повідомлення, наукова доповідь, виступ на захисті дисертації*).

До неформальної усної комунікації належать бесіди вчених в робочий чи позаробочий час. Спілкування у формі виступів вчених на форумах, конгресах, конференціях, симпозіумах, круглих столах, семінарах та інших наукових заходах з обговоренням доповідей і обміном думками має дискусійний характер. З одного боку, така комунікація є формалізованою, з іншого – містить значний неформальний компонент, що підвищує її продуктивність для учасників. Під час такої взаємодії відбувається більш вільний і оперативний обмін інформацією, не пов'язаний жорстко зі статусно-рольовими очікуваннями, а наукове спілкування набуває безпосереднього міжособистісного характеру.

Розвиток мережі Інтернет впливає також на трансформацію традиційних і появу нових видів та жанрів наукових комунікацій. На сьогодні вони репрезентовані широким спектром, зокрема електронним листуванням вчених, форумами, блогами науковців та іншими комбінованими усно-писемними формами віртуального спілкування.

За рівнем опрацювання наукової інформації первинні та вторинні жанри наукового стилю властиві насамперед письмовій комунікації та представлені такими жанрами:

- первинні жанри наукового стилю – створені автором вперше, першоджерела: *стаття, монографія, дисертація, тези*, *доповідь, рецензія*;
- вторинні жанри наукового стилю – створені на основі наявних текстів: *огляд, реферат, автореферат, анотація, конспект*.

Найбільш поширеним жанром наукової комунікації є *наукова стаття*.

Безпосередня і опосередкована форми наукової комунікації стосуються насамперед способу взаємодії її учасників. Перша форма передбачає прямий контакт, друга – наявність однієї або декількох опосередкованих ланок. До опосередкованого типу наукової комунікації належить *дистанційна* або *мережева* взаємодія учасників наукових дискусій у журналах, на конференціях та інших формах комунікації через публікації.

Сучасний етап розвитку наукових комунікацій пов'язаний насамперед зі зростанням обсягу наукової інформації та активним використанням електронних засобів комунікації. За оцінками експертів, обсяг наукової інформації подвоюється кожні півтора – два роки (для порівняння: у XX столітті світова наукова інформація подвоювалася впродовж десяти – п’ятнадцяти років). Цьому сприяє те, що діяльність вчених і наукових організацій переноситься в онлайнове середовище. Скорочується час від проведення дослідження до оприлюднення його результатів, що робить наукові публікації більш оперативними джерелами інформації, водночас збільшується обсяг когнітивної інформації.

Розвиток цифрових технологій надає широкі можливості як для формального, так і для неформального спілкування, однак вимагає дотримання правових та морально-етичних норм.

Роль наукової комунікації не менш важлива, ніж роль наукових досліджень: вона є дієвим механізмом підтримання досягнутого рівня науки та забезпечення її подальшого розвитку.

1.4. Мовна компетенція як невід'ємна складова й обов'язкова ознака освіченості та професіоналізму науковця

Система вищої освіти в Україні складається **з** сукупності

«систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією»[9], що зафіксовано у Законі України «Про вищу освіту». В основу дефініції «*вища освіта*» покладено концепт компетентності, який розуміється як «здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей»[10], та репрезентується науковцями як «потенційна здатність особи справлятися з різноманітними завданнями, необхідними для здійснення якісної продуктивної діяльності, задані по відношенню до певного кола предметів і процесів визначаються як компетенції», а також як «інтегрований результат освіти»[11].

Компетентнісний підхід до навчання є провідною європейською освітньою концепцією, відповідно до якої перезавантаження української освітньої системи у форматі впровадження європейських стандартів та принципів якості навчання у вищій школі акцентує увагу на питаннях, пов'язаних із професійними знаннями та уміннями. Тому при створенні якісно нової моделі вищої освіти насамперед розробляються питання, орієнтовані на офіційно визначений результат навчання, тобто на компетентності, що відповідають стандартам вищої освіти.

Український професійний простір орієнтований на Європейську систему ключових компетенцій для безперервного навчання, яка «визначає вісім ключових компетенцій в якості необхідних для особистої самореалізації, активного громадянства, соціальної інклюзії та зайнятості: спілкування рідною мовою, спілкування іноземними мовами, математична компетенція і основні компетенції в природничих науках і технологіях, цифрова компетенція, вміння

---

[9] Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII.. Ст. 1, п. 5. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18

[10] Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Ст. 1, п. 13. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18

[11] Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. *Вища освіта України*. 2008. № 3. С. 23-30. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/52560/5/Holovan_competence.pdf

вчитися, соціальні і громадянські компетенції, почуття ініціативи та підприємництво, культурна обізнаність та демонстрація культури» [12]. Серед зазначених компетенцій першою названо комунікативну компетенцію, що охоплює здатність особи ефективно взаємодіяти в різних сферах суспільного й професійного життя.

Теоретичним підґрунтям комунікативної компетенції стала концепція мовної компетенції американського лінгвіста Ноама Хомського. На його думку, саме знання рідної мови дозволяє продукувати осмислені та граматично правильні висловлювання. Він також розмежував знання системи мови («competence») та використання мови, мовну активність («performance») у реальних ситуаціях спілкування[13].

Подальший розвиток цієї концепції пов'язаний з американським лінгвістом Деллом Хаймзом (D. Hymes), який увів у 1972 році у науковий обіг поняття комунікативної компетенції. Учений зосередився на з'ясуванні того, що має знати мовець, щоб бути компетентним у спілкуванні, і дійшов висновку, що комунікативна компетентність передбачає не лише досконале знання мови («linguistic competence»), а й знання соціальних і культурних поведінкових характеристик («cultural behavior»)[14].

Сучасні дослідники розмежовують мовну (лінгвістичну) та мовленнєву компетенції відповідно до їхніх характеристик: «лінгвістична (мовна) компетенція характеризується як набуття систематичних знань про мову, тобто знань граматичних правил, лексики, фонології, орфографії, пунктуації, семантики», а «мовленнєва компетенція розглядається як здатність адекватно використовувати мовні засоби для побудови висловлювань і текстів відповідно до норм в усному і писемному мовленні»[15].

---

[12] Горбунова Л.С. Ключові компетенції у транснаціональному освітньому просторі: визначенння та імплементація. *Філософія освіти*. 2016. № 2(19). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/klyuchovi-kompetentsiyi-u-transnatsionalnomu-osvitnomu-prostori-viznachennya-ta-implementatsiya

[13] Chomsky N. Aspects of the Theory of Syntax. Cambridge, MA : MIT Press, 1965. 251 p.

[14] Hymes D. On communicative competence. Sociolinguistics. 1972. P. 53-73. URL: https://pdfs.semanticscholar.org/45cf/13d5ec5446a5cf1d3fcd4de7423a29f77cf1.pdf

[15] Борисенко В.В. Теоретичні засади категорії «компетенція». *Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні та історичні науки*. К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 96. С. 25. URL :

Згідно із класичною науковою традицією і сучасною теорією комунікації підґрунтям комунікативної компетенції є мовна, мовленнєва і соціокультурна компетенції. Це дозволяє визначити *комунікативну компетенцію* як мовленнєво-мовну реалізацію низки комунікативних навичок й умінь, спрямованих на соціалізацію особи, її здатність ефективно взаємодіяти у суспільному та професійному середовищі, досягати взаєморозуміння, здійснювати взаємовплив і реалізовувати власний потенціал.

Таке розуміння дає можливість визначити *наукову комунікативну компетенцію* як різновид комунікативної компетенції, що характеризується сукупністю мовних, мовленнєвих та соціокультурних знань, умінь і навичок, які забезпечують здатність особи до переконливого й ефективного спілкування у науковій сфері. Як різновид комунікативної компетенції вона ґрунтується, з одного боку, на цінностях та мовних нормах, що є однаковими для всіх видів комунікації, а з іншого боку – на засадах наукового стилю мови та соціокультурних ознаках, що схвалені науковою спільнотою.

1.5. Мова науки як засіб формування культури особистості науковця-дослідника

Мова науки – це функціональний різновид мови для спеціальних цілей, що обслуговує сферу пізнання й дослідження та використовується для опису й пояснення наукових фактів, явищ і процесів. Вона характеризується великою кількістю загальнонаукової та професійної термінології.

Мова науки призначена для розв’язання спеціальних завдань науки і пристосована для опису відповідної предметної галузі. Провідними серед її функцій вважають: номінативну (називну), гносеологічну (когнітивну), епістемологічну (пізнавальну), комунікативну (трансляція знань), інструментальну (методологічну), доказову (аргументативну), акумулятивну (збереження досвіду). У мові науки закріплюються алгоритми практичних і пізнавальних дій. Вона призначена як для однозначного формулювання

http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/5117/1/BORYSENKO.pdf

результатів наукового пізнання, так і для самої науково-пізнавальної діяльності.

Дотримання норм мови на всіх її рівнях у процесі наукової комунікації визначає культуру наукової мови. Культура наукової мови полягає в умінні чітко викладати думки і будувати текст наукового стилю в усній і письмовій формі відповідно до вимог стилю і жанрів наукової мови. Як зазначає П. О. Селігей, «Мовна вправність – неодмінна умова високої кваліфікації в науці. За якість своїх публікацій науковець відповідає так само, як і за якість своїх дослідів. Будь-яка мовна помилка, стильова невправність, недоопрацьованість тексту є виявом неповаги до читачів»[16].

Культура наукової мови тісно пов'язана з мовною свідомістю носіїв різних культур, а тому несе відбиток ціннісних орієнтирів, що маніфестуються в концептуальних системах національної картини світу. Мова науки – це не лише інструмент передачі даних, а складний механізм, що відображає мовну свідомість нації та її фундаментальні ціннісні орієнтири. Вона базується на унікальному світосприйнятті, де наукові концепти й терміни містять відбиток культурних пріоритетів та специфічних способів мислення, властивих певній спільноті. Таким чином, культура наукової мови стає формою вираження інтелектуального досвіду народу, поєднуючи універсальну логіку досліджень із глибинними ментальними кодами науковця.

Наукова картина світу, на відміну від національної картини світу, «репрезентує раціональну модель пізнання світу, за допомогою якої інтегруються й систематизуються знання, отримані у різних галузях наукового пошуку»[17], а інструментом її репрезентації слугує наукова мова, зокрема понятійно-термінологічний апарат.

Мова науки історично виникла з потреб пізнання і практики точно виражати й передавати думки про сутність об'єкта дослідження, ефективно

---

[16] Селігей П. О. Український науковий текст: проблеми комунікативної повноцінності та стильової досконалості : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Інститут мовознавства ім. ОО Потебні НАН України. Київ, 2016. С.15.

[17] Філон М.І., Кримець О.М. Наукова картина світу у філософському й лінгвістичному вимірах. *Термінологічний вісник*. 2013. Вип. 2 (1). С. 52. URL : http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/36696/1/Terminolohich_visnyk_2013_2_Filon_Naukova_kartyna.pdf

здійснювати науково-пізнавальну діяльність та адекватно оцінювати її результати. Завдяки мові знання стає доступним не тільки для сучасників, а й для наступних поколінь.

1.6. Законодавчі основи наукової комунікації

Наукова комунікація здійснюється з дотриманням вимог чинного законодавства України у сфері мови, освіти і науки. Нормативно-правові акти визначають статус української мови як державної, засади функціонування системи вищої освіти, правові основи наукової діяльності та загальні вимоги до професійної й академічної доброчесності.

Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.

Наведене нижче конституційне положення визначає українську мову як базову мову публічної та академічної комунікації в державі.

Стаття 10. Державною мовою в Україні є українська мова.

Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України[18].

Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25.04.2019 № 2704-VIII

Вибрані нижче положення із закону формують правові засади мовної культури науковця, нормативного академічного мовлення та відповідального використання фахової термінології.

Стаття 1. Єдиною державною (офіційною) мовою в Україні є українська мова. Статус української мови як єдиної державної мови передбачає обов'язковість її використання на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також в інших публічних сферах суспільного життя, визначених законом.

Навмисне спотворення української мови в офіційних документах і текстах, зокрема навмисне застосування її з порушенням вимог українського правопису і

---

[18] Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. С. 10. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text:

стандартів державної мови, а також створення перешкод та обмежень у застосуванні української мови тягнуть за собою відповідальність, встановлену законом.

Стаття 3. Завданнями цього Закону є: захист державного статусу української мови; забезпечення її функціонування як інструмента суспільної єдності та національної безпеки; забезпечення застосування державної мови у визначених законом сферах суспільного життя; сприяння застосуванню української мови відповідно до вимог українського правопису та інших стандартів державної мови; забезпечення розвитку української мови для зміцнення національної ідентичності, збереження національної культури, традицій, звичаїв, історичної пам'яті та забезпечення її подальшого функціонування як державотворчого чинника української нації; підтримка української мови шляхом сприяння:

- вживанню замість іншомовних українських слів, словосполучень і термінів у разі, якщо в українській мові існують рівнозначні відповідники, та підвищенню рівня обізнаності громадян про них;
- запобіганню вульгаризації української мови та змішування її з іншими мовами;
- поширенню знань про українську мову та її роль у розвитку української та європейської культур[19].

Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII

У вибраних нижче положеннях закону закріплено українську мову як основну мову навчання, академічної взаємодії та підготовки майбутніх дослідників.

Стаття 48. Мова освітнього процесу у закладах вищої освіти. Мовою освітнього процесу в закладах вищої освіти є державна мова.

Заклади вищої освіти забезпечують розвиток і функціонування української мови як державної в освітньому процесі, науковій діяльності та академічному

[19] Про забезпечення функціонування української мови як державної. Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. Ст. 1, ст. 3. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text

середовищі[20].

Застосування державної мови у сфері вищої освіти є важливою умовою формування професійної, комунікативної та академічної компетентності здобувачів освіти.

Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 № 848-VIII

Положення цього Закону дають підстави стверджувати, що реалізація наукової діяльності неможлива без ефективної наукової комунікації, а мова виступає основним засобом представлення, обговорення та поширення результатів досліджень.

Стаття 1. Наукова діяльність — інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та пошук шляхів їх застосування.

Однією з умов розвитку науки є забезпечення ефективного обміну результатами досліджень, їх поширення в науковому середовищі та впровадження у суспільну практику.

Мова наукової комунікації виступає засобом репрезентації результатів досліджень, професійної взаємодії науковців та інтеграції української науки у світовий академічний простір[21].

Запитання до самоконтролю

1. На яких принципах ґрунтується наукова комунікація?
2. Що таке академічна свобода?
3. Що таке академічна доброчесність?
4. Назвіть етичні норми діяльності здобувачів вищої освіти.
5. Що вважається порушенням академічної доброчесності?
6. Чому академічна доброчесність є необхідною умовою довіри до науки?
7. Охарактеризуйте особливості наукової комунікації та її значення для розвитку науки.

---

[20] Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014. № 1556-VII. Ст. 48. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1556-18

[21] Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII. Ст. 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text

8. Розкрийте зміст основних понять наукової комунікації.
9. Назвіть форми наукової комунікації.
10. Назвіть жанри наукової комунікації.
11. У чому полягають відмінності між прямою і опосередкованою науковою комунікацією?
12. Що таке компетентність? У чому її відмінність від компетенції?
13. Що таке комунікативна компетенція? Назвіть її складові.
14. З'ясуйте різницю між мовною і мовленнєвою компетенціями.
15. Доведіть, що наукова комунікація ґрунтується на таких категоріях, як «літературна мова», «мовна норма».
16. Яка роль мовної норми у формуванні культури наукового мовлення?
17. Поясніть твердження: «Мова – основний засіб комунікації».
18. Як ви розумієте твердження: «Мова науки — культурний символ науки»? Чи об'єктивне воно?
19. У чому полягає значення цифрових технологій для сучасної наукової комунікації?
20. Яке значення має наукова комунікація для інтеграції української науки у світовий академічний простір?
21. Які комунікативні якості, на Вашу думку, визначають успішного сучасного науковця?

Тестові завдання до теми

1. Відповідно до статті 42 Закону України «Про освіту» правил та принципів академічної доброчесності повинні дотримуватися:

1) *адміністрація навчального закладу;*
2) *викладачі навчального закладу;*
3) *бакалаври та магістри навчального закладу;*
4) *аспіранти та наукові керівники аспірантів;*
5) *усі учасники освітнього процесу.*

2. Академічна доброчесність ґрунтується на принципах:

1) чесності у викладанні, навчанні та у наукових дослідженнях;
2) неприпустимості практики плагіату в будь-якому вияві;
3) відкритості результатів наукових досліджень;

4) усі відповіді вірні.

3. Що не вважається академічним плагіатом:

1) інтелектуальна крадіжка, незаконне використання результатів праці інших;
2) мимовільне позичання чужих ідей та праці, без належного посилання;
3) оприлюднення (повністю або частково) чужих результатів як власних без зазначення авторства;
4) *виклад чужих ідей власними словами із посиланням на джерело.*

4. В якому документі сказано: "Кожний громадянин України зобов'язаний володіти державною мовою"?

1) *Конституція України;*
2) Закон України "Про забезпечення функціонування української мови як державної";
3) Концепція державної мовної політики;
4) Декларація про державний суверенітет України.

5. Комунікація — це:

1) випадковий обмін репліками між людьми;
2) процес взаємодії, передачі та обміну інформацією між людьми;
3) спілкування лише за допомогою технічних засобів;
4) передавання повідомлення без зворотного зв'язку.

6. До засобів комунікації належать:

1) лише технічні засоби зв'язку;
2) імідж, комунікативний простір і соціальний статус;
3) вербальні, невербальні та технічні засоби;
4) лише мовлення та жести.

7. Визначте вид комунікації за її метою.

1) Метою комунікації є отримання нових знань.
2) Метою комунікації є спонукання аудиторії до певних дій.
3) Метою комунікації є спонукання аудиторії до певних дій усупереч її бажанню.
4) Метою комунікації є встановлення контактів.

Види комунікації для довідки: контактна, маніпулятивна, мотиваційна (спонукальна), пізнавальна.

8. Найбільш ефективною є комунікація за допомогою:

1) технічних засобів;
2) безпосереднього особистого спілкування зі зворотним зв'язком;
3) невербальних засобів комунікації;
4) одностороннього інформування.

9. Наукова комунікація - це
1) це комунікація між представниками різних культур;
2) філософська категорія на позначення способу взаємин;
3) особливий вид професійної комунікації, спрямований на створення, обговорення на поширення наукових знань;
4) інформаційний обмін у технологічно організованих системах;
5) форма мовно-словесної діяльності;
6) суспільний феномен.

10. Комунікативна компетентність — це:
1) уміння налагоджувати контакти;
2) знання, уміння і навички, що сприяють успішній комунікації;
3) уміння використовувати вербальні і невербальні засоби спілкування
4) здатність передавати інформацію лише у письмовій формі.

11. Яка з наведених видів компетентності є невід'ємною складовою й обов'язковою ознакою освіченості та професіоналізму?
1) мовленнєва;
2) граматична;
3) мовна;
4) комунікативна;
5) термінологічна;
6) *риторична.*

Завдання для самостійної роботи

Завдання 1

Які наукові галузі представлено у поданих нижче дефініціях поняття "комунікація"? Виділити мовні маркери на підтвердження своєї думки.

Комунікація ... — це:

1) «процес передавання, переробки та прийняття соціальної інформації, здійснюваний суб'єктами та об'єктами (глобальної чи національної)

суспільної сфери»[22];

2) «передавання з метою подальшого прийняття на відстані певних сигналів, яке здійснюється при посередництві комплексу технічних засобів, призначених для такого передавання і прийняття певного продукту»[23];

3) «процес передачі, обміну політичною інформацією, який структурує політичну діяльність і надає їй нового значення, формує громадську думку і політичну соціалізацію громадян з урахуванням їхніх потреб та інтересів»[24];

4) «спосіб вербальної та невербальної взаємодії у рамках закону з метою досягнення синергетичної рівноваги у з'ясуванні спірних проблемних питань, інтерпретації значень та унормуванні конфлікту, забезпеченні права особи на комунікацію»[25];

5) «передача і прийом інформації, наказів, емоцій, джерело життєвої сили будь-якої організації, оскільки одна з найважливіших цілей комунікації полягає в тому, щоб здійснювати субординацію та координацію різноманітних елементів організації»[26];

6) «термін, що окреслює людську взаємодію у світі", "ознака конструктивної взаємодії особистостей, соціальних груп, націй та етносів, яка розгортається на основі толерантності й порозуміння»[27];

7) «спілкування, обмін думками, даними, ідеями тощо»[28].

Завдання 2

Охарактеризуйте власну комунікативну компетентність

1) декількома словами;
2) ґрунтовно.

---

[22] Бебик В.М. Глобальне інформаційне суспільство: поняття, структура, комунікації. *Інформація і право*. 2011. № 1. С. 44.

[23] Савінова Н., Коляденко П. Поняття дистанційна комунікація: правовий аспект. *Юридична Україна*. 2013. № 10. С. 45.

[24] Політологічний енциклопедичний словник / за ред. Ю.С. Шемшученка. 2-е вид., перероб. і доп. Київ, 2004. С. 162.

[25] Токарська А.С. Правова комунікація в контексті посткласичного праворозуміння : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2008. С. 12

[26] Енциклопедичний словник з державного управління / уклад Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю .П. Сурміна, Київ, 2010. С. 330

[27] Філософський енциклопедичний словник / уклад. В.І. Шинкарук, (голова) та ін. Київ, 2002 С. 291.

[28] Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ, 2004. С. 28.

Словник термінів

Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законами України правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень[29].

Академічна свобода – самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова, думки і творчості, поширення знань та інформації, вільного оприлюднення і використання результатів наукових досліджень з урахуванням обмежень, встановлених законом[30].

Академічний плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства.

Державна мова – це закріплена законодавством мова, використання якої обов'язкове в органах державного управління та діловодства, установах та організаціях, на підприємствах, у державних закладах освіти, науки, культури, у сферах зв'язку та інформатики тощо.

Жанр – це тип тексту, сформований відповідно до мети, змісту та організації мовного матеріалу в межах певного стилю мовлення.

Компетенція – визнане стандартами освіти коло знань, умінь, навичок і способів діяльності визначених стандартами освіти у певній сфері.

Компетентність – здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих

---

[29] Про вищу освіту : Закон України від 01 лип. 2014 № 1556-VII. Ст.1, п. 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1556-18

[30] Про вищу освіту : Закон України від 01 лип. 2014 № 1556-VII Ст.1, п. 3. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1556-18

якостей[31].

Комунікативна компетентність – здатність особистості ефективно використовувати вербальні та невербальні засоби спілкування відповідно до мети, ситуації та умов комунікації.

Комунікативна компетенція – це реалізація комплексу мовних, мовленнєвих і комунікативних навичок, спрямованих на соціалізацію особистості, її здатність ефективно взаємодіяти в суспільному та професійному середовищі, досягати взаєморозуміння, здійснювати взаємовплив і реалізовувати власний потенціал.

Літературна мова – це оброблена, унормована форма національної мови, яка в писемному та усному різновидах обслуговує культурне життя народу, всі сфери його суспільної діяльності.

Мова науки – це функціональний різновид мови для спеціальних цілей, що обслуговує сферу пізнання й дослідження та використовується для опису та пояснення наукових фактів, явищ і процесів. Характеризується великою кількістю загальнонаукової та професійної термінології.

Наука – це цілісна, багатовимірна, соціально значуща система знань, диференційована за галузями та так, що перебуває у постійному розвитку. Функцією науки є вироблення й використання теоретично систематизованих знань про дійсність. Наука є підґрунтям цивілізаційного розвитку та складовою частиною духовної культури людства.

Наукова комунікативна компетенція – це різновид комунікативної компетенції, що характеризується сукупністю мовних, мовленнєвих і соціокультурних знань, умінь та навичок, які забезпечують здатність особи до переконливого й ефективного спілкування у науковій сфері.

Як різновид комунікативної компетенції вона ґрунтується, з одного боку, на цінностях і мовних нормах, спільних для всіх видів комунікації, а з іншого — на засадах наукового стилю та соціокультурних особливостях наукової спільноти.

---

[31] Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII Ст. 1, п. 13. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1556-18

Наукова комунікація – це особливий вид професійної комунікації, який має когнітивну специфіку та передбачає обмін науковою інформацією (ідеями, знаннями, повідомленнями) між науковцями та іншими агентами наукової діяльності. Її метою є поширення та публікація результатів наукових досліджень, а також забезпечення доступності результатів досліджень для світової наукової спільноти.

Наукова спільнота – це професійне середовище вчених і дослідників, об'єднаних спільними науковими інтересами, цінностями та науковою комунікацією.

Національна мова – це мова, що є засобом усного й письмового спілкування нації. Національною мовою української нації є українська мова.

Парадигма – це сукупність теоретичних, методологічних і аксіологічних установок, що беруться за зразок для постановки та вирішення наукових проблем і визнаються членами наукової спільноти.

Розділ 2. НОРМАТИВНО-СТИЛЬОВІ ОСНОВИ НАУКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

2.1. Поняття стилю сучасної української літературної мови
2.2. Науковий стиль української мови: сфера використання та ознаки
2.3. Жанри наукового стилю
2.4. Мовні особливості наукового стилю
2.5. Новації українського правопису
Запитання до самоконтролю
Тестові завдання до теми
Завдання для самостійної роботи
Словник термінів

Ключові слова: науковий стиль, ознаки наукового стилю, підстиль, жанри наукового стилю.

2.1. Поняття стилю сучасної української літературної мови

Використовуючи мову у повсякденному житті, люди, залежно від потреби, вдаються до різних мовних засобів. У зв'язку з цим мова поділяється на стилі.

Стиль мови – це її різновид, функціональна підсистема, призначена для обслуговування певної сфери суспільного життя, яка вирізняється з-поміж інших метою мовлення, жанрами, ознаками та системою мовних засобів.

В українській літературній мові традиційно виділяють п'ять основних функціональних стилів: науковий; офіційно-діловий; публіцистичний; художній; розмовний (або стиль побутового мовлення).

Будь-який стиль має своє призначення, свою сферу спілкування, свої підстилі, ознаки, жанри реалізації й утворюється поєднанням нейтральних мовних засобів і засобів, вживаних переважно у даному стилі.

2.2. Науковий стиль української мови: сфера використання та ознаки

Науковий стиль обслуговує комунікацію у науковій та в освітній сферах. Він функціонує у двох формах: у писемній і усній. Писемна форма представлена науковою літературою (тезами, статтями, монографіями, дисертаціями тощо), а усна – лекціями, доповідями та дискусіями, виступами на наукові теми.

Характерною особливістю наукового стилю є наукова тематика та формально-логічний спосіб викладу матеріалу, що виявляється в усій системі мовних засобів.

Найвиразнішими маркерами наукового стилю є логічність, об’єктивність, аргументованість, узагальненість та використання абстрактної наукової й професійної лексики. Основна функція наукового стилю полягає у поданні точної, достовірної та логічно впорядкованої інформації, яка повинна бути чіткою, стислою, недвозначною і зрозумілою.

Ознаки наукового стилю:

Науковому тексту притаманні цілісність і зв'язність; об’єктивність аналізу, логічна послідовність і доказовість викладу, точність формулювань і визначень, лаконічність висловлення; аргументованість тверджень, пояснення причинно-наслідкових зав’язків, ясність і предметність тлумачень, узагальненість понять і явищ, смислова завершеність, наявність обґрунтованих висновків.

Об'єктивність викладу

Об'єктивність викладу є однією з основних стильових ознак наукової мови. Вона випливає зі специфіки наукового пізнання, спрямованого на встановлення істини. Тому в наукових текстах уживаються слова і словосполучення, що вказують на ступінь достовірності повідомлення. Наприклад, слова «*звичайно*», «*зрозуміло*», «*безперечно*» виражають впевненість автора у достовірності фактів; слова «*мабуть*», «*слід вважати*» передають припущення; слова «*можливо*», «*ймовірно*» указують на можливість певного явища чи факту.

Обов'язковою умовою об'єктивності є посилання на джерело інформації, автора думки чи вислову. Для цього використовують мовні конструкції: «*за повідомленням*», «*за даними*», «*на нашу думку*», «*як зазначає автор*» тощо.

Безособовість викладу

Письмовому науковому мовленню властивий *безособовий характер викладу*. Не використовуються займенники першої особи однини. Переважає виклад від третьої особи: *«автор вважає, що ...», «автор розуміє, що ...», «автор переконаний, що ...»*, а авторське *«я»* замінюються формами *«ми»: «за нашими спостереженнями», «на наш погляд ...», «ми переконані в тому, що ...»*. Водночас надмірне вживання займенника *«ми»* також небажане, адже увага повинна зосереджується на змісті повідомлення, а не на особі автора. Тому доцільно використовувати безособові конструкції: *«є підстави вважати», «є впевненість у тому, що ...», «можна припустити», «вважаємо за потрібне наголосити»* тощо.

Точність

Точність є однією з головних умов наукової та практичної цінності тексту. Неправильно дібране слово може спотворити зміст висловлення, спричинити двозначність або надати текстові небажаного відтінку.

Автори наукових праць не завжди дотримуються точності слововживання, недбало добирають слова, які часто спотворюють думку. Звідси виникають різноманітні лексичні помилки, що позбавляють наукову мову точності та ясності. Наприклад, речення «*Якщо інформація у науковій статті не підтверджена фактами, то її можна скасувати*» є некоректним, оскільки таке формулювання є змістовно неточним. Інформацію не скасовують, її можна спростувати, не враховувати або піддати сумніву.

Точність забезпечується не лише добором слів, а й правильним використанням граматичних конструкцій. Наприклад, зміст речення «*У дослідженні розглянуто методи аналізу студентів*» може тлумачитися двозначно, оскільки незрозуміло, чи йдеться про аналіз студентів як об’єкта дослідження, чи про методи аналізу, призначені для студентів.

Ясність

Ясність наукової мови полягає в умінні викладати думки доступно й зрозуміло. Неясність часто виникає тоді, коли замість точних кількісних значень

уживаються слова з невизначеним або надто узагальненим значенням.

Стислість

Стислість є важливою ознакою культури наукової мови. Вона передбачає вміння уникнути непотрібних повторів, надмірної деталізації, багатослівності та зайвих слів. Кожне слово і вираз має точно й лаконічно передавати зміст думки.

До мовної надмірності належить і невиправдане вживання іншомовних слів: *лімітувати – обмежувати, детермінант – чинник*. Одним із різновидів багатослівності є тавтологія – повторення того ж самого іншими словами.

2.3. Жанри наукового стилю

Науковий стиль унаслідок різноманітності галузей науки й освіти та свого функціонального призначення реалізується у кількох підстилях, кожен із яких має свої жанри.

1. **Власне науковий**: *тези, стаття, дисертація, монографія, наукова доповідь*.
2. **Науково-навчальний**: *підручник, навчальний посібник, навчальна програма, збірник вправ, лекція, конспект*.
3. **Науково-інформаційний**: *реферат, анотація, рецензія, відгук, огляд*.
4. **Науково-довідковий**: *словник, довідник, енциклопедія, каталог*.
5. **Науково-технічний**: *інструкція, патент, авторське свідоцтво, доповідна записка, службовий лист, промислова реклама*.
6. **Науково-діловий**: *науковий звіт, довідка про впровадження результатів дослідження, угода про наукову співпрацю*.
7. **Науково-публіцистичний**: *науково-публіцистична стаття, хроніка, науковий огляд, наукове інтерв'ю, репортаж*.
8. **Науково-популярний**: *нарис, науково-популярна книга, лекція*.

У практиці наукової діяльності найбільш уживаними жанрами є план, тези, анотація, реферат, стаття, дисертація, монографія, рецензія, відгук.

2.4. Мовні особливості наукового стилю

Мовні особливості наукового стилю виявляються на лексичному, фразеологічному, морфологічному та синтаксичному рівнях. Основні мовні засоби цього стилю спрямовані на інформування, пізнання та аргументований вплив і характеризуються такими ознаками:

- відсутністю індивідуально-авторської манери викладу й емоційно-експресивної лексики;
- уживанням абстрактної лексики (*знання, ефективність, інтенсивність, процес, ресурс, управління* та ін.);
- значною кількістю загальнонаукової та спеціальної термінології (*величина, відхилення, компонент, метод, структура* тощо);
- використовуванням стійких термінологічних словосполучень і мовних кліше (*база даних, гарантувати безпеку, людина за бортом, митне законодавство, підбивати підсумки, прокласти курс, стояти на якорі, фінансовий прогноз, цінова дискримінація, цінні папери* тощо);
- переважанням іменників та відносних прикметників;
- активним уживанням безособових, узагальнених та неозначено-особових дієслівних форм, переважно теперішнього часу;
- використанням дієприкметникових і дієприслівникових зворотів;
- переважанням складних речень і логічно впорядкованих синтаксичних конструкцій;
- залученням цитат, покликань і посилань на джерела;
- монологічним характером текстів;
- використанням схем, таблиць, графіків, діаграм, карт, математичних, фізичних, хімічних та інших знаків і символів.

Прагнення до узагальнення й абстрактності зумовлює перевагу абстрактної лексики над конкретною. Багатозначні слова в науковому стилі зазвичай уживаються в одному, рідше – у двох значеннях, що забезпечує точність висловлення.

Фразеологія наукової прози має свою специфіку. Вона використовується для вираження логічних зв'язків між частинами висловлювання (*на підставі*

отриманих даних, таким чином, отже) або для позначення наукових понять і термінологічних сполук (*державні фінанси, мовна норма, наукова комунікація*).

Отже, мовні особливості наукового стилю підпорядковані вимогам точності, логічності, об'єктивності та ясності викладу.

2.5. Новації українського правопису

3 червня 2019 року було ухвалено нову редакція Українського правопису. Звернемо увагу на окремі новації українського правопису, що стосуються слів, часто вживаних у науковій сфері.

Новації українського правопису[32]

Написання складних слів

Уточнено правила написання слів разом, окремо й через дефіс.

Разом пишемо:

- складноскорочені слова та похідні від них: *адмінресурс, держмито, держустанова, епідемситуація, інвестпроєкт, Нацбанк, профспілка;*
- слова з іншомовними компонентами: *авіарейс, вебсторінка, геополітика, екосистема, єврозона, пресконференція, псевдонаука*;
- слова з першим іншомовним компонентом, що визначає ступінь або розмір: *гіперзвук, екстраклас, мікрохвиля, мініблок, наночастинки, топменеджер, ультразвук;*
- слова з першим іншомовним компонентом *анти-, віце-, екс-, контр-: антивірус, віцепрем'єр, ексміністр, контрадмірал*;
- складні слова, першою частиною яких є кількісний числівник, записаний словом: *двобічний, трикутник, сторіччя, триярусний*.

Написання через дефіс

Через дефіс пишемо:

- ініціальні абревіатури з іншими словами: *ВІЛ-інфекція, ДНК-аналіз, е-декларація*;

[32] Український правопис. Національна академія наук України. К. : Наукова думка, 2019. 392 с.

- терміни з літерами алфавіту: *П-подібний, Т-подібний*;
- іншомовні компоненти перед власними назвами: *пан-Європа, екс-Югославія*.

Написання слів із компонентом пів

Написання компонента **пів** залежить від значення слова.

Окремо пишемо, якщо йдеться про половину: *пів аркуша, пів години, пів літра, пів міста, пів острова, пів Європи*.

Разом пишемо, якщо слово становить єдине поняття: *південь, півколо, півкуля, півоберт, півовал, півострів*.

Написання слів із компонентом топ

Частина *топ-* із числівниками пишеться окремо: *топ 100, топ десять*, але *топменеджер, топофіцер*.

Написання іншомовних слів.

Через *-є-* пишемо слова *проєкт, проєкція*.

Написання назв сайтів та інтернет-сервісів.

- без родового слова пишемо з малої літери: *твітер, гугл*, ютуб;
- з родовим словом пишемо з великої літери та в лапках: *мережа «Фейсбук», енциклопедія «Вікіпедія»*;
- як назви юридичних осіб, пишемо з великої букви та без лапок: *РНБО, Гугл.*

Назви сайтів відмінюються за нормами українського правопису: *фейсбука, ютуба, імейла*.

Фемінитиви

Визначено продуктивні суфікси для творення фемінітивів.

- Суфікс **-к-**: *авторка, директорка, курсантка, міністерка, офіцерка, професорка, ректорка.*
- Суфікс **-иц-**: *випускниця, дослідниця, заступниця, начальниця, учениця*.
- Суфікс **-ин-**: *плавчиня, продавчиня, майстриня, фахівчиня, членкиня.*
- Суфікс **-ес-**: *поетеса, стюардеса*.

Скісна риска (/)

Унормовано використання скісної риски (/). Її ставимо в офіційно-діловому та науковому стилях:

- у значенні *і/або*: *системність / несистемність мовних явищ*;
- на позначення навчального року: *у 2018/2019 навчальному році*;
- для співвідношення величин, параметрів: *гривня / долар, км/год*;
- у графічних скороченнях: *п/в* (*поштове відділення*), *р/р* (*розрахунковий рахунок*), *п/п* (*по порядку: № п/п*).

Подані зміни не вичерпують усіх новацій українського правопису, однак охоплюють найуживаніші норми, актуальні для освітньої та наукової комунікації.

Запитання для самоконтролю

- Які ознаки наукового стилю?
- Яка основна функція наукового стилю мови?
- Які підстилі наукового стилю вам відомі?
- Які жанри реалізації наукового стилю ви можете назвати?
- Чим відрізняються первинні жанри наукової комунікації від вторинних?
- Чим відрізняється науковий дискурс від інших видів дискурсу?
- Якими є мовні засоби наукового стилю?
- Які новації Українського правопису вам відомі?
- Чому дотримання мовних норм є важливою умовою наукової комунікації?
- Чому точність, логічність і об’єктивність вважають провідними ознаками наукового стилю?
- Яке значення має науковий стиль у підготовці дослідника?
- Яку роль відіграють цифрові технології у сучасній науковій комунікації?

Тестові завдання до теми

1. Науковий стиль реалізується у таких жанрах:

1) доповідь, нарис, стаття, дискусія;
2) кодекс, статут, протокол, інструкція;

3) *анотація, рецензія, відгук, лекція;*
4) *репортаж, оповідання, драма, роман.*

2. Сфера поширення наукового стилю — це:

1) *професійна сфера, освіта, побутове спілкування;*
2) *наука, техніка, освіта;*
3) *офіційно-ділові стосунки, громадське життя, управління;*
4) *державні установи, наука, економіка.*

3. Характерні ознаки власне наукового підстилю подано в рядку:

1) *дидактична спрямованість, наявність ілюстрацій, логічність і стрункість викладу;*
2) *регулювально-імперативний характер, документальність, стабільність, стисліть, чіткість, висока стандартизація вислову, сувора регламентація тексту;*
3) *академічність викладу, насиченість термінами, книжність, чіткість визначень, точність, переконливість аргументації, логічна послідовність викладу, лаконічність форми;*
4) *доступність викладу матеріалу, певна експресивна забарвленість, використання логічних засобів впливу і переконання.*

4. До якого підстилю належить поданий уривок:

«Теоретичний матеріал видання максимально доповнено прикладами й ілюстраціями; до кожного розділу сформульовано контрольні запитання для перевірки якості засвоєння знань. Глосарій містить визначення термінів, необхідних для розуміння і кваліфікованого застосування здобутих знань на практиці».

1) *науково-популярного;*
2) *власне наукового;*
3) *науково-навчального;*
4) *науково-довідкового.*

5. Які слова переважно вживаються у науковому стилі?

1) *загальновживані слова, розмовно-побутова лексика, фразеологізми, слова з емоційним забарвленням, діалектизми;*
2) *суспільно-політична лексика, образна лексика, точні найменування, емоційно-забарвлені слова;*
3) *терміни, абстрактна лексика, спеціальна лексика;*
4) *стандартна канцелярська лексика, етикетні формули, нейтральна лексика.*

6. У якому стилі широко використовуються терміни та слова з абстрактним значенням?

1) *художньому;*
2) *офіційно-діловому;*
3) *публіцистичному;*
4) *науковому;*
5) *розмовному.*

7. Яка з наведених груп ознак найточніше та найповніше характеризує науковий стиль мови?

1) *логічність, чіткість, доказовість, доступність, стисліст;*
2) *логічність, точність, поняттєвість, терміновність, об'єктивність, доказовість, переконливість;*
3) *логічність, полемічність, яскравість, точність, невимушеність;*
4) *логічність, точність, об'єктивність, стисліст, полемічність;*
5) *логічність, точність, об'єктивність, стисліст, чіткість, доступність, образність;*
6) *логічність, чіткість, стисліст, стандартизованість, документальність.*

Завдання для самостійної роботи

Завдання 1

Прочитайте уривок зі статті Л. Л. Сотниченко, С. В. Табенського «*Сучасні економічні умови розвитку морської портової інфраструктури*». *Прокоментуйте, які ознаки наукового стилю реалізовано в поданому уривку. Зверніть увагу на структурованість, логічність, точність, аргументованість і мовне оформлення тексту.*

«Сучасні економічні умови та рівень розвитку технічних умов портової інфраструктури, а також інформаційних технологій формують додаткові вимоги до систем управління та методів, які в них використовуються. Конкуренція на ринку транспортних послуг та супутні їй фактори визначають необхідність використовувати в управлінні адаптивних методів, що дозволяють системі управління в системі транспорту приймати досить обґрунтовані управлінські рішення при обмежених ресурсах часу для їх розробки та реалізації [4]. Для забезпечення успішного функціонування цих методів знадобляться відповідні інформаційні технології.

Особливо це важливо у виробничих системах управління, діяльність яких має значну динаміку, а робота пов'язана з впливом зовнішніх імовірнісних факторів (метеоумов, соціальних і політичних потрясінь, ціни на нафту міжнародних ринках). Транспорт відноситься до таких систем управління, у

якого є підрозділи з умовами роботи, що постійно і швидко змінюються. Враховуючи досить високий рівень розвитку систем зв'язку та передачі даних, обчислювальних мереж та інформаційних технологій в світі (Internet, космічні системи зв'язку, мікрокомп'ютери та мобільні системи зв'язку) підприємства транспорту та їх виробничі процеси для підвищення ефективності своєї роботи повинні використовувати в умовах функціонування невизначеності інноваційні інформаційні технології, такі як - експертні системи та нейромережі [5].

Чинники які впливають на розвиток морської портової інфраструктури поділяються на дві групи: соціальні та економічні.

До соціальних факторів ефективності відносяться: зниження ризику функціонування; зниження цін на послуги морського флоту за рахунок удосконалення технології його роботи; збільшення комплексу послуг, що пропонуються фізичним та юридичним особам.

До факторів ефективності від запропонованої системи організації та управління місцевими перевезеннями відносяться:

- збільшення прибутку клієнтів за рахунок надійності доставки вантажів морським флотом;

- підвищення прибутку та рентабельності суднoплавних компаній за рахунок визначення оптимального рівня співвідношення тоннажу;

- підвищення валової продуктивності флоту на морських перевезеннях вантажів за рахунок забезпечення надійного прогнозу основних параметрів його роботи;

- підвищення провізної здатності.

При аналізі економічної ефективності функціонування портової інфраструктури необхідно враховувати наявну суперечність у економічних інтересів постачальників транспортних послуг, які хочуть отримати максимальний прибуток від своєї діяльності, що може призвести до встановлення невиправдано – високих тарифів на перевезення та споживачів транспортних послуг, які, навпаки, хочуть мати низький рівень тарифів, щоб витрати на доставку були мінімальними. Споживачі транспортних послуг

закладають транспортні витрати в ціну своєї продукції»[33].

Завдання 2

У поданому фрагменті допущено мовні, стилістичні та граматичні помилки. Відредагуйте текст відповідно до норм сучасної української літературної мови. Обґрунтуйте внесені виправлення.

У сучасній науці важливе значення грає точність формуліровок та логічність викладення матеріалу. Результати дослідження повинні базуватися на достовірних фактах, а висновки співпадати з поставленою метою. Автору необхідно слідкувати за правильним використанням термінів, не допускати двоякого тлумачення понять і уникати лишніх повторів. Особливу увагу слід приділяти оформленню покликань на використані джерела та дотриманню академічної доброчесності. Науковий текст повинен бути ясним, аргументованим і доступним для сприйняття читачем.

Словник термінів

Відгук – це: 1) документ, що містить висновки уповноваженої особи, кількох осіб або установи щодо поданої на розгляд праці, рукопису або проєкту; 2) стисла форма письмової оцінки виконаної роботи (курсової, бакалаврської, магістерської кваліфікаційної роботи, дисертації).

Дисертація – це кваліфікаційна праця, що містить нові науково обґрунтовані результати досліджень, які вирішують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для певної галузі науки.

Дискурс – поняття сучасної лінгвістики, що позначає єдність тексту й комунікативної ситуації, зумовленої екстралінгвістичними чинниками (соціальними, культурними, психологічними тощо). Його розрізняють 1) за тематикою спілкування (екологічний, морський, правовий тощо); 2) за типом взаємодії (особистісно-орієнтований і статусно-орієнтований).

Науковий дискурс відрізняється від інших типів дискурсу високим ступенем інтертекстуальності. Його особливостями є опора на прецедентні

---

[33] Сотниченко Л. Л., Табенський С. В. Сучасні економічні умови розвитку морської портової інфраструктури. The VI International Scientific and Practical Conference «Modern ways of solving the problems of science in the world», February 13–15, Warsaw, Poland. P. 161-164.

тексти, наукові концепти та систему фахової аргументації. Стратегії наукового дискурсу реалізуються у наукових жанрах.

Монографія – це наукова праця, яка містить повне або поглиблене дослідження однієї проблеми чи теми й належить одному або декільком авторам. У монографії можуть висвітлюватися результати багаторічних досліджень вченого або групи вчених у певній галузі науки.

Наукова стаття – це жанр наукового стилю, у якому подаються кінцеві або проміжні результати дослідження, висвітлюються актуальні напрями наукового пошуку та окреслюються перспективи подальших розвідок.

Науковий стиль – це функціональний різновид літературної мови, що обслуговує сферу науки й освіти та призначений для точного викладу, пояснення й аргументування наукової інформації.

Підстиль – це різновид функціонального стилю, що має властиві йому мовностилістичні засоби та співвідноситься зі стилем як частина з цілим залежно від комунікативної ситуації.

План наукової роботи – це порядок розміщення частин наукового тексту, його композиційна структура.

Реферат – це 1) короткий усний або письмовий виклад наукової праці, результатів наукового дослідження; 2) доповідь на певну тему, підготовлена на основі критичного аналізу різних джерел, об’єднаних спільною проблематикою, їх систематизації, узагальнення та оцінки.

Реферування – це складний процес аналітично-синтетичного опрацювання наукової інформації, що полягає в аналізі первинного документа, доборі найважливіших у змістовому відношенні даних (основних положень, фактів, доведень, результатів, висновків) та їх системному викладі.

Рецензія – це письмова експертна оцінка наукової праці, у якій аналізуються її зміст, наукова новизна, актуальність, переваги та недоліки, а також формулюються рекомендації щодо її публікації або доопрацювання.

Розділ 3. ПИСЕМНА НАУКОВА КОМУНІКАЦІЯ

3.1. Ключові характеристики наукового тексту
3.2. Класифікація наукових текстів
3.3. Принципи наукового тексту
3.4. Мова і стиль наукової праці
3.5. Науковий дискурс: сутність і особливості
Запитання до самоконтролю
Тестові завдання до теми
Завдання для самостійної роботи
Словник термінів

Ключові слова: науковий текст, дискурс, категорії наукового тексту, принципи наукового тексту, мовні засоби наукового тексту, цитата.

3.1. Ключові характеристики наукового тексту

Термін «*текст*» походить від латинського дієслова texere – «ткати», тобто *поєднувати*, *зв'язувати* (звідси подібність слів *текст* і *текстиль*). У словниках текст визначають як відтворену мовними засобами авторську працю, документ, пам'ятку тощо. Зазвичай термін «текст» уживають для позначення письмовового мовлення. Проте що робить текст текстом і які характеристики наукового тексту є визначальними?

Науковий текст розуміється як цілісна мовна одиниця письмової комунікації, яка репрезентує певну сферу наукового знання або результати наукових досліджень і відповідає критеріям якості.

Одним із важливих питань у дослідженні наукового тексту є виокремлення властивих йому кваліфікаційних ознак, або категорій, які характеризують його як зразок зв’язного мовлення.

Основними категоріями наукового тексту є**:** *цілісність; зв’язність; членованість і рубрикація; комунікативність; інформативність*.

Цілісність наукового тексту ґрунтується на поєднанні трьох компонентів: смислової єдності, структурної цілісності та мовної репрезентації цієї єдності.

Зв'язність наукового тексту передбачає змістовий і логічний зв'язок між його частинами та забезпечується використанням мовних засобів, що виражають послідовність викладу думки.

Членованість і рубрикація наукового тексту передбачають структурування матеріалу на розділи, підрозділи, глави, параграфи, абзаци тощо. Від початку до кінця має простежуватися уніфікована структура тексту, логічна й зручна система розподілу матеріалу відповідно до вимог жанру. Абзацне членування тексту, рубрикація, шрифтове виділення ключових слів – усе це увиразнює інформацію наукового тексту. Правила рубрикації тексту і розділові знаки для оформлення пунктів переліку подаються у § 168 Українського правопису.

Комунікативність передбачає спрямованість тексту на певного адресата. Під адресатом розуміють реального одержувача інформації – читача, слухача або фахову аудиторію.

Інформативність наукового тексту виявляється у здатності мовних одиниць передавати смислові компоненти, що допомагають читачеві зрозуміти зміст тексту. Кожний науковий текст є носієм інформації та каналом її передавання. Інформативність є основною змістовою категорією, пов'язаною з номінацією та смислом наукового тексту. Вона забезпечує вербалізацію знань, їх осмислення, передавання та інтерпретацію читачем. Основними властивостями інформації у науковому тексті є цінність, корисність, новизна й істинність.

3.2. Класифікація наукових текстів

Класифікація наукових текстів ґрунтується на різних критеріях. Найпоширенішими є поділи за функціональним призначенням і за сферою наукового знання.

Класифікація за функціональним призначенням

За функціональним призначенням наукові тексти прийнято поділяти на такі

види:

- *теоретичний текст* – висвітлює теоретичні аспекти предмета дослідження;
- *методологічний текст* – містить обґрунтування та опис специфіки методології проведеного дослідження;
- *оглядовий текст* –характеризує стан розроблення проблеми, визначає межі дослідження та ступінь опрацьованості окремих аспектів;
- *пояснювальний текст* – розкриває основні положення за допомогою посилань, цитат, приміток, таблиць, схем, формул тощо;
- *емпірико-фактологічний текст* – подає опис фактологічного матеріалу, його класифікацію, аналіз та узагальнення у межах дослідження;
- *додатковий текст* – містить допоміжні матеріали (анкети, тексти завдань, графіки, статистичні дані тощо), які зазвичай подаються у додатках;
- *текст мішаного типу* – поєднує ознаки кількох видів наукових текстів.

Класифікація за сферою наукового знання

За сферою наукового знання тексти наукового стилю класифікуються відповідно до основних напрямів науки та досліджень.

Відповідно до сучасних пріоритетних напрямків розвитку науки наукові тексти можна поділити на такі групи:

- *науково-технічні* – містять інформацію про й прикладні фундаментальні проблеми фізико-математичних і технічних наук; охоплюють описи технічних об’єктів, формули, проєкти, аналіз технологій, патенти тощо;
- *науково-природничі* – висвітлюють проблеми наук про життя, природничі процеси, розвиток біотехнологій, дослідження живої та неживої природу;
- *наукові соціально-економічні* – містять аналіз закономірностей, тенденцій і перспектив розвитку суспільства та економіки; використовують статистичні матеріали, аналітичні звіти, діаграми, схеми, графіки;
- *науково-гуманітарні* – охоплюють дослідження у сфері історії, філології, філософії, культури та інших гуманітарних наук; містять інтерпретацію

фактів, формулювання понять, класифікації, концепції та наукові парадигми;

- *юридичні* – містять правовий аналіз, тлумачення норм права, формулювання понять, дослідження механізмів правового регулювання та розвитку правової системи.

Загальна структура наукової роботи залежить від конкретного жанру дослідження та сфери наукового знання, яку вона репрезентує.

3.3. Принципи наукового тексту

Процес написання наукового тексту вимагає дотримання певних принципів, зумовлених його специфікою. У цьому контексті доцільно спиратися на класифікацію, що запропоновану О. М. Семеног [34], яка виокремлює такі принципи:

- *принцип змістової насиченості* – науковий текст повинен містити нову професійно орієнтовану інформацію, характеризуватися пізнавальною цінністю та відповідним лексико-граматичним наповненням;
- *принцип професійної значущості* – подання необхідної інформації, актуальної для певної галузі професійної діяльності;
- *принцип наукової інформативності* –наявність смислової та змістової новизни, що виявляється в авторській концепції, оцінці явища чи факту;
- *принцип новизни* – представлення нових знань, теоретичних положень або практичних результатів, обґрунтованих на основі фундаментальних чи прикладних досліджень;
- *принцип змістової завершеності* – цілісність і повнота розкриття поставлених завдань;
- *принцип проблемності* – орієнтація тексту та постановку й розв'язання наукової проблеми, відображення проблемних питань у назві, структурі та змісті роботи;

---

[34] Семеног О. М. Культура наукової української мови : навч. посіб. Київ: Академія. 2010. 216 с.

- *принцип доступності адресатові* – зрозумілість викладу, легкість сприйняття інформації та відповідність тексту рівню фахової аудиторії;
- *принцип інтертекстуальності* – зв’язок наукового тексту з іншими текстами через цитування, покликання, коментарі, ремінісценції та інші форми;
- *принцип логічної структурованості* – чітка організація тексту, його поділ на розділи, підрозділи, параграфи та інші композиційні елементи, що забезпечують послідовність викладу.

3.4. Мова і стиль наукової праці

Мова і стиль наукової праці як складник письмової наукової комунікації мають усталені традиції, що сформувалися під впливом академічної культури та наукового етикету. Вони спрямовані на репрезентацію власних і дотичних наукових поглядів, обґрунтування положень і висновків, подання результатів досліджень, доведення гіпотез, підтвердження або спростування теорій, класифікацію й систематизацію знань, пояснення явищ і процесів. Для наукового тексту характерні смислова завершеність, цілісність і зв'язність.

Характерною особливістю мови наукового тексту є формально-логічний спосіб викладу матеріалу, що виявляється у всій системі мовних засобів. Найважливішими засобами вираження логічних зв’язків є ***мовні маркери,*** які вказують на:

- *послідовність розвитку думки*: насамперед, спочатку, потім, одночасно, по-перше, по-друге та ін.;
- *причинно-наслідкові зв'язки*: тому що, завдяки цьому, відповідно до, внаслідок цього, на підставі цього, можна вважати та ін.;
- *перехід від однієї думки до іншої*: перш ніж перейти до ..., зважаючи на ..., згідно з вищезазначеним ..., наведені вище приклади свідчать про..., та ін.;
- *суперечливі відносини*: не можна погодитися з ..., є серйозні заперечення з приводу ..., авторська позиція суперечить ... та ін.;
- *підсумок, висновок*: отже, таким чином, узагальнюючи сказане, можна

зробити висновок, насамкінець зазначимо та ін.

Інформація в наукових текстах може бути представлена також у вигляді *графіків, схем, таблиць, діаграм*.

Зверніть увагу!

Серед займенників у науковому стилі особливо поширені вказівні займенники (*цей, той, такий, який, котрий*). Вони не лише конкретизують предмет, а й допомагають установлювати логічні зв'язки між частинами висловлювання. Неозначені займенники через неконкретність значення в науковому тексті вживаються обмежено.

Особовий займенник *ми* традиційно використовується в науковому викладі: *на нашу думку, на наш погляд, ми вважаємо.* Проте надмірне його вживання небажане. Тому автори використовують конструкції без займенника:

невизначено-особові форми: спочатку проводять відбір зразків...;

виклад від третьої особи: автор вважає …, дослідник зазначає …;

безособові форми на –но, –то: здійснено аналіз ..., визначено напрями ..., застосовано метод індукції.

Наукові тексти вирізняються значною кількістю цитувань. Їх оформлення повинно відповідати нормам Українського правопису та чинним бібліографічним стандартам.

3.5. Науковий дискурс: сутність і особливості

У науковій комунікації слід розрізняти поняття *текст* та *дискурс*. Поняття *дискурсу* було введено до лінгвістичного інструментарію З. Харрисом у 50-х роках ХХ ст. для аналізу текстів у контексті соціокультурної ситуації. У сучасному науковому просторі цей термін став одним із ключових концептів гуманітарної методології, хоча його зміст і нині залишається дискусійним. Більшість дослідників дотримуються думки, що *дискурс* – це єдність тексту й комунікативної ситуації, зумовленої екстралінгвістичними чинниками (соціальними, культурними, психологічними та ін.). Отже, термін *дискурс*, на відміну від терміна *текст*, є ширшим, оскільки охоплює не лише мовний

продукт, а й умови його створення, учасників комунікації, комунікативні наміри та способи взаємодії.

Типи наукового дискурсу можуть розрізнятися:

1) *за тематикою спілкування*: екологічний дискурс, морський, правовий, політичний, технічний тощо;
2) *за сферою та характером комунікації*: персональний (міжособистісне спілкування) та інституційний (політичний дискурс, військовий, науковий тощо);
3) *за формою реалізації*: письмовій — усній;
4) *за способом організації комунікації*: структура тексту, форма подання інформації, комунікативні стратегії;
5) *за ціннісними орієнтирами*: залежно від домінантних цілей і цінностей певної наукової спільноти.

У професійному дискурсі іноді достатньо одного слова («*Віра*!» «*Майна*!». «*Стоп*!») або одного речення («*Я стою на якорі*») для повноцінного передавання інформації.

Особливим типом інституційного спілкування є *науковий дискурс*. Учені визначають його як «соціокультурний та когнітивно-комунікативний феномен, у центрі якого перебуває дискурсивна діяльність представників наукової спільноти»[35]. Він спрямований на створення, передавання, обговорення та оцінювання знань.

Цінності наукового дискурсу: істина, знання, дослідження, об'єктивність, неупередженість, науковий авторитет.

Стратегії наукового дискурсу, як зазначають дослідники, «зумовлені його завданнями»[36]:

1) визначення проблемної ситуації та виокремлення предмета дослідження;
2) вивчення історії питання;

---

[35] Романченко, А. П.: Елітарна мовна особистість у просторі наукового дискурсу: комунікативні аспекти. Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2019, с. 193.

[36] Шепітько С. Компоненти наукового дискурсу / Наукові записки. Серія: філологічні науки. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. Вип 89(5). С. 164-167.

3) формулювання гіпотези та мети дослідження;

4) обґрунтування вибору методів та матеріалу дослідження;

5) побудова теоретичної моделі предмета вивчення;

6) виклад результатів спостереження та експерименту;

7) коментування та обговорення результатів дослідження;

8) експертна оцінка проведеного дослідження;

9) визначення можливостей практичного застосування отриманих результатів;

10) представлення результатів у формі, доступній для фахівців та нефахівців.

Стратегії наукового дискурсу реалізуються в наукових жанрах.

Запитання для самоконтролю

- Які основні характеристики наукового тексту?
- Які категорії наукового тексту вам відомі?
- У чому виявляється цілісність і зв'язність наукового тексту?
- Яке значення для наукового тексту мають рубрикація та членованість?
- За якими критеріями класифікують наукові тексти?
- Які види наукових текстів виокремлюють за функціональним призначенням?
- Які принципи побудови наукового тексту є найважливішими?
- Які мовні ознаки характерні для наукової праці?
- Яку роль у науковому тексті виконують мовні маркери?
- Чим відрізняється поняття *науковий текст* від поняття *науковий дискурс*?
- За якими ознаками розрізняють типи дискурсу?
- Які цінності лежать в основі наукового дискурсу?
- Чим зумовлені стратегії наукового дискурсу?
- У яких жанрах реалізуються стратегії наукового дискурсу?

Проблемні запитання

1. Чи можна вважати науковий текст завершеним, якщо він є структурно правильним, але не забезпечує ефективної комунікації з адресатом?

Обґрунтуйте відповідь.

2. Що є важливішим для сучасної науки: новизна результатів чи доступність їх представлення в науковому тексті? Аргументуйте позицію.
3. Чому одна й та сама наукова інформація може по-різному сприйматися залежно від форми її текстового оформлення?

Тестові завдання до теми

1. Основна мета наукового роботи – це:

1) довести результати теоретичних та експериментальних досліджень до зацікавленого кола фахівців;
2) подати нефахівцям з певної проблематики наукові знання в популярній формі;
3) подати інформацію наукового або прикладного характеру в зручному для пошуку порядку;
4) *допомогти здобувачам освіти в опануванні конкретної навчальної дисципліни.*

2. До найтиповіших наукових текстів належать:

1) таблиця, перелік, звіт, заява, автобіографія;
2) нарис, стаття, новела, тези, магістерська робота;
3) тези, програма, реферат, відгук, монографія
4) есе, огляд, словник, інтерв'ю.

3. Теоретичний науковий текст:

1) забезпечує наукове обґрунтування предмета дослідження, встановлює його межі та ступінь опрацьованості окремих аспектів;
2) слугує для обґрунтування й опису методології проведеного дослідження;
3) подає концептуальні положення та теоретичні аспекти предмета дослідження;
4) описує фактологічний матеріал дослідження, класифікує й узагальнює факти у конкретному дослідницькому контексті.

4. Емпірико-фактологічний науковий текст містить такі відомості:

1) обґрунтування й опис специфіки методології проведеного дослідження;

2) наукове обґрунтування предмета дослідження, визначення його меж і ступеня опрацьованості окремих аспектів;

3) опис фактологічного матеріалу, класифікацію й узагальнення фактів у конкретному дослідницькому контексті;

4) розкриття основних положень, примітки, тлумачення понять, таблиці,

формули, рисунки тощо.

5. Структурування наукового тексту на складові частини та графічне відокремлення однієї частини від іншої називають:

1) *тезами;*
2) *планом;*
3) *рубрикацією;*
4) *абзацом;*
5) *фразою.*

6. Сприйняття наукового тексту може утруднювати:

1) *поділ тексту на розділи й параграфи;*
2) *надмірне членування тексту;*
3) *логічна послідовність викладу;*
4) *доречне цитування.*

Завдання для самостійної роботи

Завдання 1

Визначити компонент наукового тексту до якого належать наведені вимоги.

1. *Має бути точним, наведеним без спотворення думки автора.*
2. *Має бути нерозривно зв'язаним із текстом і контекстом.*
3. *Використовується для доказу чи спростування висунутих положень.*
4. *Наводиться двома способами: дослівно – у лапках із збереженням граматичної форми першоджерела або опосередковано – через підрядну частину складнопідрядного речення.*

Завдання 2

Із поданого переліку виберіть ознаки наукового дискурсу. Поясніть свій вибір.

Абстрактність, антропоцентризм, діалогічність, динамізм, замкненість, істинність, креативність, мовна нормативність, об'єктивність, професійна цінність, професійна спрямованість, публіцистичність, стилістична розшарованість, структурованість, точність, цілісність.

Завдання 3

Продовжіть речення. За потреби наведіть приклади.

Мовні засоби наукового дослідження – це ...

Їх основними функціями є …

У науковому тексті вони забезпечують …

Завдання 4

Прочитайте ненормативні звороти, які використовуються в наукових текстах,

доберіть нормативні та вкажіть тип порушення.

Відзив, в залежності, заключения, висновки по викладеному, відмінити, в деякій мірі, в кінці кінців, для наглядності, добавити, доказувати, досвід по розробці, задіяти, константувати, між тим, примірний, при наявності, приступати (до чого), навик, мова йде про, намітити, перечислити, підготовити, не дивлячись на, направляти, область виробництва, оточуюче середовище, по крайній мірі, поступати, пред'явити, при виробленні, признавати, приймати до уваги, приміняти, при таких умовах, рішити проблему, рахувати що, протирічити.

Довідка

Нормативні звороти: *деякою мірою, залежно від, висновок, закінчення, зрештою, врешті-решт, висновки з викладеного, скасувати, перенести, для унаочнення (увиразнення), додати, доводити, розпочинати, починати, відгук, залучити, констатувати, тим часом, скеровувати, спрямовувати, звертати, галузь виробництва, приблизний, орієнтовний, довкілля, навколишнє середовище, принаймні, щонайменше, за наявності, у разі, навичка, показувати, подавати, вступати до, надходити, чинити, під час вироблення, для вироблення, визнавати, брати до уваги, застосовувати, йдеться про, за таких обставин, у таких обставинах, накреслити, запланувати, перерахувати, перелічити, підготувати.*

Типи мовних порушень*: русизм, калька, лексична неточність, порушення мовного керування, неправильне вживання прийменника, стилістична невідповідність, граматична помилка, ненормативне словотворення, порушення сполучуваності слів.*

Примітка. *Окремі ненормативні одиниці можуть мати кілька можливих нормативних відповідників.*

Словник термінів

Додатковий текст – це текст, у якому подано анкети, тексти завдань, рисунки, графіки, статистичний матеріал та інші допоміжні матеріали й докази наукових положень. Такий текст зазвичай розміщується у додатках до наукової роботи.

Емпірико-фактологічний текст – це текст, що містить опис фактичного матеріалу дослідження, його класифікацію й узагальнення у певному дослідницькому контексті.

Категорія тексту (грец. kategoria – ознака) – це суттєва властивість тексту, що відображає його змістову, структурну або комунікативну організацію.

Методологічний текст – це текст, що слугує для обґрунтування й опису методології проведеного дослідження.

Науковий результат – нове знання, здобуте у процесі наукової діяльності та зафіксоване у формі наукового звіту, праці, доповіді, повідомлення, монографічного дослідження, наукового відкриття тощо.

Науковий текст – це текст, у якому репрезентовано наукову інформацію, результати наукового дослідження. Він створюється відповідно до визначених стандартів.

Оглядовий текст – це текст, що забезпечує наукове обґрунтування предмета дослідження, визначає межі цього дослідження та ступінь опрацьованості окремих аспектів проблеми.

Пояснювальний текст – це текст, у якому розкриваються основні положення, подаються примітки, тлумачення понять, таблиці, формули тощо.

Теоретичний текст – це текст, у якому висвітлено теоретичні аспекти предмета дослідження.

Розділ 4. ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ НАУКОВОГО ДИСКУРСУ

4.1. Основні поняття термінознавства
4.2. Загальнонаукові, міжгалузеві і спеціальні терміни
4.3. Нормативні вимоги до вживання термінів
4.4. Професіоналізми в науковій комунікації
4.5. Фахова термінологія в умовах глобалізації: національне та інтернаціональне в термінології морської галузі
4.6. Особливості перекладу термінів
4.7. Термінологічні словники української мови
Запитання до самоконтролю
Завдання для самостійної роботи
Словник термінів

Ключові слова: термінологія, терміни, професіоналізми, словники.

4.1. Основні поняття термінознавства

Сучасна теорія комунікації дедалі більше уваги приділяє проблемам мовної репрезентації та концептуалізації наукової картини світу. У цьому контексті особливого значення набуває термін і термінологія як засоби структурування знань і наукової комунікації.

Термін (від лат. *terminus – кінець, кордон, межа*) – це слово або словосполучення, у якому фіксується, осмислюється й репрезентується спеціальне знання в межах певної галузі знань або діяльності.

Термінологія – це сукупність термінів, уживаних у певній галузі знань або діяльності.

Науковий дискурс реалізується передусім у формі тексту[37], а однією з його

[37] Маслова Т. Б. Особливості наукового тексту та дискурсу. /*Мова та література у полікультурному просторі*. 2013. С. 25-26

найважливіших лексичних одиниць є термін. Саме терміни забезпечують точність, однозначність і системність наукового викладу, дають змогу фіксувати, передавати та розвивати спеціальні знання.

У спеціальному функціонуванні термін характеризується високою точністю та позбавлений образних, експресивних, суб'єктивно-оцінних відтінків.

Прагнення наукового стилю до точності виявляється у доборі мовних засобів, стандартизації понять і впорядкуванні спеціальної номінації. Саме тому наукова термінологія посідає центральне місце в мові науки.

Термінологічний фонд сучасної науки є надзвичайно розгалуженим і постійно поповнюється новими одиницями. Термінологія, як і сама мова науки, є складною динамічною системою, «рухливим шаром лексичної системи загальнонародної української мови» [38], що характеризується постійним розвитком понятєвого апарату та тенденцією до інтернаціоналізації.

На сучасному етапі розвитку української галузевої термінології нові терміни

[38] Варинська А. М., Корнодудова Н. М. Інновації в сучасній українській морській термінології. *Термінологічний вісник.* 2019. Вип. 5. С. 268–273.

вводяться до мови на науково обґрунтованих засадах. Вони створюються для позначення предметів, явищ і процесів, комунікативно та когнітивно значущих у професійному дискурсі.

4.2. Загальнонаукові, міжгалузеві і спеціальні терміни

За ступенем спеціалізації усі терміни можна поділити на три групи.

1. *Загальнонаукові терміни* – терміни, що вживаються майже в усіх галузевих термінологіях, зокрема: *аналіз, гіпотеза, закон, експеримент, категорія, концепція, метод, модель, система, структура, тенденція, теорія* тощо.

Слід зазначити, що в межах певної терміносистеми такі терміни можуть конкретизувати своє значення, як-от: *метод економічного аналізу, структурно-функціональний аналіз, нормативна модель, система керування, закони логіки*. До цієї категорії належать також загальнотехнічні терміни: *двигун, машина, механіка, пристрій*.

2. *Міжгалузеві терміни* – це терміни, які використовуються в кількох споріднених або навіть віддалених галузях знань. Наприклад, економічна наука має термінологію, спільну з іншими соціальними й природничими науками: *відсоток, власність, експлуатація, експорт*. Так само й у морській галузі функціонують міжгалузеві терміни: *акумулятор, кабель, крен, температура, трансформатор* тощо.

3. *Вузькоспеціальні терміни* – слова чи словосполучення, що позначають поняття, які відображають специфіку конкретної галузі, серед них: *галс, гірокомпас, навігаційні вогні, сталість на курсі, валова продуктивність морських перевезень, економічна ефективність, демередж, лізинг, прибуток, рентабельність.*

4.3. Нормативні вимоги до вживання термінів

До вживання термінів ставляться такі вимоги:

1. Термін слід уживати лише в одній формі, зафіксованій у словнику.

2. У конкретному контексті термін слід уживати лише в одному значенні, закріпленому за ним у словнику. Наприклад, *гіпотеза – це науково обґрунтоване припущення, висунуте для пояснення певного явища й таке, що потребує перевірки.* Отже, гіпотезою не можна називати будь-яке припущення чи здогад.

Серед термінів зустрічаються й багатозначні. Наприклад:

- *Навігація:* 1) мореплавство, судноплавство; 2) період, протягом якого залежно від кліматичних умов можливе судноплавство; 3) розділ судноводіння, що вивчає вибір оптимального шляху судна, методи його проведення та способи контролю за місцеположенням судна.
- *Менеджмент*: 1) управління ресурсами організації (установи, підприємства тощо) з метою досягнення поставлених цілей; 2) керівники організації, керівництво; 3) наука про управління організаціями.

3. Уживаючи термін, слід дотримуватись правил творення його похідних форм. Якщо словник або довідник фіксує нормативні форми, не слід самостійно утворювати ненормативні варіанти або плутати їх. Наприклад: *екіпаж* – родовий відмінок однини *екіпажу* (у значені команда), але *екіпажа* (у значенні коляска); *рахунок – рахунка* (у значені документ), але *рахунку* (у значені підсумок, результат підрахунків, грошовий вклад); *вал – вала* (у значені деталь машини), але *валу* (у значені хвиля).

4. Уживаючи термін в усному мовленні, слід також дотримуватися акцентуаційних норм. Наприклад: *к**о**мпас*, а не *комп**а**с* (як іноді вимовляють і професійному мовленні). Деякі терміни можуть мати подвійний наголос, наприклад: *м**а**ркетинг* і *м**а**рке**е**тинг.*

Зверніть увагу!

- У загальних словах іншомовного походження приголосні переважно не подвоюються: *осцилограф, маса, колектор, компресор, пасажир.* Винятки*: тонна, манна, ванна, брутто, нетто*.
- Подвоєння зберігається у власних іншомовних назвах і похідних від них

словах: Голландія – *голландський, Марокко, Міссурі*.

- Після приголосних д, т, з, ц, с, ч, ж, р у загальних іншомовних назвах перед наступним приголосним пишеться *и*: *диферент, амортизатор, дизель* та ін. Це правило традиційно називають правилом «дев'ятки».
- Складні іменники, утворені поєднанням двох основ за допомогою сполучного голосного, пишуться разом: *водолаз, глибиномір, повітрообмін, теплохід*.
- Через дефіс пишуться складні іменники, у яких другий компонент уточнює ознаку предмета або разом із першим утворює одне поняття: *бербоут-чартер, бізнес-план, блок-система, дизель-генератор, інтернет-видання, норд-ост, тайм-чартер*.
- Правопис складних прикметників залежить від способу їх творення. Якщо складні прикметники утворені сурядним способом (одна складова частина не залежить від іншої), вони пишуться через дефіс: *кривошипно-шатунний механізм, контрольно-вимірювальний прилад, зворотно-поступальний рух.* Якщо складні прикметники утворені підрядним способом (одна частина залежить від іншої), вони пишуться разом: *судномеханічний, правобережний, судноводійний, чорноморський, тихоокеанський.*

4.4. Професіоналізми у науковій комунікації

У професійному спілкуванні функціонують професіоналізми – неофіційні найменування, частина з яких належить до професійного жаргону. Це одиниці професійної лексики, що позначають спеціальні поняття, знаряддя праці, процеси або її результати та можуть функціонувати як замінники термінів у неофіційному спілкуванні.

Професіоналізми виникають переважно у двох випадках: 1) коли певна спеціальність або вид діяльності не має достатньо розвиненої термінології (наприклад, у сфері *полювання, рибальства, окремих видів спорту чи ремесла*); 2) як розмовні, неофіційні синоніми наявних термінів. Наприклад, у морській галузі: *мастер* (замість капітан), *старпом* (замість старший помічник капітана),

стармех або *дід* (замість старший механік), *машина* (замість машинне відділення), *движок* (замість допоміжний двигун), *кардан* (замість карданний вал / карданний механізм), *бак* (замість носова частина судна). У сфері економіки: *податковий рай* (замість офшорна зона), *заморожений прибуток* (замість зафіксований прибуток), *вуличний ринок* (замість позабіржовий ринок), *касу підбити* (замість порахувати кількість готівки у касі) тощо.

Професійну лексику слід відрізняти від термінології. Якщо терміни є нормативними одиницями наукової мови, то професіоналізми функціонують в професійному спілкуванні. Вони не завжди мають чітке визначення, не утворюють упорядкованої системи, можуть мати експресивне забарвлення і, як правило, не використовуються в писемній науковій комунікації.

4.5. Фахова термінологія в умовах глобалізації: національне та інтернаціональне в термінології морської галузі

Сучасний світ характеризується не лише стрімкими технічними, економічними, політичними, суспільними й культурними змінами, а й формуванням глобального комунікативного простору, зростанням обсягів інформації та швидкості її поширення, розширенням доступу до інформаційних ресурсів, новими можливостями взаємодії та спілкування. У новій глобальній парадигмі наукової комунікації мова виступає насамперед як спосіб репрезентації наукової та професійної картини світу, Для неї властива тенденція до оновлення спеціальної лексики. У зв'язку з цим професійна мова є відкритою динамічною системою.

Динамічний характер професійної мови простежується в історії формування морської термінології. Якщо у період Київської Русі основу української лексики мореплавства становили питомі слова та грецизми, то у XVIII ст. пріоритет надавався голландським запозиченням: *бухта* (bocht), *шторм* (storm), *штиль* (stil), *дюна* (duin), *гавань* (haven), *рейд* (reede), *шлюзи* (sluis), *фарватер* (vaarwater), *баржа* (barge), *баркас* (barhas). З голландської мови було засвоєно назви частин судна, зокрема: *борт* (boord), *камбуз* (combuis), *верф*

(werf), *мачта* (mast), *трюм* (trum). Більшість із цих термінів належать до групи засвоєних.

У XVIII – XIX ст. українська морська лексика поповнюється англійськими, французькими й німецькими запозиченнями: *катер* (англ. cutter), *траулер* (англ. trawler), *шквал* (англ. skwale), *тоннаж* (фр. tonnage), *понтон* (фр. ponton), *вахта* (нім. wact) *аванпорт* (фр. avan-port), *обмілина* (фр. barre), *басейн* (фр. bassin) та ін.

Сучасний період позначений активним входженням англійських термінів, що зумовлено здійсненням професійної діяльності англійською мовою та посиленням міжнародної комунікації. До української професійної мови морської галузі увійшло багато іншомовних слів на позначення нових понять: *ватерлінія, дедвейт, офшор, тайм-чартер, тальман, термінал, фрахтовий ринок, чартер тощо.*

Усі іншомовні терміни поділяють на дві групи: засвоєні і неадаптовані.

Засвоєні терміни – це ті, що увійшли до мови й адаптувалися відповідно до її системи. Наприклад: *бушлат, капітан, док, якір, штурвал.*

Неадаптованими термінами називають слова, що увійшли до мови порівняно недавно, зберігають іншомовні ознаки й ще не зазнали повної адаптації в мові-реципієнті: *бербоут-чартер, карго, коносамент, овертайм.*

Серед запозичених термінів виокремлюється група інтернаціоналізмів, міжнародних слів, уживаних щонайменше у трьох неспоріднених мовах і утворених, в основному, на греко-латинській основі. Наприклад: *навігація, капітан, інженер, механік, танкер, радар*

Багато термінів, запозичених з англійської та інших мов, органічно функціонують в українській морській терміносистемі, сприймаються як власні, не мають національних відповідників і набули граматичних ознак української мови.

Використання запозичених слів в умовах глобалізації є природним явищем, однак у цьому процесі важливо зберігати мовний баланс і дотримуватися виваженого підходу, оскільки, з одного боку, «термінологія не може повністю

обійтися без запозичених слів, інакше вона замкнеться у своєму національному колі і не інтегруватиметься у світовий простір»[39], а з іншого – англіцизми почали витісняти питомі українські слова. Орієнтуючись на іншомовну термінологію, слід пам'ятати, що існують й інші способи творення нових понять, а також що «не можна цілком замінити усю національну термінологію запозиченою, хоч би якою найдосконалішою вона не була» [40].

Національна термінологія є важливим засобом закріплення, систематизації та передавання наукових здобутків. Для творення нових термінів сучасна українська мова активно використовує власні словотвірні ресурси. Основними способами термінотворення є:

1) використання питомих слів для позначення спеціальних понять: *вузол, котел, місток, опір, струм, течія, човен*;

2) творення нових назв за допомогою наявних словотвірних моделей: *водотоннажність, гірокомпас, кренування, повітроохолоджувач*, *турбопровід, шлюзування*;

3) утворення термінологічних словосполучень: *акваторія порту, берегова лінія, гребний гвинт, істинний курс судна, клапан верхнього продування, контейнерні перевезення, кришка циліндра, рейсовий чартер*.

Вибір оптимального способу номінації є складним процесом, що визначається об'єктивними та суб'єктивними чинниками, а також зовнішніми та внутрішніми факторами.

Зверніть увагу!

Сучасні підходи до аналізу термінів враховують не лише їх мовну форму, а й когнітивну інформативність, тобто той обсяг професійних знань, який закладено у терміні. У зв'язку з цим значення терміна в спеціальному дискурсі не завжди збігається із загальномовним значенням слова.

Наприклад, у морській термінології поняття *вода* функціонує у складі

---

[39] Кочан І. Іншомовні слова: кальки чи національні відповідники? *Українська наукова термінологія: зб. матеріалів науковопрактичної конференції „Українська наукова термінологія. Проблеми перекладу"*. Київ. 2009. Т. 11. С. 25.

[40] Кочан І. Термінологія: національна чи міжнародна? *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2009. Т. 648. С. 8.

багатьох терміносполук: *морська вода, льяльна вода, територіальні води, технічна вода* тощо. У професійному контексті такі терміни репрезентують не лише загальне поняття води як речовини, а й спеціальні технічні, правові або екологічні характеристики.

Так само у морській професійній комунікації словосполучення брудне судно може означати не просто забруднене судно, а термін, зафіксований у морських конвенціях на позначення судна, корпус якого обростає морськими організмами (черепашками, водоростями тощо), що впливає на його технічні характеристики та експлуатацію. Це свідчить про важливість урахування професійного контексту під час перекладу, тлумачення та використання термінів.

4.6. Особливості перекладу термінів

У науковому тексті надзвичайно важливим є не тільки використання термінів, але й їх адекватний переклад.

Важливість точного перекладу розглянемо на конкретних прикладах.

Термін *судно* належить до високочастотних. В українській професійній мові на позначення цього поняття паралельно вживаються ще інші назви: *корабель, лайнер, яхта* тощо, проте вони не є абсолютними синонімами в мові для спеціальних цілей. Подібна ситуація спостерігається і у професійній англійській мові, де термін *судно* функціонує як *ship, vessel, craft, boat*.

Закономірно постає питання: який з цих термінів уживати в конкретному контексті? Навіть фахові словники не завжди дають змогу непідготовленому читачеві легко розмежувати значення цих одиниць. Наприклад, у «Російсько-англійському морському технічному словнику» В. Лисенка термін *судно* перекладається як *ship* і *vessel*, причому в ілюстративному матеріалі словника функціонують обидва лексичні відповідники.

Отже, у рамках національних терміносистем слова *ship* та *vessel* подаються як абсолютні синоніми. Проте когнітивна інформація, закладена у цих термінах, має для фахівців принципово важливі відмінності. Відповідь на питання щодо контекстуального вживання цих термінів знаходимо у Зведеній конвенції про працю у морському судноплавстві. В англійському варіанті цього документа

стосовно суден «валовою місткістю 500 або більше» використовується термін *ship*, що дає змогу відмежувати його від терміна *vessel*, хоча SITF у своїй практиці надає перевагу останньому.

У сучасній англійській мові термін *vessel* означає транспортний засіб, призначений для перевезення вантажів і пасажирів, і, як правило, стосується невійськових суден середнього розміру середні судна. Термін *ship* уживається переважно на позначення великих суден, а також усіх військових кораблів.

У діловій англійській мові застосовується ще один термін позначення поняття судно – *boat*. Ним зазвичай позначають *невеликі судна, човни, шлюпки*.

Таким чином, у мові для спеціальних цілей принципове значення має не лише формальна відповідність терміна, а й його когнітивна інформативність. Саме когнітивний зміст терміна дає підстави розглядати його як одиницю професійної комунікації, в якій зберігаються й передаються знання та досвід представників певної сфери діяльності.

У межах однієї терміносистеми морської галузі, залежно від наукового ракурсу, когнітивні характеристики того самого терміна можуть набувати різних форматів. Взятий для прикладу термін судно, розглядається не тільки як інженерно-технічний об'єкт, а й як одне з базових понять морського права. Кваліфікація певного плавучого об’єкта як морського судна значною мірою визначає його правовий статус і юридичні наслідки, що виникають у процесі мореплавства. У Конвенції про умови реєстрації суден (1986) воно визначається як «будь-яке самохідне морське судно, що використовується в міжнародній морській торгівлі для перевезення вантажів, пасажирів або того й іншого, за винятком суден валовою місткістю менше 500 реєстрових тонн». Натомість Міжнародна конвенція про запобігання забрудненню із суден 1973 року (MARPOL-73/78) трактує судно значно ширше – як судно будь-якого типу, що експлуатується в морському середовищі, і включає судна на підводних крилах, судна на повітряній подушці, підводні судна, плавучі засоби, а також стаціонарні або плавучі платформи (стаття 2, п.4). Аналогічний підхід до розуміння судна закріплено й у Конвенції про захист морського середовища району Балтійського

моря (1992). Відмінності у визначенні поняття можуть мати суттєве правове значення, оскільки дія норм морського права в галузі мореплавання поширюється саме на ті суспільні відносини, які виникають у зв'язку з використанням різних типів суден та особливостями їх експлуатації[41].

4.7. Термінологічні словники української мови

Терміни фіксуються у державних стандартах, нормативних документах і спеціальних словниках.

Словники бувають різних типів. У сучасній науковій комунікації дедалі більшого значення набувають електронні словники, термінологічні бази даних і цифрові лексикографічні ресурси. Їх перевагами є оперативність оновлення термінології, швидкий пошук інформації, можливість багатомовного перекладу та доступ до міжнародних терміносистем. Електронні ресурси активно використовуються у професійній і науковій діяльності, однак під час роботи з ними необхідно враховувати рівень наукової достовірності та нормативності джерела. Тому важливими залишаються традиційні лексикографічні джерела, у яких терміни є кодифікованими:

1. *Тлумачні словники*, в яких дається пояснення значень слів з точки зору їх вживання в сучасній мові (Великий тлумачний словник української мови : 250000 слів / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.).
2. *Перекладні словники*, в яких подається переклад слів з однієї мови на іншу. Бувають двомовними, тримовними та ін. (Олійник І. С., Ганич Д. І. Російсько-український словник. 5-те вид., доп. і перероб. Київ : А.С.К., 1997. 757 с.; Бріцин В. М., *Російсько-український словник-довідник* : близько 102 тис. слів і сполучень. 2-е від. / упроряд. О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк; за ред. В. М. Бріцина. Київ : Довіра, 2008. 942 с.; Войналович О., Моргунюк В. *Російсько-український словник наукової і*

[41] Varynska, A.M., Kornodudova N.N.. Maritime terminology in the format of international communication. *Association agreement: driving integrational changes.* Collective monograph. 2019.. P. 547-556

технічної мови (термінологія процесових понять). Київ : Вирій, 1997. 256 с.; Бастун В. М., Григоренко Я. М. *Російсько-українсько-англійський словник з механіки*. Київ : Наукова думка, 2008. 512 с.)

3. *Термінологічні*, в яких пояснюються терміни з тієї чи іншої галузі науки. Вони бувають одно- і двомовні, перекладні (Торшина Л. М., Полупанова Н.В., Варинська А.М. Словник морської термінології : рос.-укр. з англ. відповідниками. Київ : Видавничий дім «КМ Academia», 2000. 288 с.; *Фінансовий словник* / А. Т. Ковальчук. Київ : Знання, 2006. 287 с.
4. *Орфографічні словники,* в яких подається правильний правопис, правильний наголос і правильні граматичні форми вміщених у ньому слів (Орфографічний словник української мови : близько 125 000 слів / уклад. С. І. Головащук та ін. Київ : Довіра, 1999. 989 с.; Качачун В. Я. Орфографічний словник наукових і технічних термінів. Київ : Криниця. 1999. 528 с.).
5. *Орфоепічні словники*, в яких подається одночасно і властива слову правильна вимова і наголос (*Українська літературна вимова і наголос : словник-довідник* / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; за ред. М. А. Жовтобрюха. Київ : Наук. думка, 1973. 724 с.; Головащук С. І. *Складні випадки наголошення : словник-довідник.* Київ : Лебідь, 1995. 192 с.).
6. *Словники іншомовних слів*, у яких пояснюються слова і терміни, засвоєні з інших мов (Сучасний словник іншомовних слів : близько 20 тис. слів і словосполучень / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; уклад. О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. Київ : Довіра, 2006. 789 с.; Сліпушко О. М. Тлумачний словник чужомовних слів в українській мові : правопис, граматика, 10 000 слів. Київ : Видавниче Товариство «Криниця», 1999. 507 с.).
7. *Словники синонімів*, в яких подаються синонімічні ряди (гнізда) повнозначних слів даної мови (Словник синонімів української мови : у 2-х т. / укл. А. А. Бурячок Г. М. Гнатюк та ін. Київ : Наукова думка, 1999).

8. *Словники скорочень*, в яких подаються загальноприйняті скорочення (Словник скорочень в українській мові : понад 21000 скорочень / за ред. Л. С. Паламарчука. Київ : Вища школа, 1988. 511 с.).
9. *Частотні словники*, в яких фіксується частота вживання слів і словоформ на підставі обстеження текстів або записів усного мовлення (Бук С. 3000 найчастотніших слів наукового стилю сучасної української мови / наук. ред. Ф. С. Бацевич. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. 192 с.

При написанні наукової роботи дослідник повинен звертатися до словника, якщо певний термін викликає у нього сумніви, і не вводити в обіг слів, утворених замість наявних у словнику унормованих термінів.

Словники стануть у нагоді представникам будь-якої професійної сфери та допоможуть визначити інформаційну змістовність терміна саме для обраного фаху. Наприклад, у словниках морської галузі термін*тендер* визначається як «вітрильне однощоглове судно з косими вітрилами. Один з видів яхт. Має 2-3 передні трикутні вітрила – клівери; у вітрильному військовому флоті – найменший корабель». Водночас у юридичних чи економічних словниках цей термін має інші значення: «1) конкурентні торги відкритого типу (відкритий тендер) або закриті, для обмеженого числа учасників (закритий тендер), конкурсна форма розміщення замовлення; 2) письмову пропозицію, заяву про підписку на цінні папери, про намір укласти контракт або поставити товари; 3) ціну на товар, запропоновану його виробником, з урахуванням рівня цін конкурентів»[42].

Найбільш затребуваними у XXI столітті є термінологічні словники змішаного типу, у яких поєднуються різні макроструктурні та мікроструктурні моделі, а також філологічні і фахові знання. Прикладом такого типу словників є «Словник морської термінології : рос.-укр. з англ. відповідниками»[43] – перша в українській лексикографічній практиці праця, в якій зафіксовано морські терміни

---

[42] Varynska, A.M., Kornodudova N.N.. Maritime terminology in the format of international communication. *Association agreement: driving integrational changes.* Collective monograph. 2019.. P. 547-556

[43] Торшина Л.М., Полупанова Н.В., Варинська А.М. Словник морської термінології: (Рос.-укр. з англ. відповідниками). К.: Видавничий дім “КМ Academia”. 2000. 288 с.

трьома мовами, подано дефініції термінів двома мовами, продемонстровано сполучувальні можливості термінів та вміщено інші важливі для користувачів відомості. Відбір термінів у цьому словнику здійснювався методом експертної оцінки: шляхом вилучення тематичних одиниць із фахових текстів, одномовних і двомовних словників науково-технічного профілю, інформаційно пошукових тезаурусів тощо.

Суттєва особливість виробничо-технічної термінології полягає в тому, що вона є об'єктом державної стандартизації. Перелік термінів, їх нормативних форм і обов'язкових сфер застосування фіксується у держаних стандартах, наприклад:

- ДСТУ 5034:2008. Інформація і документація. Науково-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять. Київ : Держспоживстандарт України. 2009. 38 с.
- ДСТУ 4386:2005. Морська навігація та навігаційне обладнання суден. Умовні позначення і скорочення. Київ : Держспоживстандарт України. 2006. 70 с.

Державні стандарти регламентують не тільки використання термінів, а й проведення їх науково-технічної експертизи, складання галузевих довідкових термінологічних картотек, стандартизацію скорочень слів і словосполучень.

Отже, термінологічні словники та державні стандарти є необхідною складовою успішної професійної й наукової комунікації та важливою передумовою її ефективної реалізації.

Запитання для самоконтролю

- Що таке термін?
- Проаналізуйте, які ознаки терміна забезпечують ефективність фахової комунікації. Відповідь аргументуйте.
- Які вимоги ставляться до використання термінів?
- У чому полягають відмінності між загальнонауковою та галузевою

термінологією?

- Назвіть джерела поповнення морської термінології. Наведіть приклади.
- Назвіть способи творення термінів морської галузі. Наведіть приклади.
- Чому англійська мова стала головним джерелом поповнення термінологічної лексики для багатьох мов світу?
- Чи доцільно запозичувати слова з інших мов? Відповідь аргументуйте.
- Чи може один і той самий термін мати різний зміст у різних галузях знань? Наведіть приклади.
- Що таке професіоналізм?
- Чим відрізняються терміни від професіоналізмів?
- Які труднощі виникають під час перекладу термінів?
- Чому неточний переклад терміна може призвести до професійних або правових наслідків?
- Чи завжди велика кількість термінів є ознакою якісного наукового тексту? Відповідь обґрунтуйте.
- Які зміни в сучасній термінології зумовлені розвитком цифрових технологій та глобальної професійної комунікації?

Завдання для самостійної роботи

Завдання 1.

Доберіть терміни власної теми дослідження, переклад яких українською мовою викликає труднощі. Поясніть причини таких труднощів.

Завдання 2

Знайдіть у наукових статтях або навчальних виданнях приклади неточного перекладу термінів. Проаналізуйте допущені неточності та запропонуйте нормативні або більш вмотивовані відповідники.

Завдання 3.

Від поданих слів утворіть похідні слова (іменники, прикметники, дієслова або дієприкметники). Зверніть увагу на правопис. Із трьома утвореними словами складіть речення фахового спрямування.

Агент, безпека, біржа, борт, вимірювати, демпінг, дизель, дрейф, інвестор,

крен, лізинг, офшор, приймати, стандарт, судно, фрахт, якір.

Завдання 4.

Проаналізуйте фрагмент наукового або професійного тексту зі своєї спеціальності. Визначте ключові терміни, з'ясуйте їх походження, сферу вживання, можливі труднощі перекладу та роль професійного контексту в розумінні їхнього значення. За потреби запропонуйте уточнення або нормативні відповідники.

Завдання 5.

Доберіть термін зі своєї наукової спеціальності та на основі фахових джерел укладіть авторську словникову статтю за поданим зразком. У статті подайте граматичні характеристики терміна, дефініцію, типову сполучуваність зі словами, приклади функціонування у фаховому дискурсі та короткий коментар щодо особливостей його вживання.

ЗРАЗОК:

ТУРБОКОМПРЕСОРНИЙ АГРЕГАТ, *род.* агрегату, *ч., мн.* агрегати, *род.* агрегатів.

Пристрій, в якому відбувається стиснення повітря, змішування його з паливом, згоряння палива з подачею продуктів згоряння в турбіну, де енергія згоряння перетворюється в механічну.

Будова, турбіна, компресор, ротор, перехідний режим, акумулятор кінетичної енергії **турбокомпресорного агрегата.**

Встановлювати, запускати **турбокомпресорний агрегат.**

Турбокомпресорний агрегат має у своєму складі що-н., працює в певному режимі.

• Розрахунок перехідного режиму турбокомпресорного агрегату з урахуванням акумуляції тепла в поверхні нагріву регенератора здійснюється аналогічно розрахункові перехідного режиму без урахування акумуляції тепла.

Словник термінів

Дефініція – розгорнуте визначення поняття, що розкриває його зміст та основні ознаки.

Загальнонаукова лексика – це лексика, характерна для наукового стилю

загалом і використовувана в різних галузях науки та техніки.

Лексичні трансформації у перекладі – заміна слів або словосполучень мови оригіналу з метою точного передавання змісту та дотримання норм мови перекладу.

Лексичні паралелі у перекладі – наявність у різних мовах термінів і загальновживаних слів, що мають повну або часткову семантичну відповідність.

Професіоналізм – це одиниця професійної лексики, яка позначає спеціальне поняття, знаряддя або результати праці та функціонує переважно в усному професійному мовленні.

Термін (від лат. *terminus* – кінець, кордон, межа) – слово або словосполучення, у якому фіксується, осмислюється й репрезентується спеціальне знання в межах певної галузі знань або діяльності.

Термінологія – сукупність термінів, що функціонують у певній галузі знань, науки, техніки або професійної діяльності.

Словник – довідкове видання, у якому слова певної мови подаються в алфавітному або тематичному порядку з поясненням значення, перекладом чи іншою лексикографічною інформацією. Залежно від призначення словники поділяються на енциклопедичні та лінгвістичні, серед яких виокремлюють тлумачні, перекладні, термінологічні, орфографічні та інші типи словників.

Розділ 5. ПЛАН І ТЕЗИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЗАСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВОЇ РОБОТИ

5.1. Поняття плану. Загальна характеристика

5.2. Види планів та особливості їх складання

5.3. Поняття тез

5.3.1. Загальна характеристика та основні вимоги до складання тез

5.3.2. Реквізити тез на наукову конференцію

Запитання до самоконтролю

Тестові завдання до теми

Завдання для самостійної роботи

Словник термінів

Ключові слова: наукова робота, науковий текст, структура тексту, план, тези, композиція, наукова конференція.

5.1. Поняття плану. Загальна характеристика

Підготовка наукового дослідження, доповіді або реферату передбачає попереднє складання плану. *План* – це заздалегідь передбачений порядок дій або викладу матеріалу. У науковій комунікації план визначає послідовність подання результатів дослідження.

Слово *план* походить від лат. *planus*, що означає «рівний», «ясний», «зрозумілий». Отже, план має бути чітким, логічним і легким для сприймання.

План складають з метою впорядкування прочитаного або дослідженого матеріалу для його послідовного подання в письмовій та усній формі.

Порядок складання плану:

1. Поділіть текст на смислові частини.
2. Визначте інформативні центри кожної частини (зазвичай перше речення абзацу містить основну думку).
3. Сформулюйте головні думки у вигляді пунктів плану.

Зверніть увагу! Слід розрізняти поняття план та зміст дослідження. План визначає програму дослідження, а зміст відображає його структуру та допомагає читачеві зорієнтуватися в письмовому викладі результатів роботи.

План дослідження залежить від жанру наукової праці.

Як правильно скласти план майбутнього дослідження (зокрема наукової статті)?

1. Визначте та сформулюйте тему роботи.
2. Сформулюйте проблему дослідження.
3. Визначте методи, які будете використовувати у роботі.
4. Окресліть основні завдання та питання дослідження.
5. Доберіть потрібні матеріали до кожного із поставлених завдань.
6. Відповідно до назви продумайте структуру роботи та послідовність викладу матеріалу у вступі, основній частині й висновках.
7. Дотримуючись структурно-логічної схеми, викладіть результати дослідження.
8. Сформулюйте висновки.
9. Перевірте роботу на відповідність мовним і стилістичним нормам.

План роботи може бути тезовим. Тезовий план і тези – поняття синонімічні, але не тотожні.

5.2. Види планів та особливості їх складання

Планування наукової роботи передбачає використання різних видів планів:

Попередній план – перелік основних проблем у логічній послідовності. Складається на основі загального уявлення про предмет дослідження, ознайомлення з науковою літературою, лекційним матеріалом, консультацій фахівців тощо.

Уточнений план – розробляється у процесі роботи над темою. Він необхідний для систематизації матеріалу, поглиблення теми та підвищення рівня обізнаності дослідника.

Робочий план – містить робочу гіпотезу дослідження, шляхи отримання

результатів, етапи виконання роботи, терміни їх реалізації та розподіл обов'язків між виконавцями.

Відредагований план – остаточний варіант плану наукового дослідження.

Формулювання пунктів плану можуть мати такий формат:

Питальний – пункт плану формулюється у вигляді запитання до основної думки тексту або його частини.

Називний – пункт плану подається у формі називного речення без присудка.

Цитатний – пункти плану записуються у вигляді дослівних цитат із тексту.

Тезовий – пункт плану стисло передає основний зміст текстового фрагмента або головну думку абзацу[44].

Приклад. Трансформуємо речення у різні формати пунктів плану: *Метою навчальної дисципліни «Наукова комунікація» є формування наукової комунікативної компетентності у здобувачів вищої освіти, опанування основами наукового стилю та «набуття універсальних навичок дослідника, зокрема усної та письмової презентації результатів власного наукового дослідження українською мовою»*[45].

Формулювання пунктів плану

Питальний формат	**Називний формат**	**Цитатний формат**	**Тезовий формат**
Що є метою навчальної дисципліни «Наукова комунікація»?	*Мета навчальної дисципліни «Наукова комунікація».*	*Метою навчальної дисципліни «Наукова комунікація» є …* (Повністю цитується речення)	*Метою навчальної дисципліни «Наукова комунікація» є формування наукової комунікативної компетентності, опанування основами наукового стилю, набуття універсальних навичок дослідника.*

[44] Васенко Л. А., Дубічинський В. В., Кримець О. М. Фахова українська мова. Київ, 2008. С.30.

[45] Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах) : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261. Дата оновлення 19.04.2019. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-п

5.3. Поняття *тез*

5.3.1. Загальна характеристика та основні вимоги до складання тез

Тези (від грец. *Thesis* – положення, твердження) – це стисло сформульовані основні положення тексту, наукової праці, гіпотези чи доповіді. Тези відображають зміст текстової інформації в узагальненому вигляді та передають її основні ідеї без детального обґрунтування, пояснень, таблиць чи ілюстрацій.

Тези можуть бути подані у вигляді цитат із першоджерела або сформульовані власними словами. Найчастіше вони оформлюються у формі стислих розповідних речень. У науковій роботі тези використовуються як один із засобів узагальнення інформації..

Для складання тез необхідно насамперед визначити мету роботи та поділити текст на логіко-смислові фрагменти. *Фрагмент* – це два або більше абзаців тексту, об'єднаних спільним змістом. У кожному фрагменті слід визначити інформаційний центр, який може бути репрезентований окремим реченням, частиною абзацу або цілим абзацом. Після цього формулюється головне положення фрагмента[46].

Кожна теза, що містить нову думку, подається з абзацу.

Слід розрізняти тези як елемент конспектування та тези доповіді на наукову конференцію.

Тези доповіді на наукову конференцію – це не лише стислий виклад результатів дослідження, а самостійна наукова публікація, оформлена відповідно до вимог оргкомітету конференції.

Залежно від мети й характеру дослідження розрізняють такі види тез: 1) *тези-звіт* – стислий виклад основних результатів наукового дослідження; 2) *тези-проєкт* – обґрунтування ідеї та перспектив нового наукового дослідження.

Тези можуть бути двох типів:

1) складені на основі вже готового наукового тексту;

---

[46] Васенко Л. А., Дубічинський В. В., Кримець О. М. Фахова українська мова. Київ : Центр учбової літератури, 2008. С.31

2) написані до створення повного тексту доповіді або статті.

Перший тип тез передбачає значне скорочення обсягу наукового тексту за максимального збереження його змісту. Для цього автор повинен добре володіти матеріалом і вміти стисло формулювати основні положення дослідження.

Другий тип тез є поширеним у науковій комунікації. Спочатку автор формулює основну ідею дослідження у вигляді тез, а згодом розширює її до повноцінної наукової статті або доповіді. Саме так найчастіше створюються тези для участі у наукових конференціях.

Основна складність написання тез полягає в необхідності стисло й чітко викласти наукову ідею, яка ще перебуває на стадії формування. У науковому дослідженні це є закономірним процесом: спочатку виникає наукова гіпотеза або ідея, яку необхідно зафіксувати, аргументувати та представити науковій спільноті.

Для того щоб зробити наукову ідею зрозумілою для читача, необхідно окреслити проблему дослідження, обґрунтувати актуальність теми, стисло подати основні положення роботи та результати дослідження. Обсяг тез зазвичай становить 1–2 сторінки.

Основні вимоги до тез.

По-перше, тези мають бути лаконічними, конкретними, логічно структурованими та не містити двозначних тлумачень. Авторська позиція повинна бути чіткою й зрозумілою.

По-друге, важливою вимогою є наявність власних наукових суджень, а не лише виклад відомої інформації. Не рекомендується перевантажувати тези надмірною кількістю прикладів і фактичного матеріалу.

По-третє, тези повинні мати самостійний характер і відповідати принципам академічної доброчесності. Їм більшою мірою, ніж іншим видам наукових текстів, властива індивідуальна наукова манера автора.

По-четверте, тези мають бути орієнтованими на конкретну наукову аудиторію та викликати професійний інтерес у читачів[47].

---

[47] Кривчик Г.Г. Тези про тези. Проблеми та перспективи розвитку залізничного транспорту: Тези Міжнародної

5.3.2. Реквізити тез на наукову конференцію

1. Прізвище та ініціали (ім'я) автора/авторів. За потреби зазначаються посада, науковий ступінь, вчене звання кожного з співавторів відповідно до загальноприйнятих графічних скорочень українською мовою в Українському правопис[48] та ДСТУ 3582-2013 «Інформація та документація. Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі. Загальні вимоги та правила». Норми правопису та ДСТУ є обов'язковими.
2. Назва установи, яку представляє автор/автори.
3. Назва тез.
4. Основний текст тез.

Тези можуть бути основою для подальшого розгортання наукового дослідження у форматі статті, доповіді або розділу кваліфікаційної праці. Водночас наукова стаття може бути стисло репрезентована у формі тез.

Запитання до самоконтролю

1. З якою метою складають план?
2. Як правильно скласти план прочитаного?
3. Які види планів ви знаєте?
4. Від чого залежить план дослідження?
5. Як жанр наукової роботи впливає на структуру плану?
6. Чому логічна послідовність пунктів плану є важливою для наукового тексту?
7. Чи може невдалий план ускладнити написання наукової роботи? Відповідь аргументуйте.
8. Що таке тези?
9. Які види тез ви знаєте?
10. Які існують правила складання тез?
11. Які відмінності між планом і тезами?

науково-практичної конференції (Дніпро, 11-12 травня 2017 р.). Дніпро: ДІІТ, 2017. С. 325-328.

[48] Український правопис. Національна академія наук України. Київ, 2019. С. 91-93. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/05062019-onovl-pravo.pdf

12. Чому тези повинні бути лаконічними та водночас інформативними?
13. Які труднощі виникають під час згортання наукової інформації у тези?
14. Чи можна вважати тези самостійним видом наукової публікації? Обґрунтуйте відповідь.
15. Чому надмірна деталізація знижує якість тез?

Тестові завдання до теми

1. План наукової роботи – це:
1) *інформація, що виражається у мові за допомогою її одиниць;*
2) *послідовність викладу певної інформації;*
3) *документ, що містить систему кількісних і якісних показників діяльності об'єкта планування у періоді, що розглядається;*
4) *порядок розміщення частин викладу роботи, її композиція представлена у чітких точних номінаціях цих частин.*

2. Тези – це:
1) *наукова публікація;*
2) *документ, що відображає точний перелік запланованих для виконання робіт чи заходів, їх послідовність;*
3) *стисло сформульовані основні положення статті, лекції, доповіді, повідомлення, певної теми чи окремого питання, що виражають суть висловленого;*
4) *план курсової чи дипломної роботи.*

3. Основна вимога до тез – це:
1) *наявність великої кількості прикладів;*
2) *максимальна деталізація матеріалу;*
3) *лаконічність і чіткість викладу;*
4) *обов'язкове використання цитат.*

5. Тези доповіді на наукову конференцію повинні:
1) *містити тільки теоретичний матеріал;*
2) *відображати основні результати дослідження;*
3) *повністю дублювати текст статті;*
4) *містити велику кількість ілюстративного матеріалу.*

6. Який формат плану передбачає використання цитат без змін?
1) *тезовий;*
2) *назівний;*

3) цитатний;
4) *питальний*

7. Що є спільним для плану і тез?

1) обидва передають основний зміст тексту;
2) обидва містять детальний аналіз проблеми;
3) обидва обов'язково оформлюються як наукова стаття;
4) обидва містять тільки цитати.

9. Яке твердження є правильним?

1) тези повинні містити максимально детальний виклад матеріалу;
2) тези не допускають авторських висновків;
3) тези мають бути лаконічними та логічно структурованими;
4) тези складаються лише у вигляді цитат.

10. Тезовий план – це:

1) план, складений за допомогою цитат;
2) план у формі запитань;
3) коротко сформульовані основні думки тексту;
4) перелік розділів і підрозділів роботи.

Завдання для самостійної роботи

Завдання 1. *Прочитайте уривок зі статті І.Л. Фоміної «Структура сучасного комунікативного підручника з української мови». Складіть називний план до тексту. Розгорніть складений план у тези.*

«На сучасному етапі особливого значення набуває викладання української мови як іноземної. Тому постає важливе питання добору ефективних методів і форм навчання й якісного навчально-методичного забезпечення.

Аналіз навчально-методичних джерел показав, що існує значна кількість підручників і посібників для різних етапів навчання. Наприклад, для початкового етапу створено низку підручників (Н. Лисенко зі співавторами, Д. Мазурик, В. Вінницька та Н. Плющ, М. Гримич зі співавторами, М. Джура, В.Чумак та ін.), середнього (Г. Швець, Н. Бондарєва та М. Шевченко, А. Дем'янюк, Л. Н. Єщенко, Б. Сокола та ін.), високого (Л. Паламар, Л. Палінської зі співавторами та ін.). Але, як зазначає науковець Н. Станкевич, незважаючи на «наявність різноманітних текстів у багатьох підручниках і посібниках з української мови як іноземної, бракує тих самих текстів, але зібраних і відповідно опрацьованих в окремій

книзі» [1, с.166], які були б згруповані за тематичною спрямованістю, стилістично-жанровою тематикою.

Через те, що саме текст, як форма монологічного мовлення, є основним елементом сутності навчання української мови як іноземної, об'єктом комунікації, тому й вагоме значення у процесі вивчення української мови набуває вибір текстів, формулювання завдань та форм контролю.

Більшість науковців вважають, що головним завданням у вивченні мови є комунікативність, а з цього можна зробити висновок, що під час укладання підручника чи посібника необхідно враховувати практичну спрямованість навчання, ситуативно-тематичний підбір навчального матеріалу, функціональний підхід до вибору мовного наповнення, вивчення лексики, граматики, морфології на синтаксичній основі.

Таким чином, укладаючи підручник чи посібник необхідно дотримуватися саме практичної спрямованості. Мета навчально-методичного забезпечення полягає в тому, щоб запропонувати студенту ознайомитися, вивчити і систематизувати програмний матеріал, а також підготуватися до екзамену»[49].

Література:

1. Станкевич Н. Особливості створення навчальної текстотеки з української мови як іноземної // Теорія і практика викладання української як іноземної. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2011. Вип. 6. С.166.

Завдання 2. *Прочитайте словникову статтю "Виключна (морська) економічна зона" з навчального посібника Торшиної Л.М., Варинської А.М., Носкової А.Є. «Лексика морського права»[50]. Складіть питальний план та тези до словникової статті.*

«**ВИКЛЮЧНА (морська) ЕКОНОМІЧНА ЗОНА, род**. зони, жін.

Водний простір, що безпосередньо прилягає до територіального моря,

---

[49] Фоміна І. Л. Структура сучасного комунікативного підручника з української мови. *The 5th International scientific and practical conference "World science: problems, prospects and innovations"(January 27-29, 2021.* Perfect Publishing, Toronto, Canada. 2021. С. 1161-1162.

[50] Торшина Л.М., Варинська А.М., Носкова А.Є. Лексика морского права : учебное пособие. Одесса : Автограф. 2007. С. 139-141.

шириною до 200 морських миль, які відраховують від вихідних ліній, прийнятих для відліку ширини територіального моря.

Своя, особиста, іноземна, **виключна (морська) економічна зона**.

Виключна (морська) економічна зона чого:~якоїсь держави, ~України, ~прибережної держави.

Поняття, концепція, протяжність, межі, ширина, зовнішні кордони, райони, делімітація **виключної (морської) економічної зони**.

Правовий режим **виключної (морської) економічної зони**:

- Права та юрисдикція прибережної держави, права і свободи інших держав регулюються відповідними положеннями Конвенції ООН з морського права 1982 р.

- Правовий режим багато в чому схожий з правовим режимом відкритого моря, проте всі правила відкритого моря використовуються лише остільки, оскільки вони не суперечать частині V Конвенції 1982р.

- Суверенні права прибережної держави з метою розвідки, розробки та збереження природних ресурсів, живих і неживих, та управління цими ресурсами.

- Юрисдикція прибережного держави стосовно створення та використання штучних островів, устаткування і споруджень, морських наукових досліджень; захисту і збереження морського середовища.

- Всім суднам, що знаходяться в іноземній економічній зоні, необхідно додержуватися положень міжнародного законодавства прибережної держави.

- Законодавство, Закон України «Про виключну (морську) економічну зону України» від 16.05.95 р

Плавання суден, свобода судноплавства, шляхи, рух суден за заданими фарватерами, захист і збереження морського середовища, охорона суверенних прав України, діяльність іноземних юридичних і фізичних осіб, створення чогось (штучних островів, устаткування, споруджень), морські наукові дослідження, надання прав і юрисдикції державі, використання якихось ресурсів у **виключній (морській) економічній зоні**.

Установити, мати **виключну (морську) економічну зону**.

Застосовувати норми міжнародного морського права, користуватися свободою судноплавства, проводити щось (рибальський промисел, наукові дослідження), здійснювати правовий режим, захищати і зберігати морське середовище, створювати щось (штучні острова, устаткування, споруди) у **виключній (морській) економічній зоні**.

Виключна (морська) економічна зона є чимось, являє собою щось (район, що знаходиться за межами територіального моря і прилягає до нього), підпадає під особливий правовий режим.

1. Суднам, що знаходяться в іноземній виключній (морській) економічній зоні, необхідно дотримуватися положень міжнародного права і законодавства прибережної держави.

2. Делімітація виключної економічної зони між державами з протилежними чи суміжними узбережжями здійснюється шляхом угоди на основі міжнародного права»[51].

Завдання 3. *Складіть попередній план власного дослідження.*

Завдання 4. *Складіть тези на наукову конференцію за темою вашого дослідження.*

Словник термінів

План наукової роботи – це порядок розміщення частин наукового тексту, його композиційна структура.

Тези – це стислий виклад основних положень статті, лекції, доповіді або повідомлення.

Фрагмент – це частина тексту, що складається з двох або більше абзаців, об'єднаних спільним змістом.

---

[51] Торшина Л.М., Варинська А.М., Носкова А.Є. Лексика морского права : учебное пособие. Одесса : Автограф. 2007. С. 139-141.

Розділ 6. АНОТУВАННЯ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ

6.1. Анотація. Визначення та загальна характеристика

6.2. Анотування наукового джерела

6.3. Лексико-граматичні засоби для складання анотації наукової статті

6.4. Зразки анотацій

Запитання до самоконтролю

Тестові завдання до теми

Завдання для самостійної роботи

Словник термінів

Ключові слова: анотація, анотування, змістові елементи, алгоритми.

6.1. Анотація. Визначення та загальна характеристика

Анотація є важливою складовою наукової роботи. Її мета – стисло представити зміст і результати дослідження та зацікавити адресата у прочитанні повного тексту. Неякісно підготовлена анотація може стати єдиною частиною роботи, з якою ознайомиться читач.

Анотація як вторинний жанр наукового стилю є узагальненим коротким викладом основного змісту наукового дослідження. У ній стисло подаються тема, мета, основні положення та результати роботи.

Ґрунтовна характеристика анотації, її види, особливості, та мовні засоби подано у навчальному посібнику Г.С. Онуфрієнко «Науковий стиль української мови» та викладено у таких тезах:

- Сутність і призначення анотації полягають у тому, що вона є стислою характеристикою джерела інформації та відповідає на питання, про що йдеться в цьому джерелі. *Анотація не розкриває змісту наукового джерела, а лише інформує про наявність наукового джерела* певного змісту і характеру. Отже, анотація дає змогу користувачеві скласти

достатнє й об’єктивне попереднє уявлення про незнайому для нього наукову публікацію і тим самим допомагає в пошуку, доборі та систематизації потрібної інформації.

- Анотація обов’язково складається з двох частин: бібліографічного опису (вихідні дані джерела у відповідності до чинних ДЕСТів) і власне тексту.
- За різними параметрами виокремлюють кілька видів анотацій: 1) за змістом і цільовим призначенням – *довідкові* (описові, інформаційні) та *рекомендаційні*; 2) за повнотою охоплення змісту анотованого джерела – *загальні та спеціалізовані*; 3) за кількістю анотованих джерел – *групові* та *негрупові.*
- Найбільшого поширення в науковій та навчально-науковій діяльності набули *довідкові* анотації, які характеризують наукове джерело за тематикою й проблематикою. Саме вони є найефективнішими в наданні своєчасної, об’єктивної і достатньої інформації про нові досягнення в різних галузях науки, істотно заощаджуючи час пошуку й збирання наукової інформації.
- *Характерною особливістю змісту анотації* є те, що в ній обов’язково має зазначатися, що нового несе анотоване наукове джерело в порівнянні з іншими, близькими до нього тематикою й цільовим призначенням; чим відрізняється це видання від попередніх. Щоб вилучити з наукового джерела основну і нову інформацію та сформулювати й правильно оформити її в жанрі анотації, треба мати як достатні знання у відповідній галузі знань, так і сформовані навички й уміння складати анотації[52].

Текст довідкової анотації може містити відомості про:

- науковий жанр джерела (підручник, монографія, дисертація, стаття, доповідь тощо);

---

[52] Онуфрієнко Г.С. Науковий стиль української мови. 2-ге вид. Перероб. Та доп. К. : Центр учбової літератури, 2009. С. 130-183.

- призначення джерела;

- завдання, які розв’язує автор джерела;

- методи дослідження, використані автором (експеримент, порівняльний аналіз тощо);

- структуру анотованого джерела;

- предмет і тему джерела, основні положення та висновки;

- допоміжний та ілюстративний матеріал, додатки тощо;

- про автора (за потреби).

6.2. Анотування наукового джерела

Анотування наукових джерел є важливим процесом максимального згортання текстової інформації та має відповідати певним вимогам:

- композиція анотації має бути внутрішньо логічною й може не збігатися з композицією анотованого джерела; добір інформації, її формулювання та розташування залежать від змісту й характеру джерела, призначення анотації та її адресата;
- мова анотації має бути науковою, нормативною, лаконічною та зрозумілою; слід уникати надто довгих і складних речень, активно використовувати типові мовні звороти;
- обсяг анотації залежить від вимог видання; зазвичай він становить від 500 до 1800 друкованих знаків; довідкові анотації можуть бути максимально лаконічними (1–3 речення) або розгорнутими;
- анотації наукових статей подаються мовою оригіналу та перекладаються англійською мовою.

Особливу увагу слід звернути на мовне оформлення анотації. Однією з найпоширеніших помилок є її надлишковість, що виникає внаслідок повторення інформації, уживання зайвих фраз, вставних слів, складних підрядних конструкцій, а також недостатнього володіння стандартними мовними моделями для складання анотації наукової статті.

6.3. Лексико-граматичні засоби для складання анотації наукової статті

Служби реферування використовують заголовок, анотацію та ключові слова для формування пошукових баз даних. У зв'язку з цим особливого значення набуває якісне складання анотації наукової роботи.

Для написання анотації використовують типові лексико-граматичні засоби та мовні моделі наукового стилю. Дослідники наукового стилю української мови Г. С. Онуфрієнко, Л. А. Васенко, В. В. Дубичинський, О. М. Кримець систематизували основні мовні засоби, що використовуються під час складання анотації наукової статті. За основу беремо запропоновану ними класифікацію.

Таблиця. Лексико-граматичні засоби для складання анотації наукової роботи

1.	Вступна частина анотації	*Актуальність теми* *Монографію ... присвячено дослідженню ...* *Навчальний посібник ... повністю відповідає програмі курсу ...* *Реферовану роботу присвячено ...* *Стаття має назву « ... «*
2.	Тематика статті, мета роботи	*Наукова стаття підпорядкована меті ...* *Пропонований посібник знайомить читачів з різними аспектами ...* *Посібник покликаний допомогти засвоїти ...* *Стаття являє собою узагальнення (огляд, виклад, аналіз, опис) ...* *У роботі висвітлено питання ...* *У роботі обґрунтовано ...* *У статті йдеться про ...*
3.	Проблематика статті	*Автор в ході дослідження висвітлює такі актуальні питання, як ...* *Автор пропонує науково-ґрунтовний аналіз ...* *Автор статті аналізує проблему ...* *Аналізуються різні точки зору на проблему ...* *Статтю присвячено актуальній проблемі ...* *У статті розглянуто (висвітлено, досліджено) проблему ...*
4.	Виклад матеріалу. Результати.	*Автор визначає сутність поняття ...* *Автор ілюструє прикладами ...* *Автор наводить переконливі приклади ...* *Автор статті здійснює ґрунтовний аналіз ...*

		Автор формулює ... *Викладається концепція ...* *Запропоновано класифікацію ...* *Наводяться результати ...* *Новизна концепції полягає в ...* *Основну увагу зосереджено на ...* *Особливе значення має ...* *Посібник містить навчально-теореичний і практичний матеріал ...* *Проаналізовано механізми ...* *Проведено експеримент ...* *Розглянуто ознаки (засади; сутність) ...* *Словник містить близько ... термінів ...* *У статті висвітлено основні питання ...* *У роботі проаналізовано ...* *У статті наведено статистичні дані ...* *У статті узагальнюються результати дослідження ...*
5.	Підсумок. Висновки	*Автор наводить висновки ...* *Автор статті узагальнює ...* *Завершуючи дослідження, автор дійшов висновків, що ...* *Запропоновано шляхи розв'язання проблеми (підвищення ефективності; рекомендації щодо) ...* *З'ясовано особливості (закономірності; параметри; принципи) ...* *Узагальнено результати ...* *У статті сформульовано висновки ...*
6.	Адресат (для рекомендаційної анотації) статті	*Навчальний посібник розрахований на здобувачів вищої освіти ...* *Підручник рекомендовано для ...* *Розраховано на науковців, викладачів та здобувачів вищої освіти ...* *Стаття адресована науковцям (викладачам закладів вищої технічної освіти) ...* *Стаття зацікавить ...* *Стаття розрахована на широке/вузьке коло читачів (аспірантів; здобувачів вищої освіти; курсантів морських академій; курсантів і студентів морських вищих навчальних закладів з напрямку ...; менеджерів; фахівців з міжнародних відносин; перекладачів; студентів) ...*

6.4. Зразки анотацій

Зразок анотації підручника

Савчук В.Д. Технологія перевезення вантажів : підручник. Одеса: ОНМА, 2008. 335 с.

У підручнику викладено класифікацію та транспортні характеристики вантажів, що перевозяться морським транспортом. Розглянуто механізми регулювання теплового й вологісного обміну вантажів, які перебувають у вантажних приміщеннях судна, із зовнішнім середовищем. Описано методику регулювання мікроклімату вантажних приміщень судна залежно від стану системи «зовнішнє середовище – трюмний мікроклімат – вантаж». Подано методи розрахунку вантажного плану універсальних і спеціалізованих суден.

Підручник призначений для курсантів і студентів вищих морських навчальних закладів напрямів підготовки 1003 “Судноводіння і енергетика суден” професійного спрямування “Судноводіння”.

Зразок анотації словника

Торшина Л.М., Полупанова Н.В., Варинська А.М. Словник морської термінології : (рос.-укр. з англ. відповідниками). К. : Видавничий дім “КМ Academia”. 2000. 288 с.

У словнику представлено найуживаніші сучасні російські морські терміни, їх переклад українською мовою та англійські відповідники. Дефініція термінів доповнено прикладами їх сполучуваності зі словами.

Словник розрахований на викладачів, слухачів морських навчальних закладів, працівників, які працюють зі спеціальною літературою та документацією.

Словникові матеріали можуть бути використані під час створення методичних розробок і навчальних посібників.

Зразок анотації монографії

Тетерятник Г. К. Кримінальне провадження в умовах надзвичайних правових

режимів: теоретико-методологічні та праксеологічні основи : монографія. Одеса: Видавничий дім “Гельветика”, 2021. 500 с.

Монографію присвячено дослідженню концептуальних основ кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимів. У роботі сформульовано теоретико-методологічні засади, досліджено правове регулювання та праксеологічні аспекти досудового розслідування і судового провадження в екстраординарних умовах.

Авторкою запропоновано й охарактеризовано елементи концептуальних основ кримінального провадження, теоретичну модель правового режиму та тринітарно-синергетичну модель кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимів. Визначено фактори-детермінанти особливостей кримінального провадження та їх вплив на окремі інститути кримінального процесу. Розроблено науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства та практики його застосування.

Зразок анотації розділу монографії

Varynska, A.M., Kornodudova N.N. Maritime terminology in the format of international communication / *Association agreement: driving integrational changes.* Collective monograph. 2019. P. 547-556.

У розділі монографії «Морська термінологія у форматі міжнародної комунікації» подано результати дослідження функціонування та ролі морської термінології у професійному дискурсі.

Обґрунтовано важливість вивчення професійної термінології в умовах глобалізації та у контексті морської політики Європейського Союзу. Охарактеризовано історію становлення й розвитку морської терміносистеми. На основі аналізу мовного матеріалу підтверджено європейський вектор розвитку України у сфері морської професійної комунікації.

Особливу увагу приділено ролі морської термінології у професійній діяльності, а також питанням інвентаризації, уніфікації та кодифікації морських термінів. Обґрунтовано доцільність використання іншомовних термінів у морській галузі.

Проаналізовано проблеми адекватного перекладу морських термінів, а також явища омонімії та синонімії у професійному мовленні. Наведено приклади термінів-омонімів і термінів-синонімів, які в різних професійних сферах репрезентують відмінну спеціальну інформацію. Висвітлено особливості їх функціонування у професійній комунікації.

Зроблено висновок про актуальність термінологічних досліджень у когнітивному аспекті та необхідність чіткої професійної диференціації термінології.

Зразок анотації наукової статті

Сотниченко Л. Л. Управління розвитком інфраструктурного забезпечення регіону на основі досвіду ЄС // Економіка та держава. 2014. №. 8. С. 64-68.

У статті обґрунтовано необхідність вивчення зарубіжного досвіду управління інфраструктурним забезпеченням конкурентоспроможності регіонів в умовах глобалізаційних процесів і посилення міжнародних економічних зв'язків. На основі дослідження етапів становлення та розвитку єдиного транспортного простору країн Європейського Союзу визначено основні напрями формування спільної транспортної політики ЄС. Проаналізовано документи транспортної політики та перспективи її реалізації в країнах — членах ЄС. Підкреслено, що європейський досвід може бути використаний як ефективна модель розвитку регіональної інфраструктури. Запропоновано модель впливу європейської транспортної політики на конкурентоспроможність регіону, яка може бути використана як інструмент оцінювання впливу змін транспортної політики на регіональний розвиток.

Зразок анотації наукової статті англійською мовою

Varynskyi, V., Varynska, A., Kostytsky, M., & Kushakova-Kostytska, N. (2021). Information security and information hygiene on internet media. Nexo Scientific Journal, 34(01), 120–128. https://doi.org/10.5377/nexo.v34i01.11291

Abstract

The relevance of ensuring information security at the level of information

hygiene is determined by the growing risks associated with the negative influence of Internet media. The purpose of the article is to analyse the state of the information hygiene segment of Ukrainian Internet media under global threats.

The leading research method is content analysis, which makes it possible to identify the qualitative characteristics of modern media information based on psycholinguistic markers. It has been established that fake information constitutes a significant part of the Internet media information space; therefore, particular attention is paid to its analysis.

The article identifies the main markers that make it possible to detect fake information and emphasizes the importance of critical evaluation of media content. The results of the study expand the understanding of the concepts of information security and information hygiene.

Запитання до самоконтролю

1. Чому анотацію можна вважати «візитівкою» наукової роботи?
2. Поясніть мету складання анотацій до наукових джерел.
3. Схарактеризуйте основні види анотацій та особливості їх оформлення.
4. Назвіть складові анотації та проілюструйте їх прикладами.
5. Зазначте, яку інформацію може містити анотація. Відповідь аргументуйте.
6. З’ясуйте, яка інформація є обов’язковою в анотації та чому.
7. Сформулюйте основні вимоги до тексту анотації.
8. Від чого залежить добір інформації для анотації? Відповідь аргументуйте.
9. Схарактеризуйте вимоги до обсягу анотації та поясніть, чим вони зумовлені.
10. Назвіть найтиповіші помилки під час складання анотації та поясніть причини їх виникнення.
11. Наведіть приклади типових мовних зворотів для оформлення анотації.
12. Чи можна вважати анотацію самостійним жанром наукової комунікації?

Відповідь обґрунтуйте.

13. Порівняйте анотацію підручника й анотацію наукової статті. Визначте їх спільні та відмінні ознаки.

14. Чим відрізняється анотація від реферату?

Тестові завдання до теми

1. Анотація – це:

1) *критичний відгук на друковану наукову працю;*
2) *короткий письмовий виклад змісту статті чи навчального посібника;*
3) *короткий огляд змісту роботи, що містить перелік основних питань;*
4) *документ, що містить висновки уповноваженої особи щодо запропонованої на розгляд роботи.*

2. Як називають письмовий виклад змісту наукового джерела (лекції, параграфа, розділу, книги, статті, виступу, доповіді тощо)?

1) *анотацією;*
2) *рефератом;*
3) *статтею;*
4) *тезами;*
5) *конспектом.*

3. Як називають невеликого обсягу науковий твір у періодичному науковому виданні (журналі), збірнику, де автор стисло викладає матеріали та результати здійсненого дослідження відповідно до поданої у назві теми?

1) *анотацією;*
2) *рефератом*
3) *статтею;*
4) *рецензією;*
5) *конспектом;*
6) *відзивом.*

4. З якою метою використовують в анотаціях, рефератах, рецензіях, дискусіях наведені групами дієслова?

1. *(Автор) розглядає, аналізує, викладає, описує, називає, висвітлює, повідомляє, констатує.*
2. *(Автор) порівнює, співставляє, класифікує, групує, зіставляє, розмежовує.*
3. *(Автор) розробляє, доводить, з'ясовує, стверджує, висуває, висловлює, вважає, досліджує.*
4. *(Автор) підсумовує, узагальнює, робить висновок, резюмує.*
5. *(Автор) наводить переконливі факти, обґрунтовує, ілюструє, доводить, порівнює, протиставляє, цитує.*
6. *(Автор) підкреслює, зазначає, звертає на особливу увагу, зосереджує увагу,*

фокусує увагу, акцентує увагу, неодноразово повертається, повторює, наполягає, обстоює, зауважує.

7. *(Автор) дискутує, полемізує, критикує, спростовує, не погоджується, наводить контраргументи.*

Відповіді:

а) для переліку питань першоджерела;

б) для позначення дослідницьких та/або експериментальних матеріалів першоджерела;

в) для класифікації й градації проблем першоджерела;

г) для узагальнення, підбиття підсумків;

д) для аргументування інформації першоджерела;

е) для виокремлення проблем, думок першоджерела;

є) для вираження позиції автора першоджерела.

Завдання для самостійної роботи

Завдання 1

Продовжіть речення:

Анотація — це ...

Анотація допомагає під час ...

В анотації стисло подається ...

Наприкінці анотації зазначається ....

Завдання 2

Прочитайте анотацію статті та проаналізуйте її за структурою, змістом, призначенням, мовним оформленням, обсягом. Зверніть увагу на назву статті. Чи відповідає назва змісту статті?

А. В. Аксьонов, В. І. Нечитайло

ОСТІЙНІСТЬ СУДЕН – ВІД АРХІМЕДА ДО НАШИХ ДНІВ

Остійність і міцність корпусу судна – важливі морехідні якості, від яких залежить доля судна та екіпажу. Закони, яким підкорюються морехідні якості судна, повинні знати не тільки суднобудівники, але і судноводії. Це дозволяє вирішувати найрізноманітніші завдання, що зустрічаються у практиці експлуатації суден, а знання морехідних і конструктивних особливостей судна дозволяє капітану грамотно оцінювати ризики штормового моря та поведінку судна за таких умов плавання і, тим самим, запобігати аваріям.

Міжнародна морська організація ІМО після свого створення приступила до розробки критеріїв остійності для непошкоджених суден, кульмінацією її

роботи стало завершення розробки Кодексу остійності для всіх типів суден, який було прийнято Комітетом з безпеки на морі (КБМ) на 85 сесії у 2008 році. Міжнародний Кодекс остійності суден у непошкодженому у стані містить в одному документі обов'язкові вимоги і рекомендовані положення, що стосуються остійності непошкоджених суден, які істотно впливають на конструкцію та безпеку плавання суден[53].

Завдання 3

Прочитайте анотацію статті та проаналізуйте її інформативність і мовні засоби. Знайдіть помилки у тексті анотації.

О. М. Тимощук, М. В. Боріна

ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОСТІ СУДНОВИХ ЕНЕРГЕТИЧНИХ УСТАНОВОК У ВОДНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Підвищення екологічності суднових енергетичних установок (СЕУ) є важливим та актуальним завданням, пов'язаним з посиленням вимог до екологічності по викидам NOx, SOx та COx з боку міжнародних організацій, розширення зон контролю (спеціальних районів) за викидами в морському просторі, звертання уваги суднобудівників до питання екологічності. В результаті обчислень з використанням розробленої математичної моделі зроблено висновок про необхідність установлення всередині ФОЕ направляючих пластин, що дозволить збільшити температурний перепад у газовому потоці за рахунок збільшення розміру пухирців ВГ у процесі підйому. У ході дослідження встановлено, що швидкість підйому пухирців ВГ всередині ФОЕ досягає постійної величини за три секунди початку руху, не залежить від швидкості їх підведення або в'язкості отриманої суміші газу з рідиною. Для підвищення ефективності процесу фільтрування суднових ВГ необхідно у рідині необхідно збільшувати поверхню контакту пухирців газів з рідиною всередині ФОЕ. Конструктивно це можливо зробити шляхом генерування в нижній частині елемента газових пухирців максимального діаметра та вибором кута нахилу направляючих пластин

[53] Аксьонов А. В., Нечитайло В. І. Остійність суден — від Архимеда до наших днів // Водний транспорт. Вип. 2(30). 2020. С. 79-87. URL : https://vt.duit.in.ua/index.php/home/article/view/125/92

всередині ФОЕ, таким чином, щоб забезпечити максимально тривалий контакт ВГ з рідиною[54].

Завдання 4
Прочитайте наукову статтю зі своєї спеціальності та складіть до неї анотацію українською мовою обсягом 500–1000 друкованих знаків. Визначте:

- мету дослідження;
- основні результати;
- практичне значення роботи.

Завдання 4
Напишіть анотацію до власної наукової статті. Дотримуйтеся вимог до структури, змісту, обсягу та мовного оформлення анотації.

Словник термінів

Алгоритм – це опис послідовності дій, що приводить до досягнення певної мети, або текст, який містить такий опис.

Анотація – (від лат. *annotatio* – зауваження, помітка) – це вторинний жанр наукового стилю, що містить стислу характеристику змісту монографії, статті, підручника чи іншого наукового джерела.

Анотування – це процес складання анотації.

[54] Тимощук О.М., Боріна М.В. Дослідження методів підвищення екологічності суднових енергетичних установок у водному середовищі // Водний транспорт. Вип. 2(36). 2022 *С.240-251 URL :* https://vt.duit.in.ua/index.php/home/issue/view/10/11

Розділ 7. СТАТТЯ ЯК САМОСТІЙНИЙ НАУКОВИЙ ТВІР. ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ НАУКОВОЇ СТАТТІ

7.1. Підготовка і написання наукової статті
7.1.1. Структура наукової статі
7.1.2. Назва статті
7.1.3. Вступ. Актуальність. Проблема. Мета дослідження
7.1.4. Методи дослідження
7.1.5. Виклад основного змісту дослідження
7.1.6. Типові мовні звороти для написання наукової статті
7.1.7. Висновки
7.2. Оформлення цитат у науковому тексті
7.3. Список використаних джерел. Вимоги до оформлення
7.4. Приклад наукової статті
Запитання до самоконтролю
Тестові завдання до теми
Завдання для самостійної роботи
Словник термінів

Ключові слова: стаття, мета, методи дослідження, структура, змістові елементи, типові мовні звороти.

7.1. Підготовка і написання наукової статті

Наукова стаття є одним із основних жанрів наукової комунікації та важливою складовою професійної діяльності дослідника. Для науковців-початківців написання статті часто є складним завданням, що потребує належної підготовки, уміння працювати з джерелами та навичок академічного письма.

Формування наукової грамотності доцільно розпочинати з ознайомлення зі статтями провідних учених відповідної галузі. Аналізуючи наукові праці, необхідно одночасно опановувати мовні засоби подання наукової інформації, структуру викладу матеріалу та способи аргументації.

Слід пам’ятати, що належний рівень фахових знань і володіння науковим

стилем сприяють успішній репрезентації результатів власного дослідження у різних жанрах наукової комунікації, зокрема у статтях. Чітке й логічне формулювання наукових положень забезпечує ефективність професійної комунікації та сприяє розвитку сучасної науки.

7.1.1. Структура наукової статті

Принципи оформлення наукових робіт ґрунтуються на вимогах до репрезентації результатів наукового дослідження, закріплених у відповідних нормативних та інструктивних документах. Перш ніж розпочати підготовку наукової статті, необхідно ознайомитися з вимогами ДСТУ та правилами наукового видання, у якому планується публікація.

Міністерством освіти і науки України затверджено перелік наукових фахових видань України, у яких можуть бути оприлюднені результати дисертаційних досліджень на здобуття ступеня доктора філософії або доктора наук. Серед зарубіжних видань доцільно обирати наукові журнали, що входять до міжнародних наукометричних баз даних Scopus або Web of Science.

На сьогодні більшість наукових видань дотримуються традиційної структури статті: анотація, ключові слова, вступ, матеріали та методи дослідження, результати та обговорення, висновки, список використаних джерел. Проте окремі журнали можуть передбачати додаткові структурні елементи, наприклад аналіз останніх досліджень, формулювання мети статті або виокремлення викладу основного матеріалу.

Повну інформацію про вимоги до структури та оформлення статті зазвичай подають на офіційних вебсайтах наукових журналів у розділі «Інформація для авторів».

Наприклад, фаховий електронний журнал «Наука і техніка сьогодні» (серії «Педагогіка», «Право», «Економіка», «Техніка», «Фізико-математичні науки») визначає таку структуру наукової статті. Текст статті повинен бути структурований, а обов'язкові структурні елементи – виділені напівжирним шрифтом:

- *Постановка проблеми* у загальному вигляді та її зв'язок із важливими

науковими чи практичними, завданнями.

- *Аналіз останніх досліджень і публікацій*, в яких започатковано розв'язання відповідної проблеми та на які спирається автор, виокремлення невирішених аспектів проблеми, яким присвячено статтю.
- *Мета статті* (постановка завдання).
- *Виклад основного матеріалу дослідження* з обґрунтуванням отриманих наукових результатів.
- *Висновки та перспективи* подальших розвідок у відповідному напрямі.
- *Література*.
- *References* – транслітераціонний список використаних джерел, оформлений відповідно до вимог видання[55].

Технічні вимоги до оформлення списку використаних джерел подаються окремо.

Структура наукової статті також залежить від характеру досліджуваного матеріалу. Експериментальні дослідження матимуть іншу структуру, ніж гуманітарні. Оглядова стаття, на відміну від експериментального дослідження, не репрезентує нових емпіричних даних, а містить аналіз уже відомих теорій, порівняння поглядів учених і узагальнення наукових підходів з конкретної проблеми.

7.1.2. Назва статті

Назва наукової статті – це обов'язковий реквізит, в якому окреслюється зміст дослідження. Вона є важливою складовою письмової репрезентації наукової роботи та повинна бути інформативною, точною і зрозумілою.

Вдала назва визначає сферу дослідження, відображає проблему, об’єкт або результати наукового пошуку. Важливо, щоб назва чітко відповідала змісту статті. Існують різні способи досягнення цієї мети.

Маргарет Каргіл (Margaret Cargill) і Патрік О’Коннор (Patrick O’Connor) пропонують такі ефективні стратегії вибору назви статті[56]:

---

[55] Видавнича група “Наукові перспективи”. Офіційний сайт. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/np/authors

[56] Cargill M., O'Connor P. Writing scientific research articles: Strategy and steps. John Wiley & Sons, Ltd., Publication

Стратегія 1. Назва повинна містити максимально актуальну інформацію, залишаючись водночас лаконічною. Її мета – привернути увагу цільової аудиторії та зацікавити читача у повному ознайомленні з роботою. Чим інформативнішою є назва, тим легше потенційному читачеві оцінити актуальність статті та її відповідність власним науковим інтересам.

Стратегія 2. У назві доцільно використовувати ключові слова, які допоможуть привернути увагу читачів і полегшать пошук статті в електронних базах даних.

Стратегія 3. Під час формулювання назви слід стратегічно визначити, чи буде вона побудована у формі твердження чи запитання. Традиційно назви статей формуються навколо ключового словосполучення, яке конкретизується іншими словами.

Стратегія 4. Необхідно уникати двозначності у формулюванні назви.

На нашу думку, у назві статті також слід уникати незрозумілих абревіатур і рідковживаних слів, якщо вони не є ключовими поняттями дослідження.

Спочатку доцільно сформулювати «робочу» назву статті, яка може бути уточнена або відредагована після завершення роботи над текстом.

7.1.3. Вступ. Актуальність. Проблема. Мета дослідження.

Початковим структурним елементом наукової статті є вступ. Його мета – зацікавити цільову аудиторію та окреслити наукову значущість дослідження.

У вступі обов’язково обґрунтовують актуальність теми для наукової спільноти, визначають проблематику дослідження, формулюють мету статті та здійснюють аналіз наукових праць із досліджуваної проблеми. У сучасних наукових виданнях ці елементи часто виокремлюють як самостійні структурні компоненти статті.

Для представлення актуальності теми, проблеми дослідження, його важливості та мети у науковому дискурсі доцільно використовувати типові мовні звороти, подані у таблиці:

Актуальність	*Актуальність пропонованого дослідження зумовлена*

2021. 164 p.

	потребою ... *Актуальність теми визначається ...* *Актуальність цієї статті полягає у ...* *Актуальним у цьому аспекті постає питання ...* *Зазначене обумовлює актуальність аналізу ...* *Однією з актуальних проблем є ...* *Статтю присвячено актуальній проблемі ...*
Проблема	*Важливе місце посідає проблема ...* *На особливу увагу заслуговує проблема ...* *На часі постала проблема ...* *Проблема ... є актуальною ...* *Проблема ... є дискусійною* *Проблема ... є малорозробленою / недослідженою ...* *Проблема ... належить до найактуальніших ...* *Проблема ... не була об'єктом спеціального вивчення ...* *Проблема ... фрагментарно висвітлювалася в ...* *Проблема ... цілком не є вирішеною ...* *Статтю присвячено аналізу проблеми ...* *Увагу акцентовано на проблемі ...* *У статті йдеться про ...* *У центрі уваги перебуває проблема ...*
Важливо	*Важливо вивчити ...* *Важливо визначити ...* *Важливо виявити ...* *Важливо врахувати ...* *Важливо встановити ...* *Важливо дати характеристику ...* *Важливо дослідити ...* *Важливо експериментально перевірити ...*

	Важливо зазначити, що ... *Важливо здійснити експеримент ...* *Важливо здійснити опис / описати ...* *Важливо з'ясувати ...* *Важливо класифікувати ...* *Важливо обґрунтувати ...* *Важливо підсумувати ...* *Важливо пояснити ...* *Важливо проаналізувати ...* *Важливо простежити ...* *Важливо розробити ...* *Важливо систематизувати ...* *Важливо сформулювати ...* *Важливо узагальнити ...* *Важливо укласти ...*
Мета	*Автор розв'язує низку завдань, а саме: ...* *Була зроблена спроба побачити...* *Завданнями цього дослідження було: визначити продуктивність та ефективність ...* *Завданнями цього дослідження було: проаналізувати ...* *Завданнями цього дослідження було: встановити ...* *Мета статті – визначити / дати визначення ...* *Мета статті – висвітлити ...* *Мета статті – встановити ...* *Мета статті – дослідити ...* *Мета статті – обґрунтувати ...* *Мета статті – описати ...* *Мета статті – проаналізувати ...* *Мета статті – репрезентувати дані експерименту ...*

	Мета статті – розглянути ... *Мета статті – розкрити ...* *Мета статті – узагальнити ...* *Мета статті полягає у ...* *Метою роботи є дослідження ...* *Метою роботи є комплексний аналіз ...* *У статті була зроблена спроба побачити...* *У статті вивчається (вивчаються) ...* *У статті з'ясовується (з'ясовуються) ...* *У статті порівнюється (порівнюються) ...*

7.1.4. Методи дослідження

Поняття *методологія* у науковій комунікації розуміють як систему принципів, підходів і способів організації теоретичної та практичної діяльності. Методологічні положення реалізуються через використання відповідних методів дослідження.

Метод (від грец. methodos – шлях пізнання, спосіб дослідження) – це спосіб наукового пізнання та вивчення явищ, процесів і закономірностей.

Розрізняють загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Загальнонаукові методи поділяють на теоретичні та емпіричні.

До основних ***загальнонаукових теоретичних методів*** належать:

1. *Аналіз* (від грец. analysis – розкладання, диференціація) – метод дослідження, що полягає в уявному або практичному поділі предмета чи явища на складові елементи з метою їх окремого вивчення.
2. *Синтез* (від грец. synthesis – складання, об'єднання) – метод дослідження, який передбачає об'єднання окремих елементів предмета або явища в єдине ціле та встановлення взаємозв'язків між ними.
3. *Дедукція* (від лат. deductio – виведення) – метод дослідження, за допомогою якого окремі положення виводяться із загальних закономірностей.
4. *Індукція* (від лат. inductio – виведення) – метод дослідження, за якого на

основі окремих фактів формулюються загальні висновки. Індуктивні висновки мають імовірний характер.

5. *Формалізація* – метод дослідження, що полягає у використанні умовних позначень, символів і формалізованих систем для опису певних явищ або процесів.
6. *Абстрагування* – метод дослідження, за допомогою якого уявно виокремлюють істотні властивості предметів і явищ та відмежовують їх від другорядних ознак.
7. *Узагальнення* – метод дослідження, що полягає у встановленні загальних властивостей, ознак і закономірностей предметів або явищ.

До основних ***загальнонаукових емпіричних методів*** дослідження належать спостереження порівняння, вимірювання та експеримент.

1. *Спостереження* – цілеспрямоване вивчення предметів і явищ, що ґрунтується переважно на даних органів чуття (відчуттях, сприйнятті, уявленнях). У процесі спостереження отримують знання не лише про зовнішні ознаки об’єкта, а й про його істотні властивості та взаємозв’язки.
2. *Порівняння* – метод дослідження, в основу якого покладено встановлення подібностей і відмінностей між об’єктами. За допомогою порівняння виявляють якісні та кількісні характеристики предметів і явищ.
3. *Вимірювання* – процедура визначення числового значення певної величини за допомогою відповідної одиниці виміру. Значення цього методу полягає в отриманні точних кількісних характеристик об’єкта дослідження.
4. *Експеримент* – метод дослідження, пов’язаний з активним і цілеспрямованим втручанням дослідника у перебіг досліджуваного процесу або відтворенням об’єкта у спеціально створених і контрольованих умовах.

У межах загальнонаукових емпіричних методів у сучасній науці широко застосовують також системний, структурно-функціональний, кібернетичний, імовірнісний методи, а також моделювання.

Залежно від напряму дослідження використовують також спеціальні

(галузеві) методи, властиві окремим наукам. Наприклад, в економіці застосовують методи обробки результатів і прогнозування, у судноводінні – метод оцінки узагальненого ризику виникнення аварійних морських подій, метод прискореного непрямого визначення межі витривалості тощо.

Для репрезентації інформації в різних структурних частинах наукової роботи добирають відповідні методи дослідження. Наприклад, під час аналізу наукових праць із досліджуваної проблеми доцільно використовувати методи узагальнення та порівняння, а у викладі результатів дослідження – методи аналізу та синтезу.

7.1.5. Виклад основного матеріалу дослідження

Виклад основного матеріалу статті спрямований на репрезентацію результатів дослідження та нових наукових знань. Для цього необхідні навички академічного письма, логічної організації матеріалу та мовна компетентність.

Стратегія 1. Спочатку потрібно визначити коло результатів, які будуть репрезентовані у статті.. Для цього слід продумати концепцію статті та ключові ідеї. Записати тези. Тези розгорнути у текст. Подумати, про що потрібно розповісти докладніше.

Стратегія 2. Далі рекомендується обміркувати задум та ідеї, які виділено у назві. Краще почати зі слів і понять, які будуть негайно привертати увагу.

Стратегія 3. Потрібно обрати оптимальну модель для адекватного, чіткого й стислого донесення наукової інформації до адресата. Це забезпечить гармонійний зв’язок змісту і форми (структура, характер, обсяги ілюстративного матеріалу, класифікація джерел, бібліографічний опис тощо)[57].

Стратегія 4. Ідеї краще представляти, використовуючи інформативні заголовки, підзаголовки чи розділи, щоб створити очікування у читачів. Ключ до ефективної наукової та технічної комунікації – сформувати у читача чітке уявлення про логіку викладу матеріалу. Перше речення абзацу зазвичай виконує функцію тематичного речення, щоб зорієнтувати читачів про основну думку або

[57] Онуфрієнко Г.С. Науковий стиль української мови. 2-ге вид. перероб. та доп. К. : Центр учбової літератури, 2009. С. 292.

мету абзацу. Також можна використовувати тематичні речення, щоб зв'язати наступний абзац з попереднім.

Стратегія 5. На думку М. Каргіл і П. О'Коннора, логічний зв'язок між реченнями бажано встановлювати вже у перших семи-дев'яти словах нового речення[58]. Тому посилання на наступну інформацію має міститися серед цих слів. Така стратегія покращує читабельність тексту: тобто легкість, з якою читачі опрацюють подану інформацію. Мовні засоби логічного зв'язку були описані у розділі «Мова і стиль наукової роботи» (підрозділ 3. «Писемна наукова комунікація»).

Стратегія 6. У науковому тексті загальна інформація передує конкретній. Читачі очікують, що вони спочатку прочитають загальну інформацію про будь-яку тему або проблему, перш ніж ознайомляться з деталями, прикладами чи іншою більш конкретною інформацією.

Стратегія 7. Нову інформацію доцільно подавати після вже відомої читачеві. Коли інформація подається як завершене дослідження: що зроблено та знайдено, доцільно використовувати дієслова минулого часу,

Стратегія 8. Підвищують рівень статті вдало використані цитати, посилання на теорії відомих дослідників. Це засвідчує обізнаність автора з науковими підходами до досліджуваної проблеми.

Зверніть увагу! Оригінальність роботи міститься у змісті: даних, їх аналізі та інтерпретації. У технічних, економічних та природничих дослідженнях також важливе значення мають формули, графіки, таблиці.

7.1.6 Типові мовні звороти для написання наукової статті (розділ «Матеріали/Результати»)

Типові мовні звороти використовують для логічної організації наукового тексту, виділення ключових положень і забезпечення зв'язності викладу матеріалу.

Нижче наведено приклади мовних конструкцій, які використовують у

---

[58] Cargill M., O'Connor P. Writing scientific research articles: Strategy and steps. John Wiley & Sons, Ltd., Publication 2021. 164 p.

розділах «Матеріали» та «Результати» для репрезентації різних змістових елементів наукової інформації. За основу взято розробки Г. С. Онуфрієнко[59], Л. А. Васенко, В. В. Дубичинського, О. М. Кримець[60].

№ з/п	Змістові елементи інформації	Стандартні звороти/слова на позначення змістових елементів інформації
1.	Вказівка на джерело інформації чи авторську інтерпретацію	*Автор вважає, що ...* *Автор наводить переконливі аргументи щодо ...* *Вчені акцентують увагу ...* *Гіпотезу про ... висунув/розробив ...* *Ґрунтовні праці присвячені ...* *Дослідженням цієї проблеми займалися ...* *За даними експерименту ...* *За нашими спостереженнями ...* *Згідно з точкою зору (кого?) ...* *На думку (кого?) ...* *У першому розділі монографії ... розглянуто ...* *У статті ... висловлюється думка ...* *Цих поглядів дотримується/дотримуються ...* *Як вважає/вважають ...*
2.	Посилання на вже відому читачеві інформацію	*Відповідно до концепції ...* *Загальновідомо, що ...* *Зазначені вище факти впливають на ...* *З історії відомо, що ...* *Є думка, що ...* *Прийнято вважати, що ...* *Раніше було встановлено, що ...*
3.	Авторська впевненість	*Автор вважає, що ...* *Автор переконливо доводить, що ...* *Безперечно, що ...* *Безумовно, що ...* *Варто звернути увагу на ...* *Вважаємо за потрібне наголосити ...* *Доведено, що ...* *Є впевненість/переконання в тому, що ...* *Звичайно ...* *Зрозуміло, що ...* *Немає сумнівів щодо ...* *Очевидно, що ...*

[59] Онуфрієнко Г.С. Науковий стиль української мови. 2-ге вид. перероб. та доп. К. : Центр учбової літератури, 2009.

[60] Васенко Л. А., Дубічинський В. В., Кримець О. М. Фахова українська мова. К. : Центр учбової літератури, 2008. 272 с.

		Переконливою є точка зору ... *Як бачимо, ...*
4.	Авторське припущення	*Виходячи з ..., можна зробити припущення ...* *Допустимо, що ...* *Мабуть ...* *Можливо, ...* *Можна висловити припущення ...* *Припустимо, що ...* *Сподіваємося, що ...*
5.	Наведення прикладів/ фактів	*Аналогічний приклад ...* *Іншим прикладом є ...* *Наприклад, ...* *Нижче наведемо приклади ...* *Приміром, ...* *Проілюструємо сказане прикладом ...* *Процитуємо ...* *Розглянемо приклад ...* *У цьому випадку ...* *У статті наводяться приклади/факти ...* *Цей приклад/факт свідчить про ...*
6.	Вказівка на зв'язок з з попередньою інформацією	*Аналіз ... показує, що ...* *Виходячи з вищевикладеного, ...* *Враховуючи сказане, ...* *Говорячи про ...* *Згідно з наведеною думкою ...* *З цього випливає ...* *На підставі сказаного, можна вважати ...* *Порівнюючи результати експерименту, бачимо ...* *У зв'язку з цим потребують уваги ...* *Як було зазначено ...* *Як видно з графіку ...* *Як показали спостереження ...*
7.	Привертання уваги до інформації	*Акцентуємо увагу на ...* *Важливим є питання ...* *Зауважимо, що ...* *Зробимо аналіз ...* *Зупинимося на на ...* *Ми виходимо з тези, що ...* *Надзвичайно важливим є ...* *На окрему увагу заслуговує ...* *Необхідно зазначити ...* *Окремо зупинимося на ...*

		Розглянемо ... *Треба врахувати ...* *Характерно, що ...*
8.	Логічна послідовність викладу інформації	*Виходячи з розуміння, що ...* *В результаті ...* *Говорячи про ...* *Далі ...* *Завдяки тому, що ...* *За таких умов ...* *Звідси випливає, що ...* *Інший аспект ...* *Наступним кроком буде ...* *Одночасно ...* *Останнім часом ...* *Отже, ...* *Передусім зазначимо, що ...* *Перш за все слід зауважити, що ...* *Попередній аналіз свідчить про ...* *По-перше, ... по-друге ..., по-третє ...* *Поряд з цим ...* *Потім ...* *Проте ...* *Спочатку ...* *Таким чином, ...* *Тепер розглянемо ...* *У зв'язку з цим ...* *У подальшому ...* *У свою чергу ...* *У такому випадку ...* *У той же час ...* *Через те, що ...* *Щодо питання про ...*
9.	Об'єктивна оцінка інформації	*Аналіз/розрахунки/досвід підтвердив, що ...* *Безперечно ...* *Безсумнівно ... (безсумнівно, але ...)* *Встановлено, що ...* *Врешті-решт ...* *Дійсно ...* *Дослідження показало ...* *Зрештою ...* *Зрозуміло ... (зрозуміло,але ...)* *Насправді ...* *Навряд чи ...* *На перший погляд ...*

		Очевидно ... *Підраховано, що ...* *Правда ...* *Природно ...* *У дійсності ...*
10.	Суб'єктивна оцінка інформації	*Вірогідно ...* *Викликає сумнів ...* *Думається ...* *Думаємо, що ...* *За нашим переконанням ...* *Здається, що ...* *Й (і)мовірно ...* *На наш погляд ...* *Спадає на думку ...* *Точка зору автора ...* *Уявляється вірогідним/правомірним ...*
11.	Причини і наслідки	*Але/проте/однак* *Відповідно до ...* *Вказує на ...* *За таких умов ...* *Засвідчує, що ...* *Звідси випливає ...* *Згідно з ...* *І/та* *І тому ....* *Має значення, якщо ...* *Оскільки ...* *Тому що ...* *У залежності від ...* *У зв'язку з цим ...* *У наслідок цього ...* *У результаті ...* *У такому випадку ...* *Через це ...* *Це свідчить про ...* *Якщо ..., то ... дає можливість/сприяє ...*
12.	Доповнення або уточнення	*А саме ...* *Більше того ...* *Втім ...* *Головним чином ...* *До речі ...* *До того ж ...* *Йдеться про ...*

		Крім того ... *Мається на увазі ...* *Між іншим ...* *Особливо ...* *Повернемося до теми ...* *Понад (що?) ...* *По суті є ...* *При чому ...* *Разом із тим ...* *Скоріше за все ...* *Також ...* *Тобто ...* *Точніше ...* *У випадку ...* *У тому числі …*

7.1.7. Висновки

Висновки є підсумковою частиною статті, у якій стисло узагальнюють результати дослідження відповідно до поставленої мети та завдань.

№ з/п	Змістові елементи інформації	Стандартні звороти/слова на позначення змістових елементів інформації
	Висновки, узагальнення, підсумок	*Аналіз ... дозволяє зробити такі висновки ...* *Аналізуючи матеріал, можна дійти висновку ...* *Відтак, можна впевнено стверджувати, що ...* *Дані здійсненого аналізу дозволяють зробити висновок про ...* *Дослідження дало можливість сформулювати такі висновки: ...* *Здійснене дослідження дозволяє зробити такі висновки: ...* *Можна зробити низку висновків ...* *Нарешті, зробимо висновок про ...* *Насамкінець хотілося б зазначити, що ...* *Отже, є всі підстави зробити такий висновок ...* *Підсумовуючи сказане, відзначимо, що ...* *Розглянувши наведений матеріал, можна зробити висновки ...* *Сформулюємо основні висновки та рекомендації ...* *Таким чином, проведене дослідження (аналіз) підтверджує, що ...* *Узагальнюючи сказане, слід зауважити, що ...*

		У ході експерименту розвязано поставлені завдання і підтверджено основні положення запропонованої гіпотези, а саме: ... *Як підсумок зазначимо, що ...*

7.2. Оформлення цитат у науковому тексті

Оформлення цитат у науковому тексті здійснюється за правилами Українського правопису.

Оформлення цитат згідно з Українським правописом[61]

1. Цитати, які включені в авторський текст, беремо в лапки. Інші розділові знаки при них розставляємо так, як у реченнях з прямою мовою та словами автора. Наприклад:

У Конституції України записано: «Державною мовою в Україні є українська мова».

Ліна Костенко наголошує: «Нації вмирають не від інфаркту, спочатку в них відбирає мову».

2. Якщо цитату наводимо не повністю, а з пропуском, його позначаємо трьома крапками – на початку, в середині або в кінці цитати (у текстах спеціального призначення знак три крапки на місці пропуску можна ставити у квадратні або кутові дужки).

Пропуски на початку цитати позначаємо по-різному. Якщо цитату подаємо як пряму мову після двокрапки, перше її слово після трьох крапок пишеться з малої літери: *Дослідниця О. М. Руденко писала: «<...> в основу розробки державно-управлінських механізмів забезпечення суспільної стабільності повинні бути покладені складові інноваційної методології до їх вироблення та реалізації з урахуванням рівнів та ступенів стабільності всіх елементів суспільної системи»*[62]. Якщо ж цитата подана як пряма мова, але на початку речення в цілому перед авторськими словами, перше слово в ній після трьох крапок

---

[61] Український правопис. Національна академія наук України. Київ, 2019. 392 с. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/05062019-onovl-pravo.pdf

[62] Руденко О. М. Теоретико-методологічні засади дослідження суспільної стабільності в науці державного управління //Науковий вісник Академії муніципального управління, серія «Управління». Збірник наукових праць. – 2011. – №. 2. С. 30.

пишеться з великої літери: *«<…> Створювальність знання виявляється в поєднанні знання та різноманітних культурних практик, що виникають в різних «онтологічних масштабах», а саме під час взаємодії людини з природою, із соціокультурною реальністю, із самою собою, в пошуку свого місця й призначення в житті та професії»*[63]*, – зауважують вчені І. Доннікова та Н. Кривцова*.

Якщо цитата органічніше включена в текст, виступаючи як підрядна частина складнопідрядного речення, як частина речення зі вставленими словосполученнями або реченнями, що вказують на її автора, вона починається завжди з малої літери (навіть тоді, коли її взято повністю), за винятком власних назв, і без зазначення можливого пропуску на її початку: *Ректор НУ "ОМА" М. Міюсов відзначив, що «протягом всієї історії навчального закладу з 1944 року в ньому було забезпечено високий професіоналізм науково-педагогічного персоналу, стандарти освіти і практичної підготовки курсантів, які відповідають міжнародним і національним вимогам»*[64].

3. Якщо під час цитування з'являється потреба у вставленні пояснень, їх подають або в круглих, або (у текстах спеціального призначення) у квадратних дужках. У круглих дужках (з виділенням курсивом) подають також зауваження, примітки в межах певної цитати на зразок: *«(примітка наша. – Ред.)», «(курсив мій. – Упорядник)» тощо.* Наприклад: «Схожу думку висловлюють Г. Білл і Х. Ендрю, наполягаючи на тому, що культурологічне знання надає засоби для дослідження кон'юнктури у контексті та на основі *особистого (індивідуалізованого) контакту* (*курсів наш. – Д. І.*)»[65].

7.3. Оформлення списку використаних джерел

Список використаних джерел є обов'язковим елементом наукової статті та

---

[63] Доннікова І., Кривцова Н. Створювальне знання в мультидисциплінарному освітньому контексті. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2019. Випуск 26, с. 34.

[64] Міюсов М. В. 75 років вищій інженерній освіті моряків в Україні. *Вісник Національного технічного університету. Серія «Проблеми автоматизованого електроприводу. Теорія і практика»,* № 9 (1334). 2019. С. 3.

[65] Доннікова І.А. Культурологічне знання як антропологічний науково-освітній проєкт. *Українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку. Напрям "Культурологія".* 2022. № 43. С.53.

інших наукових робіт.

Для кожного джерела складають бібліографічний опис мовою оригіналу. Виняток становлять джерела японською та китайською мовами, опис яких подають українською мовою.

Список використаних джерел оформлюють відповідно до ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» або одного зі стилів, рекомендованих Міністерством освіти і науки України[66].

Бібліографічний опис за ДСТУ 8302:2015 складається із заголовка (автор, назва) та даних про місце видання, видавництво, рік видання і кількісних даних (кількість сторінок, том, випуск, номер).

Порядок оформлення бібліографічного опису залежить від кількості авторів і жанру видання. Для монографії зазначають прізвища та ініціали автора (авторів), назву праці, місце видання, видавництво, рік видання та кількість сторінок. *Наприклад:* Тетерятник Г. К. Кримінальне провадження в умовах надзвичайних правових режимів: теоретико-методологічні та праксеологічні основи : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 500 с.

Під час оформлення статті зазначають прізвища та ініціали авторів, назву статті, назву журналу, рік видання, том, номер та сторінки. *Наприклад:* Савінова Н. А. Кримінально-правова комунікація у дискурсі ефективності кримінально-правового регулювання // Право України. 2015. №. 9. С. 136-141.

Під час оформлення електронних джерел обов'язково зазначають повну назву документа, назву електронного ресурсу, URL-адресу та дату звернення. *Наприклад:* Вимоги до оформлення дисертацій : наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 : редакція від 12.07.2019 // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17#Text (Дата звернення: 22.01.2023).

Бібліографічний опис друкованої праці є сукупністю відомостей про неї (а

---

[66] Вимоги до оформлення дисертацій. Затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017. Редакція від 12.07.2019. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17#Text

також її частину або групу праць), які дають можливість ідентифікувати працю, одержати уявлення про її зміст, читацьке призначення, обсяг та ще деякі дані.

З прикладами оформлення списку використаних джерел у стилі APA (American Psychological Association) можна ознайомитися за посиланням: APA Citation Style. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. URL : http://nbuv.gov.ua/node/929

7.4. Приклад наукової статті (зі скороченнями)

УДК 811.161.2 : 81'276.6

А. М. Варинська

ТЕРМІНОСИСТЕМА МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ

Анотація. У статті розглянуто питання розбудови термінологічної системи морської галузі. Дослідження морської термінології дає змогу виявити основні закономірності її формування, що є необхідною умовою упорядкування сучасної термінології для досягнення її логічної та лінгвістичної системності.

Ключові слова: *термінологічна система, термін, структура термінів, терміни-словосполучення, запозичення, морська галузь.*

Постановка проблеми. Сучасні процеси глобалізації, стрімке розширення міжнародних контактів, швидка еволюція людських знань, інтеграція та диференціація наук сприяли посиленню впливу міжнародної, здебільшого англомовної, термінології, зростанню термінотворчості у практичній сфері. Водночас актуалізуються питання визначення диференційних ознак термінів, упорядкування галузевих терміносистем та визначення місця термінів у лексиці мови спеціальності. Важливим залишається також розмежування термінів і професіоналізмів, що й зумовлює проблему систематизації та упорядкування галузевих термінологій, «від успішного розв’язання якої істотно залежить ефективність міжнародних контактів держави та її місце у світовому розподілі праці» [1, с. 10]. Зазначене стосується насамперед морської сфери. Дослідження морської термінології та її класифікація зумовлені також потребою забезпечення інтеграції України як незалежної морської держави у світову спільноту. У зв'язку з цим питання коректного використання термінів, їх репрезентації у словниках,

систематизації вимагають оптимізіції та приведення у відповідність до міжнародних норм.

Об'єкт дослідження – терміни морської галузі. Для аналізу було залучено більше 600 термінологічних одиниць, наведених у Словнику морської термінології: (Рос.-укр. з англ. відповідниками) [2].

Мета дослідження – проаналізувати терміни та визначити оптимальні способи їх репрезентації у словниках, спрямовані на підвищення рівня термінологічної компетентності та мовної грамотності.

Аналіз попередніх досліджень. Проблеми збереження та адекватної системної репрезентації наукового професійного знання у мові розглядали М. О. Вакуленко, І. М. Кочан, В. І. Іващенко, Т. В. Стасюк, В. А. Широков, Л. В. Ярова та ін. Науковці, висвітлюючи питання галузевих термінологій, наголошують не тільки на створенні національної термінологічної системи, а також «на забезпеченні її неперервного і оперативного вдосконалення й адаптації до світових стандартів», відповідності «принципам відкритих систем» [1, с. 11] .

Зазначене обумовлює **актуальність** пропонованої розвідки.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Дослідження фахової лексики є важливою науковою проблемою.

Якщо у ХХ столітті мовознавці розглядали терміни як периферію лексичної системи, то зараз ставлення до них кардинально змінилося: адже, за підрахунками різних учених, 80-90% усієї нової лексики, яка з'являється у мовах, – це терміни та інші спеціальні лексичні одиниці. Вони, звичайно, потребують певної класифікації. Класифікації залежать від ключових орієнтирів та визначення самого поняття «термін».

У нашому дослідженні ми дотримувалися такого розуміння терміна: ***термін*** – це номінативна лексична одиниця спеціальної сфери використання, яка репрезентує наукові знання у мові та містить когнітивну інформацію, що відтворює динамічні процеси наукового пізнання світу, у тому числі певної галузі професійної діяльності людини.

Зазначене визначення терміна орієнтує на упорядкування та

систематизацію термінів для спеціальних галузей за критеріями професійної унормованості та сталості.

На сучасному етапі творення і функціонування української морської термінології нові терміни вводяться в мову на чітких наукових засадах. Аналіз процесу формування цих термінів дозволяє виявити основні закономірності їх становлення, що є необхідною умовою упорядкування сучасної термінології для досягнення її логічної та лінгвістичної системності, прогнозування тенденції розвитку. У загальновживаній лексиці формування та реалізація норми є сполученням конкретного й асоціативного; в галузі термінології ступінь конкретизації та свідомості в уніфікації (упорядкуванні, стандартизації сукупності термінів) вищий, що і дозволяє говорити про професійний варіант мовної норми.

.....

.....

Термінологічні словники є необхідною складовою та запорукою для успішної реалізації професійної комунікації. Найбільш затребуваними у XXI столітті є термінологічні словники змішаного типу макроструктур і мікроструктур, з використанням в одному словнику філологічних та фахових знань.

«Словник морської термінології: (Рос.-укр. з англ. відповідниками)» [2] – перше в українській лексикографічній практиці видання, в якому зафіксовано морські терміни трьома мовами, подано дефініції термінів двома мовами, продемонстровано сполучувальні можливості термінів та інші важливі для користувачів відомості.

Оскільки заголовними одиницями у словнику є терміни (тобто одиниці, які важко виявити статистичними методами), їх відбір здійснювався методом експертної оцінки (вилученням тематичних слів із текстів зі спеціальності, з одномовних і двомовних словників науково-технічного профілю та інформаційно пошукових тезаурусів тощо).

.....

.....

Висновки. Українська морська термінологія продовжує інтенсивно розвиватися, поповнюватися новими поняттями, а отже, перед термінологами постають питання, що стосуються глибокого та всебічного дослідження терміносистеми морської галузі. Від коректної репрезентації терміна залежить «формування термінологічної компетентності як складової професійної компетентності, визначатиметься рівень власне професійної діяльності, здатність проектувати свій подальший професійний розвиток, а також володіння відповідними прийомами професійного спілкування» [3, 28].

Список літератури

1. Вакуленко М. О. Українська термінологія: комплексний лінгвістичний аналіз : монографія. Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. 361 с.
2. Торшина Л. М., Полупанова Н.В., Варинська А. М. та ін. Російсько-український словник морської термінології. Київ : Видавничий дім “КМ Academia”, 2000. 282 с.
3. Варинская А. М., Грудок-Костюшко М. А. Формирование терминологической компетентности у специалистов морской отрасли в процессе обучения русскому языку как иностранному // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2018. № 37. Том 1. С. 26-28.

Запитання для самоконтролю

1. Що таке наукова стаття? Назвіть основні різновиди наукових статей.
2. Які вимоги ставляться до оформлення наукової статті?
3. Назвіть основні етапи роботи над науковим текстом.
4. Які стратегії добору назви наукової статті є найбільш ефективними?
5. Від чого залежить вибір методів дослідження у науковій роботі?
6. У якій послідовності викладають матеріал у науковій праці? Схарактеризуйте структуру наукового тексту.
7. Яка структура наукової статті? Що повинно бути відображено в кожній її структурній частині?
8. Назвіть комунікативну мету наукової статті та поясніть її сутність.
9. Які мовні засоби використовують для формулювання актуальності теми дослідження?

10. Чому стандартні мовні звороти є важливими для наукового стилю?
11. Які способи організації матеріалу покращують читабельність наукової статті?
12. Чому логічність і послідовність викладу є важливими ознаками наукового тексту?
13. Назвіть основні вимоги до оформлення цитат у науковій статті.
14. Поясніть правила оформлення списку використаних джерел у науковій статті.
15. Які труднощі можуть виникати під час написання наукової статті?
16. Як цифровізація наукової комунікації впливає на структуру та оформлення сучасної наукової статті?

Тестові завдання до теми

1. Проблему, мету і завдання, гіпотези та методи дослідження наукового тексту окреслюють у частині:

1) основній;
2) вступі;
3) висновках;
4) *в усіх частинах.*

2. Обґрунтувати, які обов'язкові компоненти наукового тексту супроводжуються означеннями оцінного характеру.

1. *Наукова, фундаментальна, актуальна, важлива, ключова, провідна, гостра, прикладна, глобальна, нерозв'язана, дискусійна, невирішувана, сучасна, першочергова.*
2. *Наукова, головна, основна, практична, конкретна, реальна, поставлена, зазначена, проміжна, комплексна.*
3. *Точна, вичерпна, повна, детальна, суттєва, важлива, цінна, необхідна, одержувана, оперативна, термінова, достатня, нова, поточна, узагальнена, остання, об'єктивна, попередня.*
4. *Першочергова, найближча, кінцева, поставлена, головна, прикладна, конкретна, певна, визначена, окреслена.*

Ключ до відповіді:

• Інформація	• Класифікація
• Проблема	• Мета

3. Що характеризують у науковому тексті означення оцінного плану?

1. *Науковий, об'єктивний, конкретний, здійснений, усебічний, ґрунтовний,*

повний, вичерпний, детальний, порівняльний, реальний, глибокий, якісний, кількісний, контекстний.

2. *Важливий, обраний, намічений, подальший, головний, генеральний, вирішальний, новий, перспективний.*
3. *Сучасний, традиційний, допоміжний, основний, статистичний, діалектичний, аналітичний, новий, експериментальний, дедуктивний, соціологічний, порівняльно-історичний, емпіричний, провідний.*
4. *Аналогічний, перевірочний, новий, важливий, цікавий, блискучий, переконливий, унікальний, запланований, здійснений, лінгвістичний, навчальний, асоціативний, науковий, технічний.*
5. *Конструктивний, логічний, досліджуваний, аналізований, описуваний, спостережуваний, технічний, науковий.*
6. *Вторинний, об'єктивний, мовний, головний, суб'єктивний, фінансово-бюджетний, важливий.*

Ключ до відповіді:

• Напрям	• Експеримент
• Метод	• Аналіз
• Факт	• Об'єкт
• Фактор (чинник)	

4. Написання висновків передбачає:

1) *новий рівень систематизації й узагальнення матеріалу;*
2) *обов'язкове повторення важливої інформації;*
3) *виклад від першої особи однини;*
4) *перелік у певній послідовності ознак та властивостей того чи іншого об'єкта.*

5. Продовжіть речення: "Цитата – це ...".

1) *чуже мовлення, передане дослівно, з повним збереженням змісту, форми та інтонації;*
2) *мовлення однієї особи, звернене до широкої аудиторії слухачів або читачів з метою цілеспрямованого впливу на них;*
3) *синтаксична конструкція, що відтворює мовлення групи людей;*

дослівний уривок з чийогось тексту або висловлення для підтвердження якоїсь думки.

6. Визначте, дефініції яких ключових понять наукової діяльності наведено.

1) *... – це письмовий аналіз першоджерела: коментування основних його положень, узагальнена й аргументована оцінка його і висновки про значущість його в цілому.*
2) *... – це композиційно організований та узагальнений виклад змісту першоджерела чи кількох першоджерел.*

3) *... – це коротка й узагальнена характеристика тексту першоджерела (статті, книги тощо).*
4) *... – це найбільш узагальнена (без детального аналізу) оцінка першоджерела із наведенням практичних рекомендацій.*
5) *... – це порядок, послідовність викладу інформації першоджерела.*

Відповіді:

а) анотація;
б) реферат;
в) рецензія;
г) план;
д) конспект;
е) відзив.

Завдання для самостійної роботи

Завдання 1

Сформулюйте і запишіть актуальність теми та мету власного дослідження.

Завдання 2

Оформіть цитату відповідно до норм Українського правопису в таких випадках:
1) цитата вводиться як пряма мова, а слова автора стоять перед нею;
2) цитата вводиться як пряма мова, а слова автора стоять після неї;
3) цитата вводиться як частина складнопідрядного речення;
4) у цитаті пропущено частину тексту.

«Незважаючи на те, що інформаційний простір на сьогодні є ключовим фактором розвитку людства, компонентом його безпеки, і все частіше стає об'єктом вивчення багатьох сучасних наук: філософії, права, політології, психології, соціології, лінгвістики, інформаційних технологій, медицини та інших, він не отримав нормативного визначення, що дозволяє вченим довільно трактувати сутність поняття та визначати його як umbrella term (згальний термін), що містить у собі масу уніфікаційних ознак: від процесу інформування до характерних ознак чи особливостей інформації»[67] (В. Варинський, А. Варинська, М. Костицький, Н. Кушакова-Костицька).

Завдання 3

[67]Varynskyi V., Varynska A., Kostytsky M., Kushakova-Kostytska N. Information Security and Information Hygiene on Internet Media // Nexo Scientific Journal. 2021. Vol. 34(01). P. 120–128. URL: https://doi.org/10.5377/nexo.v34i01.11291

Оформіть подані наукові джерела відповідно до:

1. *Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання».*
2. *Стилю APA (American Psychological Association).*

Порівняйте особливості оформлення джерел у різних бібліографічних стилях та з'ясуйте основні відмінності між ними.

Наукові джерела:

1. Б.М.Іванов, М.О.Колегаєв, Ю.І.Касілов, О.І.Іванов. Керівник авторського колективу академік Міжнародної академії наук екології і безпеки життєдіяльності Б.М.Іванов. Основи охорони праці на морському транспорті. Затверджено Міністерством освіти і науки України як підручник для студентів вищих навчальних закладів. Одеса. Компас. 2003 рік. 416 сторінок.
2. А.О. Голіков, Ю.О.Олійник. Управління навігаційною безпекою судна на мілководді в акваторії порту. Журнал "Судноводіння". Випуск № 29. 2019 рік. Сторінки 76-81. DOI: 10.31653/2306-5761.29.219.76-81. Електронний ресурс: https://navjournal-nuoma.learnmarine.com/wp-content/uploads/2020/02/29-2019_Golikov-A.-A.-Oleynik-J.-A.-Vessel's-navigation-safety-management-in-shallow-waters-at-the-port-area.pdf

Завдання 4

Визначте, до якої структурної частини наукової роботи належать подані звороти*: 1) вступ, 2) матеріали та методи дослідження, 3) результати або їх обговорення.*

Дуже ймовірно, що ... ( ), оскільки ... ( ), здійснено огляд наукової літератури ... ( ), мету роботи сформульовано ... ( ), виходячи із необхідності комплексного наукового дослідження ... ( ), зазначені методи можуть використовуватися при розробці ... ( ), було використано для розрахунку ... ( ), розкрито зв'язок роботи з відповідними темами ... ( ), було проведено кілька довготривалих досліджень ... ( ), обґрунтовано основні фактори ... ( ), було визначено ... ( ), це можна пояснити тим, що ... ( ), аналіз проводився за допомогою ... ( ),

узагальнено основні результати ... ( ).

Завдання 5

Доповніть у таблиці 1 лексичні засоби (стандартні звороти) наукового тексту

Таблиця 1. Звороти для викладу змісту реферату, анотації, рецензії, виступу, доповіді, статті, відгуку тощо

Змістовні елементи	**Лексичні засоби (стандартні звороти)**
1. Вказівка на джерело інформації чи посилання на авторську інтерпретацію	*Деякі автори пропонують...* *Дослідники дотримуються думки, що...*
2.Посилання на вже відому читачеві (слухачеві) інформацію	*Відомо, що...* *З історії відомо, що...*
3. Авторська впевненість	*Безперечним є той факт, що...* *Звичайно, що...* *Очевидно, що...*
4. Авторське припущення	*Виходячи з..., можна зробити припущення, що...* *Можливо, ...*
5. Наведення прикладів, фактів	*Наведено кілька прикладів...* *На завершення подаємо приклад...*
6. Вказівка на зв'язок з попереднім	*Аналіз ... вказує на те, що...* *Виходячи з вищевикладеного, ...*
7. Привернення уваги до інформації	*Варто звернути увагу на...* *Особливої уваги потребує...*
8. Узагальнення, підсумок, висновки	*Аналіз... дозволяє зробити такі висновки...* *Підводячи підсумок (проведеного дослідження), слід зазначити, що...*

Завдання 6

Із поданими словами, словосполученнями складіть речення. Поясніть, у якій структурній частині дисертації або наукової статті їх доцільно використати.

а) розробити, обґрунтувати, з’ясувати, визначити, установити, виявити, проаналізувати, описати, простежити, показати, охарактеризувати, уточнити;
б) до цього часу не була (не стала) предметом спеціального дослідження; немає спеціальних праць; певне коло питань ще не знайшло належного висвітлення; залишається низка нерозв’язаних питань; недостатній рівень опрацювання проблеми; досі немає узагальненої праці; вивчалися лише окремі питання; потребує глибокого й детального розгляду.

Завдання 7

Прочитайте ненормативні звороти, уживані в наукових текстах. Доберіть до них нормативні українські відповідники.

Відзив, в залежності, заключения, висновки по викладеному, відмінити, в деякій мірі, в кінці кінців, для наглядності, добавити, доказувати, досвід по розробці, задіяти, між тим, примірний, при наявності, приступати (до чого), навик, мова йде про, намітити, перечислити, підготовити, не дивлячись на, направляти, область виробництва, оточуюче середовище, по крайній мірі, поступати, пред'явити, при виробленні, признавати, приймати до уваги, приміняти, при таких умовах, рішити проблему, рахувати що, протирічити.

Довідка.

Деякою мірою, залежно від, висновок, закінчення, зрештою, врешті-решт, висновки з викладеного, скасувати, перенести, для унаочнення (увиразнення), додати, доводити, розпочинати, починати, відгук, залучити, тим часом, скеровувати, спрямовувати, звертати, галузь виробництва, приблизний, орієнтовний, довкілля, навколишнє середовище, принаймні, щонайменше, за наявності, у разі, навичка, показувати, подавати, вступати до, надходити, чинити, під час вироблення, для вироблення, визнавати, брати до уваги, застосовувати, йдеться про, за таких обставин, у таких обставинах, накреслити, запланувати, перерахувати, перелічити, підготувати,

Завдання 8

Доберіть зі збірника наукових праць статтю за вашим фахом. Схарактеризуйте її за такими критеріями:

– *за змістом* (власне наукова, науково-популярна, науково-навчальна, науково-методична, науково-публіцистична);

– *за кількістю авторів* (одноосібна, колективна);

– *за галузевим призначенням* (педагогічна, філософська, технічна тощо);

– *за науковим завданням* (теоретична, прикладна);

– *за функцією* (дослідницька, презентаційна, оцінна, комунікативна);

– *за способом розкриття теми* (оглядова, проблемна, методологічна).

Завдання 9

Проаналізуйте назви 5 наукових статей зі свого фаху. Визначте:

- які ключові слова в них використано;
- чи є назви інформативними;
- чи відповідають назви змісту статей;
- які назви є найбільш вдалими та чому.

Завдання 10

Порівняйте структуру наукової статті у фаховому українському виданні та міжнародному журналі, що входить до баз Scopus або Web of Science. Визначте спільні та відмінні ознаки.

Словник термінів

Академічне письмо – вид навчально-наукової діяльності, спрямований на створення текстів академічного характеру відповідно до норм наукового стилю, принципів академічної доброчесності та вимог наукової комунікації

Аналіз – метод пізнання, змістом якого є уявне розчленування цілісного об’єкта на окремі частини, складові елементи з метою детального і всебічного вивчення.

Лаконічність викладу – це відсутність зайвих або «порожніх» слів, повторень, багатослівної аргументації тощо.

Логічна послідовність тексту – це тісний логічний зв’язок усіх компонентів документа, чітко виявлені причинно-наслідкові зв’язки між повідомлюваними фактами, які можуть реалізовуватися як у межах одного речення, так і в межах усього тексту. Типи зв’язків: протиставлення (виражається словами *проте, однак*), вираження і логічне підкреслення черговості (*одночасно, спочатку, потім, по-перше, по-друге),* вираження мети (*з цією метою, для цього),*

вираження результативності (*отже, таким чином, у результаті);* конкретизація якогось місця (*наприклад, зокрема*).

Метод дослідження – спосіб наукового пізнання, за допомогою якого здійснюють вивчення предмета, явища або процесу та отримують нові наукові знання.

Наукометрична база даних – електронна інформаційно-аналітична система для обліку, індексації та аналізу наукових публікацій, показників цитування й результатів наукової діяльності дослідників і наукових установ.

Об'єктивність тексту – це дотримання високого ступеня безособовості, відсутність будь-яких суб'єктивно-оцінних моментів у викладі, зокрема у доборі лексики, побудові синтаксичних конструкцій.

Переконливість викладу забезпечується обґрунтуванням висловленої думки, доказовістю матеріалу, точністю в доборі фактів і цифрових даних.

Системний аналіз – науковий метод пізнання, що визначає послідовність дій для встановлення структурних зв'язків між елементами досліджуваної системи.

Структурний аналіз – науковий метод аналізу структури системи як сукупності зв'язків між частинами системи, з'ясування значення окремого елемента для певним чином структурованого цілого.

Структурно-функціональний аналіз – науковий метод дослідження елементів системи та їх функціональної ролі.

Функціональний аналіз – науковий метод пояснення явищ з погляду виконуваних ними функцій.

Ясність викладу, точність опису – це взаємопов'язані ознаки наукового тексту. Ясність викладу ґрунтується на правильному доборі слів і словосполучень.

Розділ 8. РЕЦЕНЗІЯ ЯК ФОРМА КРИТИЧНОГО ОСМИСЛЕННЯ НАУКОВОЇ ПРАЦІ

8.1. Рецензування наукового джерела

8.2. Структура рецензії. Зразки рецензії

8.3. Рецензія: мовні особливості

8.4. Стратегія хеджування (ґеджування)

Запитання до самоконтролю

Завдання для самостійної роботи

Словник термінів

Ключові слова: експертна оцінка, рецензія, відгук, критика, хеджування.

8.1. Рецензування наукового джерела

У науковій комунікації рецензування має важливе значення, адже без нього не може бути оприлюднена жодна наукова праця. Саме тому рецензування навіть називають «наріжним каменем наукової комунікації»[68].

Перш ніж робота буде опублікована у друкованій або електронній формі, вона повинна пройти експертне оцінювання (англ. peer review – оцінювання колегами). Це процес неупередженого аналізу наукового дослідження фахівцями відповідної галузі, результатом якого є письмовий відгук на рецензовану працю.

Процедура рецензування спрямована, з одного боку, на підтримання високих стандартів наукових досліджень, а з іншого – на контроль якості наукових публікацій. Рецензування дозволяє перевірити достовірність, значущість і оригінальність дослідження, обґрунтованість висновків, коректність інтерпретації результатів і відповідність роботи вимогам академічної доброчесності, зокрема щодо уникнення плагіату та запобігання конфлікту інтересів.

---

[68] Тихонкова І.О. Рецензування – наріжний камінь наукової комунікації. Можливості Publons для науковця, журналу, адміністратора. *Наука України у світовому інформаційному просторі*. Вип. 16. К.: Академперіодика, 2019. С. 85.

Експертне оцінювання є добре налагодженим процесом і важливою складовою сучасної наукової комунікації. Вимоги до рецензування формувалися протягом понад трьохсот років, а сама концепція експертного оцінювання виникла задовго до появи наукових журналів. На думку дослідників, елементи рецензування використовувалися ще у Стародавній Греції. Проте вважається, що журнал Лондонського королівського товариства Philosophical Transactions of the Royal Society став першим науковим виданням, яке формалізувало процедуру рецензування у 1665 році[69].

Сьогодні експертне оцінювання в наукових журналах використовують не лише для перевірки експериментальної та етичної надійності рукопису, а й для визначення його відповідності стандартам якості та наукової новизни конкретного видання. Нині рецензування є усталеною практикою більшості авторитетних наукових журналів і важливим механізмом забезпечення достовірності та якості наукових публікацій.

Процес рецензування наукового дослідження розпочинається після подання автором завершеної роботи до наукового видання. Якщо йдеться про статтю, її надсилають до журналу, що спеціалізується на відповідній галузі досліджень. Цей етап називають попереднім розглядом рукопису.

Редактори журналу перевіряють, чи відповідає стаття тематиці видання та вимогам редакційної етики. Якщо робота відповідає встановленим критеріям і має належний науковий рівень, її передають досвідченим фахівцям відповідної галузі для офіційного рецензування.

Процес рецензування наукової статті зазвичай здійснюється одним із трьох способів:

1. *Відкрите рецензування* – автор статті та рецензент знають особи один одного.
2. *Одинарне сліпе рецензування* – особу рецензента не розкривають автору, проте рецензенту відома інформація про автора.

---

[69] Kelly J., Sadeghieh T., Adeli K. Peer review in scientific publications: benefits, critiques, & a survival guide . *EJIFCC.* 2014. T. 25. №. 3. C. 227.

3. *Подвійне сліпе рецензування* – особи автора та рецензента залишаються анонімними.

Найбільш об'єктивними вважають одинарне та подвійне сліпе рецензування, оскільки вони сприяють мінімізації упередженості та забезпеченню якості експертного оцінювання.

Іноді роботи на початковому етапі отримують оцінку нижчу, ніж передбачав автор, але рецензенти надають авторам пропозиції щодо покращення якості їхніх рукописів, а також визначають будь-які помилки, які потрібно виправити перед публікацією.

Зверніть увагу! Дисертація після завершення подається на експертне оцінювання. Спочатку її розглядають внутрішні експерти – вчені наукової установи, де виконано дослідження та створено спеціалізовану вчену раду. Вони готують рецензії, у яких оцінюють актуальність теми, наукову новизну, обґрунтованість результатів, практичне значення роботи. Якщо за результатами рецензування виконана робота відповідає встановленим вимогам, визначають зовнішніх експертів – офіційних опонентів – для підготовки відгуків.

Рецензія та відгук мають спільну мету – оцінювання наукової праці, проте можуть відрізнятися за структурою, обсягом і процедурою підготовки

Підручники й навчальні посібники перед поданням на рецензування зазвичай розглядають на засіданні циклової комісії, кафедри або відповідної науково-методичної ради.

8.2. Структура рецензії. Зразки рецензії

Будь-яка рецензія має чітко визначені реквізити, відповідно до яких структурується текст документа. До них належать: *назва виду документа* – рецензія; *заголовок*, в якому зазначають назву рецензованої роботи, прізвище та ініціали її автора/авторів; *текст*; *підпис та посада особи*, яка рецензувала роботу (за потреби підпис засвідчують печаткою, або спеціальним штампом); *дата*.

Текст рецензії складається з трьох частин: 1) аналіз змісту дослідження; 2) зауваження та висновки; 3) оцінка роботи у форматі рекомендації до друку чи

доопрацювання роботи.

Рецензування наукової статті починається із аналізу теми та назви. Далі оцінюють вступ, матеріали та результати дослідження, висновки автора, рівень аргументації і відповідність роботи вимогам наукового стилю.

Рецензент повинен не тільки дати відповіді на поставлені питання, а й аргументувати власну позицію та надати рекомендації щодо вдосконалення роботи.

Орієнтовний перелік питань, які повинні висвітлити рецензенти:

- Чи відповідає тема науковому профілю журналу?
- Чи є тема актуальною і практично значущою?
- Чи правильно визначено УДК?
- Чи відображає назва статті її змісту та меті?
- Чи дотримано вимоги щодо оформлення анотацій (обсяг, зміст)?
- Чи правильно оформлено ключові слова?
- Чи дотримано вимоги до структурування наукової статті?
- Чи містить вступ чітко сформульовану мету дослідження?
- Чи є наукова аргументація логічною та переконливою?
- Чи відповідають використані методи поставленій меті дослідження?
- Чи коректно представлено результати дослідження?
- Чи повно відображають висновки результати дослідження?
- Чи містять висновки елементи наукової новизни та перспективи подальших досліджень?
- Чи потребують окремі частини статті скорочення, розширення або доопрацювання?
- Чи буде рецензент рекомендувати деякі уточнення з точки зору стилю і мови?
- Чи відповідають стиль і мова статті вимогам наукового викладу?
- Чи правильно оформлені таблиці, схеми, діаграми тощо?
- Чи дотримано правила оформлення цитування, їх якість та доцільність?

- Чи дотримано вимоги щодо оформлення списку літератури?

Після такого аналізу рецензент формулює загальний висновок: *«рекомендовано до публікації», «рекомендовано повернути на доопрацювання», «не рекомендовано до публікації».*

У фахових українських виданнях таке рецензування наукової статті може оформлюватися у формі таблиці. *Наприклад:*

ФОРМА ОЦІНКИ РЕЦЕНЗЕНТОМ

Назва статті:_____

Реєстраційний номер:_____

№	Питання рецензенту	Так	Ні	Коментар
1	Чи відповідає тема науковому профілю журналу?			
2	Чи є тема науково актуальною і практично корисною?			
3	Чи відображає назва статті зміст і мету цієї статті?			
4	Чи містить вступ чітко поставлені цілі?			
5	Чи є наукова аргументація логічною та переконливою?			
6	Чи методологічно правильно представлено результати дослідження? Дайте можливі пропозиції у разі, якщо Ви думаєте, що деякі поправки та уточнення є необхідні.			
7	Чи повно і вірно відображають висновки результати дослідження? Чи показують вони, що є новим та дають пропозиції для подальших досліджень?			
8	Чи можуть або повинні деякі частини статті бути скорочені, видалені, розширені або перероблені?			
9	Чи будете Ви рекомендувати деякі уточнення з точки зору стилю і мови?			
10	Чи задовольняє Вас кількість, якість та доцільність посилань і літературних джерел?			
Рекомендація рецензента (відповідно				**Рекомендовано до публікації**

позначити)**:**		**Рекомендовано повернути на доопрацювання**
		Не рекомендовано до публікації
Додаткові думки, зауваження та рекомендації рецензента:		
Конфіденційні зауваження для редактора:		

Підпис рецензента _____

У індексованих наукових журналах європейських країн також є типові запитання, включені до форм оцінювання наукових статей:

1. Чи містить стаття наукову новизну?
2. Чи є внесок автора вагомим для відповідної галузі дослідження?
3. Чи відповідає стаття профілю та вимогам журналу?
4. Чи прийнятна організація, представником якої є автор?
5. Чи відповідають методи та обробка результатів прийнятим науковим стандартам?
6. Чи ґрунтуються висновки на представлених результатах дослідження?
7. Чи є обсяг статті достатнім?
8. Чи всі ілюстрації, рисунки та таблиці є доцільними?
9. Чи коректно оформлено рисунки, таблиці та їх підписи?
10. Чи відповідають назва й анотація змісту статті?
11. Чи є використані джерела актуальними та достатніми?
12. Чи правильно використано скорочення та термінологію?
13. Який загальний науковий рівень статті?

Як бачимо, перелік питань у різних країнах не має суттєвих відмінностей.

Слід зазначити, що у фахових виданнях інколи існує практика відхилення статей без надання автору офіційної рецензії або детального пояснення причин відмови. Такий підхід не завжди сприяє професійному розвитку молодих науковців, оскільки фахові зауваження та рекомендації рецензентів допомагають удосконалювати науковий стиль, структуру дослідження та методику викладу матеріалу

Рецензії на наукові праці інших жанрів також містять основні реквізити

рецензії, проте можуть оформлюватися у більш вільній формі.

Зразок:

РЕЦЕНЗІЯ

на конспект лекцій з навчальної дисципліни «Ділова українська мова» для курсантів і студентів спеціальності 271 «Річковий та морський транспорт», підготовлений викладачами кафедри українознавства НУОМА, к. філол. н., проф. А. М. Варинською та старшим викладачем кафедри Н. М. Корнодудовою

Конспект лекцій з дисципліни «Ділова українська мова» призначений для курсантів і студентів першого курсу навчально-наукового інституту навігації НУОМА денної та заочної форм навчання.

Метою видання є допомога курсантам і студентам у самостійній роботі над засвоєнням і вдосконаленням знань з українського ділового мовлення.

У конспекті лекцій викладено теоретичний і практичний матеріал з дисципліни «Ділова українська мова». Видання охоплює питання ролі мови у суспільному житті, функціонально-стилістичної диференціація мови, новацій українського правопису, загальних вимог до оформлення та мови документів, культури ділової комунікації та мовлення, а також розглядає питання щодо походження, складу і функціонування термінології морської галузі.

Теоретичний матеріал подано через практичну реалізацію. Зразки ділових паперів з виокремленими реквізитами та стандартними зворотами ділової мови сприятимуть ефективній писемній комунікації, зокрема під час складання документів.

Висвітлюючи контекст професійного спілкування, автори, акцентують увагу на питаннях вибору слова, невербальних компонентах та культурі спілкування як важливих складових професійної компетентності. Знання невербальних особливостей національних культур стане у нагоді для здобувачів освіти під час роботи у міжнародних екіпажах.

Професійна спрямованість навчального посібника вигідно вирізняє його серед інших навчальних видань такого типу.

Виклад матеріалу відзначається системністю. До кожної теми подано план,

виділено ключові слова та запропоновано список рекомендованої літератури.

У конспекті лекцій реалізовано сучасні методичні принципи відбору й організації матеріалу.

Рецензований конспект лекцій з дисципліни «Ділова українська мова» є актуальним і змістовним навчальним виданням, підготовленим відповідно до вимог сучасної освітньої практики та навчальної програми дисципліни. Видання може бути рекомендоване до друку.

Кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри українознавства
НУОМА Грудок-Костюшко М. О.

8.3. Рецензія: мовні особливості

У науковому дискурсі рецензію розглядають як один із жанрів вторинної наукової комунікації, що зумовлює її функції, структуру та мовні засоби.

Під час експертного оцінювання слід звертати увагу на типові наукові помилки. Більшість із них пов’язана з порушенням логіки викладу. Такі помилки можуть виявлятися у суперечливих твердженнях, необґрунтованих висновках, хибному встановленні причинно-наслідкових зв’язків, невиправданій екстраполяції, кругових міркуваннях або постановці тривіальних дослідницьких питань.

Однією з важливих рекомендацій для рецензентів є оцінювання новизни ідей, висновків, даних і методології дослідження. Рецензент повинен уважно визначати проблеми, характерні для конкретної роботи, а не лише перевіряти відповідність статті формальним вимогам або окремим критеріям оцінювання.

Під час проведення експериментальних досліджень автори іноді не подають достатньої інформації щодо контролю експерименту або умов його проведення, що може впливати на достовірність результатів.

Іншою поширеною помилкою є неточне використання термінів або відсутність їх чіткого визначення. Такі недоліки можуть ускладнювати

сприйняття тексту та вводити читача в оману. Серйозною проблемою у наукових статтях також є невиправдане використання професіоналізмів або термінологічні помилки.

Поширеним недоліком наукових праць є також неточне цитування та порушення вимог академічної доброчесності.

Процес рецензування є складною аналітичною діяльністю, тому для його полегшення у науковій комунікації використовують мовні кліше для критики, спростування, припущення та вираження впевненості. Такі мовні засоби достатньо повно репрезентовано у навчальному посібнику Г. С. Онуфрієнко «Науковий стиль української мови», фрагменти з якого подано нижче.

1. Лексико-граматичні засоби впевненості

- Автор переконливо доводить, що...
- Безумовно (безперечно), що ...
- Взявши до уваги сказане вище, можна стверджувати, що ...
- Доведено, що ...
- Є впевненість того, що ...
- Є очевидним, що ...
- Є певність у тому, що ...
- Є переконання в тому, що ...
- Є рація звернути увагу ...
- Загальновідомо, що ...
- Можна з упевненістю (певністю) сказати, що ...
- Немає сумнівів щодо (чого?) ...
- Не можна не зважати на те, що ...
- Переконливим є погляд визнаних авторитетів у цій галузі (кого? на що?) ...
- Результати дослідження підтверджують справедливість (чого?) ...
- У(в)певнений (упевнена) у(в) тому, що ...
- У цьому зв’язку зрозуміло, що ...
- Ці факти переконують у (чому?)...

2. Лексико-граматичні засоби припущення

- Домовимось, що ...
- Допустімо, що ...
- Доречно проаналізувати ситуацію, припустивши, що ...
- Є підстави для гіпотези ...
- Можна припустити, що ...
- Можна висловити припущення ...
- Припустімо, що ...

3. Лексико-граматичні засоби критики (непогодження, спростування)

Критика в науковому дискурсі пов'язана з потребою «дати об'єктивну характеристику рецензованій праці, погоджуючись з її автором або опонуючи його позиції, указуючи на певні недоліки. Названу стратегію репрезентують тактики категоричної незгоди, уточнення й визначення інфолакунарності, жалкування та сумніву, кожна з яких має комплекс вербальних засобів для втілення головної інтенції вказаної стратегії. Основними маркерами стратегії критики є негативно-оцінні лексеми, заперечна частка не, імперативи; лексеми з уточнювальною семою; слова із семами «*сумнів*», «*дискусійний*», «*малоймовірний*»; лексика «*відсутності / невідомості*», сполука *не все*; модальне слово *шкода*, сполука *на жаль*»[70].

- Автор дотримується нетрадиційного погляду на ...
- Автор, як свідчить його стаття (дослідження, робота ...), ігнорує факти ...
- Автор, на наш погляд, помиляється стосовно ...
- Автор припускається, на наш погляд, помилкових тверджень ...
- Автор припускається явних неточностей ...
- Автором не висвітлено питання (чого?) ...
- Автором необґрунтовано стверджується, ...
- Авторська позиція суперечить (чому?) ...
- Висновки не підтверджуються фактами ...
- Доцільно (доречно) викрити (зазначити) недоліки ...

---

[70] Romanchenko A., Kovalevska T., Druzhynets M. The Communicative Network of Scientific Discourse. *Slavica Slovaca*. 56, 2021, No 1, pp. 3-16 (Bratislava).

- Є підстави дорікати в неточності, неуважності ...
- Є дискусійним питання (про що?) ...
- Є серйозні заперечення з приводу ...
- Є серйозні розбіжності в поглядах на ...
- Можна спростувати наведену думку ...
- Навряд чи можна погодитись ...
- На жаль, автор не розкрив ... , не торкнувся питання ... (чого ?)...
- Незрозуміло, що автор має на увазі, коли каже (що?) ...
- Не можна не заперечити ...
- Не можна погодитися ...
- Низка сумнівів та зауважень виникає, коли ...
- Сумнів викликають наведені статистичні дані: ...

Вміння рецензувати доцільно розвивати, опрацьовуючи навички складання рецензій та опанування відповідних лексико-граматичні засоби.

8.4. Стратегія хеджування (ґеджування)

Критика рецензента повинна бути принциповою, науково обґрунтованою, але водночас доброзичливою та спрямованою на вдосконалення дослідження. У такому соціально-прагматичному вимірі під час написання рецензій доцільно використовувати стратегію хеджування (ґеджування). Вона розглядається як спосіб пом'якшення критичних зауважень щодо наукової праці загалом, окремої її частини або певного положення дослідження. Зауваження при цьому часто формулюють у формі поради або рекомендації.

Слово *хеджування* (ґеджування) походить від англ. *hedge*, що у буквальному перекладі означає «захищати», «страхувати від можливих втрат» і в англомовних словниках репрезентується як концепція «обережної мови». У лінгвістику це поняття ввів Джордж Лакофф (George Lakoff) у 1972 році, визначивши хеджування як комунікативну стратегію, що передбачає використання «слів, робота яких полягає в тому, щоб зробити речі більш

нечіткими або менш нечіткими» [71]. Отже, хеджування корелює з мовними тактиками, які використовують під час написання рецензій.

У рецензуванні А. Романченко виділяє такі основні комунікативні тактики стратегії хеджування[72]:

1) порада з відтінком побажання, яку реалізують за допомогою двоскладних простих, односкладних безособових і складнопідрядних речень із ключовими конструкціями: *було б доцільно*, *було б бажано*, *доцільно було б*, *варто було б* тощо;

2) порада з відтінком рекомендації, яку реалізують за допомогою слів *варто*, *слід*, *треба* у поєднанні з інфінітивом: *слід було б уточнити*, *варто було б зазначити*, *треба було б пояснити* тощо*;*

Надають рекомендаційного характеру також висловлювання з часткою *ж*: *мабуть, все ж варто*.

3) порада, що супроводжується аргументацією, коли рецензент обґрунтовує необхідність усунення певного недоліку: *Доцільно було б пояснити використане скорочення, оскільки … .*

4) тактика компенсації, яка передбачає поєднання критичного зауваження з позитивною оцінкою роботи. У такий спосіб рецензент підтримує автора та акцентує увагу на сильних сторонах дослідження. Така тактика реалізується за допомогою сполучників *хоч*, *але*, *зате*, а також прийменникових конструкцій *попри*, *всупереч, незважаючи на* тощо: *«Попри ряд недоліків, монографію … слід оцінити позитивно і навіть досить високо»; «Звичайно, не всі пропозиції й думки вченого є незаперечними, деякі з них є дискусійними, однак наукові підходи, рівень аргументації викликають інтерес...».*

Крім зазначених тактик хеджування у наукових рецензіях наявні вставні слова: *на жаль, шкода,* які пом'якшують критичні зауваження: «*на жаль, праця не позбавлена недоліків*», «*на жаль, у монографії бракує узагальнення …* » тощо.

Стратегія хеджування вважається ефективною у науковому дискурсі,

---

[71] Lakoff, G. (1972). Hedges: A study in meaning criteria and the logic of fuzzy concepts . *Chicago Linguistic Society Papers*. № 8, 1972. P. 195

[72] Романченко А. Комунікативні тактики стратегії хеджування. *Наукові записки*. 2017. С. 310-314.

оскільки «завдяки тактиці компенсації автор рецензії надає перевагу тому позитивному, що зроблено автором першоджерела, саме на ньому акцентуючи, привертаючи увагу інших дослідників, убачаючи його важливішим, таким, що мінімізує недогляди роботи»[73].

Запитання для самоконтролю

1. Для чого використовують рецензію в науковій комунікації?
2. Назвіть структурні складові рецензії
3. Які реквізити повинна містити рецензія?
4. Які типові недоліки можуть бути виявлені під час рецензування наукової роботи?
5. Які лексико-граматичні засоби використовують для вираження впевненості, припущення, критики (непогодження) ?
6. Що означає стратегія хеджування (ґеджування)?
7. Які комунікативні тактики хеджування вам відомі?
8. Чому стратегія хеджування вважається важливою для академічної етики та наукової комунікації?

Завдання для самостійної роботи

Завдання 1. *Прочитайте рецензію на рукопис «Російсько-український тлумачний словник з промислової електроніки» авторів Ю. Е. Паеранд, Т. П. Рукас*

Проаналізуйте структуру рецензії. Визначте лексико-граматичні засоби, використані для вираження оцінки, критики, рекомендації та хеджування.

РЕЦЕНЗІЯ[74]

на рукопис «Російсько-український тлумачний словник з промислової електроніки» авторів Паеранд Ю. Е., Рукас Т. П.

У зв’язку з набуттям українською мовою статусу державної постійно існує потреба в лексикологічних посібниках, які відбивають терміносистему певної

---

[73] Романченко А. Комунікативні тактики стратегії хеджування. *Наукові записки*. 2017. С. 312.

[74] Шевчук С.В Ділове мовлення. Модульний курс : підручник. Київ : Літера ЛТД,, 2008. С. 205-211.

науково-технічної галузі, подану українською. З огляду на це актуальність видання спеціалізованого російсько-українського тлумачного словника з промислової електроніки сумнівів не викликає. Використання такого словника в навчальному процесі, в науково-проектній і виробничій діяльності безумовно сприятиме підвищенню якості підготовки фахівців з промислової електроніки, бездоганній розробці технічної документації, унормуванню викладу науково-технічніх видань (статей, монографій, дисертаційних робіт, звітів тощо).

Відзначимо як позитивне, що рецензований словник орієнтований на нормативну наукову термінологію. Це забезпечується введенням до російського реєстру і поданням в українському перекладі дефініцій, зареєстрованих у державних стандартах, а також широковживаних у сучасній науковій, науково-популярній, інформативно-реферативній літературі.

Цей словник помітно виділяється з-поміж інших галузевих термінологічних словників минулих і сучасних видань, оскільки в ньому поруч із загальноприйнятими серед фахівців з промелектроніки номенами представлені й новоутворення, пропоновані філологами як більш точні (тому в словникові подається інколи декілька морфологічних варіантів). Очевидно, з часом такі дискусійні на сьогодні варіанти будуть відгранені мовленнєвою практикою.

Сформований лексико-термінологічний масив становить понад 800 найуживаніших понять промислової електроніки, відзначається системністю відбору й подання термінологічних одиниць. Правопис української частини словника поданий із врахуванням сучасних вимог і рекомендацій.

Узагальнюючи, можна сказати, що словник своєчасний, актуальний і є загалом досконалим за змістом та формою.

Як і в кожній праці, а особливо такого типу, в словнику є сильніші й слабші місця, є недогляди, спірні, а часом і неприйнятні твердження, в усякому разі – з погляду рецензента. Зупинімося на них конкретно.

1. Авторам словника слід сміливіше залучати до української мовної системи власне українські лексеми замість кальок з російської мови. Наприклад, у статті випрямитель - випрямляч зроблено прямий переклад, натомість

український відповідник випростувач, що є технічним терміном; зарядный ток конденсатора - зарядний струм конденсатора, потрібно заряджальний; запираемый ток тиристора - замикний струм тиристора, думається, що треба вживати стопорний.

2. Не завжди вдало автори заміняли дієприкметникові форми прикметниковими. Наприклад: стабилизирующие схемы - стабілізуючі схеми, узвичаєно вживати стабілізаційні (схеми для стабілізації).

3. Нарешті, висловлюємо ще одне побажання авторам, спрямоване на вдосконалення роботи в майбутньому: доцільним видається подання до українських відповідників додаткових граматичних характеристик: форми *родового відмінка іменників П відміни чоловічого роду інвентар, провідник.*

“Російсько-український словник з промислової електроніки” заслуговує позитивної оцінки, і його можна рекомендувати до друку.

Кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови
Національного аграрного університету К. Б. Біленко

Завдання 2. *Оберіть статтю за своїм фахом на офіційному сайті Національного університету «Одеська морська академія» (Розділ «Наука», підрозділ «Наукові видання НУОМА). Ознайомтеся зі статтею та складіть на неї рецензію, використовуючи лексико-граматичні засоби критики, рекомендації та стратегію хеджування, розглянуті в підрозділах 8.3–8.4 цього посібника.*

Словник термінів

Аргумент – судження або сукупність суджень для обґрунтування, підтвердження або спростування певної думки.

Аргументація – це 1) процес обґрунтування певного положення (твердження, гіпотези, концепції) з метою переконання в його істинності або доцільності; 2) мовленнєва дія, що включає систему тверджень, призначених для обґрунтування або спростування певної думки.

Дедукція – це логічний умовивід, за якого на основі загального правила з певних.

положень, прийнятих за істинні, виводиться нове положення; метод дослідження від загального до конкретного.

Доведення – це сукупність логічних засобів обґрунтування істинності певного судження за допомогою інших істинних і пов'язаних із ним суджень.

Індукція – це логічний умовивід, при якому на підставі знання про окреме робиться висновок про загальне; метод пізнання, протилежний дедукції.

Наукова критика – це аналіз та оцінка наукових праць із метою виявлення їхніх суперечностей, перевірки актуальності, новизни, достовірності та наукової значущості результатів дослідження.

Рецензія – це письмова експертна оцінка наукової праці, що містить аналіз її змісту, висновки та рекомендації.

Спростування – це логічна операція, спрямована на доведення хибності або необґрунтованості певної тези чи твердження.

НАУКОВА КОМУНІКАЦІЯ
СЛОВНИК БАЗОВИХ ПОНЯТЬ

Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законами України правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень[75].

Академічна свобода – самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова, думки і творчості, поширення знань та інформації, вільного оприлюднення і використання результатів наукових досліджень з урахуванням обмежень, встановлених законом[76].

Академічне письмо – вид навчально-наукової діяльності, спрямований на створення текстів академічного характеру відповідно до норм наукового стилю, принципів академічної доброчесності та вимог наукової комунікації

Академічний плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства.

Алгоритм – це опис послідовності дій, що приводить до досягнення певної мети, або текст, який містить такий опис.

---

[75] Про вищу освіту : Закон України від 01 лип. 2014 № 1556-VII. Ст.1, п. 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1556-18

[76] Про вищу освіту : Закон України від 01 лип. 2014 № 1556-VII Ст.1, п. 3. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1556-18

Аналіз – метод пізнання, змістом якого є уявне розчленування цілісного об’єкта на окремі частини, складові елементи з метою детального і всебічного вивчення.

Анотація – (від лат. *annotatio* – зауваження, помітка) – це вторинний жанр наукового стилю, що містить стислу характеристику змісту монографії, статті, підручника чи іншого наукового джерела.

Анотування – це процес складання анотації.

Аргумент – судження або сукупність суджень для обґрунтування, підтвердження або спростування певної думки.

Аргументація – це 1) процес обґрунтування певного положення (твердження, гіпотези, концепції) з метою переконання в його істинності або доцільності; 2) мовленнєва дія, що включає систему тверджень, призначених для обґрунтування або спростування певної думки.

Відгук – це: 1) документ, що містить висновки уповноваженої особи, кількох осіб або установи щодо поданої на розгляд праці, рукопису або проєкту; 2) стисла форма письмової оцінки виконаної роботи (курсової, бакалаврської, магістерської кваліфікаційної роботи, дисертації).

Дедукція – це логічний умовивід, за якого на основі загального правила з певних. положень, прийнятих за істинні, виводиться нове положення; метод дослідження від загального до конкретного.

Державна мова – це закріплена законодавством мова, використання якої обов'язкове в органах державного управління та діловодства, установах та організаціях, на підприємствах, у державних закладах освіти, науки, культури, у сферах зв'язку та інформатики тощо.

Дефініція – розгорнуте визначення поняття, що розкриває його зміст та основні ознаки.

Дисертація – це кваліфікаційна праця, що містить нові науково обґрунтовані результати досліджень, які вирішують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для певної галузі науки.

Дискурс – поняття сучасної лінгвістики, що позначає єдність тексту й

комунікативної ситуації, зумовленої екстралінгвістичними чинниками (соціальними, культурними, психологічними тощо). Його розрізняють 1) за тематикою спілкування (екологічний, морський, правовий тощо); 2) за типом взаємодії (особистісно-орієнтований і статусно-орієнтований).

Доведення – це сукупність логічних засобів обґрунтування істинності певного судження за допомогою інших істинних і пов'язаних із ним суджень.

Додатковий текст – це текст, у якому подано анкети, тексти завдань, рисунки, графіки, статистичний матеріал та інші допоміжні матеріали й докази наукових положень. Такий текст зазвичай розміщується у додатках до наукової роботи.

Емпірико-фактологічний текст – це текст, що містить опис фактичного матеріалу дослідження, його класифікацію й узагальнення у певному дослідницькому контексті.

Жанр – це тип тексту, сформований відповідно до мети, змісту та організації мовного матеріалу в межах певного стилю мовлення.

Загальнонаукова лексика – це лексика, характерна для наукового стилю загалом і використовувана в різних галузях науки та техніки.

Індукція – це логічний умовивід, при якому на підставі знання про окреме робиться висновок про загальне; метод пізнання, протилежний дедукції.

Категорія тексту (грец. kategoria – ознака) – це суттєва властивість тексту, що відображає його змістову, структурну або комунікативну організацію.

Компетенція – визнане стандартами освіти коло знань, умінь, навичок і способів діяльності визначених стандартами освіти у певній сфері.

Компетентність – здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей[77].

Комунікативна компетентність – здатність особистості ефективно

[77] Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII Ст. 1, п. 13. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1556-18

використовувати вербальні та невербальні засоби спілкування відповідно до мети, ситуації та умов комунікації.

Комунікативна компетенція – це реалізація комплексу мовних, мовленнєвих і комунікативних навичок, спрямованих на соціалізацію особистості, її здатність ефективно взаємодіяти в суспільному та професійному середовищі, досягати взаєморозуміння, здійснювати взаємовплив і реалізовувати власний потенціал.

Лаконічність викладу – це відсутність зайвих або «порожніх» слів, повторень, багатослівної аргументації тощо.

Логічна послідовність тексту – це тісний логічний зв'язок усіх компонентів документа, чітко виявлені причинно-наслідкові зв'язки між повідомлюваними фактами, які можуть реалізовуватися як у межах одного речення, так і в межах усього тексту. Типи зв'язків: протиставлення (виражається словами *проте, однак*), вираження і логічне підкреслення черговості (*одночасно, спочатку, потім, по-перше, по-друге),* вираження мети (*з цією метою, для цього),* вираження результативності (*отже, таким чином, у результаті);* конкретизація якогось місця (*наприклад, зокрема*).

Лексичні трансформації у перекладі – заміна слів або словосполучень мови оригіналу з метою точного передавання змісту та дотримання норм мови перекладу.

Лексичні паралелі у перекладі – наявність у різних мовах термінів і загальновживаних слів, що мають повну або часткову семантичну відповідність.

Літературна мова – це оброблена, унормована форма національної мови, яка в писемному та усному різновидах обслуговує культурне життя народу, всі сфери його суспільної діяльності.

Метод дослідження – спосіб наукового пізнання, за допомогою якого здійснюють вивчення предмета, явища або процесу та отримують нові наукові знання.

Методологічний текст – це текст, що слугує для обґрунтування й опису методології проведеного дослідження.

Мова науки – це функціональний різновид мови для спеціальних цілей, що обслуговує сферу пізнання й дослідження та використовується для опису та пояснення наукових фактів, явищ і процесів. Характеризується великою кількістю загальнонаукової та професійної термінології.

Монографія – це наукова праця, яка містить повне або поглиблене дослідження однієї проблеми чи теми й належить одному або декільком авторам. У монографії можуть висвітлюватися результати багаторічних досліджень вченого або групи вчених у певній галузі науки.

Наука – це цілісна, багатовимірна, соціально значуща система знань, диференційована за галузями та так, що перебуває у постійному розвитку. Функцією науки є вироблення й використання теоретично систематизованих знань про дійсність. Наука є підґрунтям цивілізаційного розвитку та складовою частиною духовної культури людства.

Наукова комунікативна компетенція – це різновид комунікативної компетенції, що характеризується сукупністю мовних, мовленнєвих і соціокультурних знань, умінь та навичок, які забезпечують здатність особи до переконливого й ефективного спілкування у науковій сфері. Як різновид комунікативної компетенції вона ґрунтується, з одного боку, на цінностях і мовних нормах, спільних для всіх видів комунікації, а з іншого — на засадах наукового стилю та соціокультурних особливостях наукової спільноти

Наукова комунікація – це особливий вид професійної комунікації, який має когнітивну специфіку та передбачає обмін науковою інформацією (ідеями, знаннями, повідомленнями) між науковцями та іншими агентами наукової діяльності. Її метою є поширення та публікація результатів наукових досліджень, а також забезпечення доступності результатів досліджень для світової наукової спільноти.

Наукова критика – це аналіз та оцінка наукових праць із метою виявлення їхніх суперечностей, перевірки актуальності, новизни, достовірності та наукової значущості результатів дослідження.

Наукова спільнота – це професійне середовище вчених і дослідників,

об’єднаних спільними науковими інтересами, цінностями та науковою комунікацією.

Наукова стаття – це жанр наукового стилю, у якому подаються кінцеві або проміжні результати дослідження, висвітлюються актуальні напрями наукового пошуку та окреслюються перспективи подальших розвідок.

Науковий дискурс відрізняється від інших типів дискурсу високим ступенем інтертекстуальності. Його особливостями є опора на прецедентні тексти, наукові концепти та систему фахової аргументації. Стратегії наукового дискурсу реалізуються у наукових жанрах.

Науковий результат – нове знання, здобуте у процесі наукової діяльності та зафіксоване у формі наукового звіту, праці, доповіді, повідомлення, монографічного дослідження, наукового відкриття тощо.

Науковий стиль – це функціональний різновид літературної мови, що обслуговує сферу науки й освіти та призначений для точного викладу, пояснення й аргументування наукової інформації.

Науковий текст – це текст, у якому репрезентовано наукову інформацію, результати наукового дослідження. Він створюється відповідно до визначених стандартів.

Наукометрична база даних – електронна інформаційно-аналітична система для обліку, індексації та аналізу наукових публікацій, показників цитування й результатів наукової діяльності дослідників і наукових установ.

Національна мова – це мова, що є засобом усного й письмового спілкування нації. Національною мовою української нації є українська мова.

Об’єктивність тексту – це дотримання високого ступеня безособовості, відсутність будь-яких суб’єктивно-оцінних моментів у викладі, зокрема у доборі лексики, побудові синтаксичних конструкцій.

Оглядовий текст – це текст, що забезпечує наукове обґрунтування предмета дослідження, визначає межі цього дослідження та ступінь опрацьованості окремих аспектів проблеми.

Парадигма – це сукупність теоретичних, методологічних і аксіологічних

установок, що беруться за зразок для постановки та вирішення наукових проблем і визнаються членами наукової спільноти.

Переконливість викладу забезпечується обґрунтуванням висловленої думки, доказовістю матеріалу, точністю в доборі фактів і цифрових даних.

Підстиль – це різновид функціонального стилю, що має властиві йому мовностилістичні засоби та співвідноситься зі стилем як частина з цілим залежно від комунікативної ситуації.

План наукової роботи – це порядок розміщення частин наукового тексту, його композиційна структура.

Пояснювальний текст – це текст, у якому розкриваються основні положення, подаються примітки, тлумачення понять, таблиці, формули тощо.

Професіоналізм – це одиниця професійної лексики, яка позначає спеціальне поняття, знаряддя або результати праці та функціонує переважно в усному професійному мовленні.

Реферат – це 1) короткий усний або письмовий виклад наукової праці, результатів наукового дослідження; 2) доповідь на певну тему, підготовлена на основі критичного аналізу різних джерел, об'єднаних спільною проблематикою, їх систематизації, узагальнення та оцінки.

Реферування – це складний процес аналітично-синтетичного опрацювання наукової інформації, що полягає в аналізі первинного документа, доборі найважливіших у змістовому відношенні даних (основних положень, фактів, доведень, результатів, висновків) та їх системному викладі.

Рецензія – це письмова експертна оцінка наукової праці, у якій аналізуються її зміст, актуальність, наукова новизна, переваги та недоліки, а також формулюються рекомендації щодо публікації або доопрацювання.

Системний аналіз – науковий метод пізнання, що визначає послідовність дій для встановлення структурних зв'язків між елементами досліджуваної системи.

Словник – довідкове видання, у якому слова певної мови подаються в алфавітному або тематичному порядку з поясненням значення, перекладом чи

іншою лексикографічною інформацією. Залежно від призначення словники поділяються на енциклопедичні та лінгвістичні, серед яких виокремлюють тлумачні, перекладні, термінологічні, орфографічні та інші типи словників.

Спростування – це логічна операція, спрямована на доведення хибності або необґрунтованості певної тези чи твердження.

Структурний аналіз – науковий метод аналізу структури системи як сукупності зв'язків між частинами системи, з'ясування значення окремого елемента для певним чином структурованого цілого.

Структурно-функціональний аналіз – науковий метод дослідження елементів системи та їх функціональної ролі.

Тези – це стислий виклад основних положень статті, лекції, доповіді або повідомлення.

Теоретичний текст – це текст, у якому висвітлено теоретичні аспекти предмета дослідження.

Термін (від лат. *terminus* – кінець, кордон, межа) – слово або словосполучення, у якому фіксується, осмислюється й репрезентується спеціальне знання в межах певної галузі знань або діяльності.

Термінологія – сукупність термінів, що функціонують у певній галузі знань, науки, техніки або професійної діяльності.

Фрагмент – це частина тексту, що складається з двох або більше абзаців, об’єднаних спільним змістом.

Функціональний аналіз – науковий метод пояснення явищ з погляду виконуваних ними функцій.

Ясність викладу, точність опису – це взаємопов’язані ознаки наукового тексту. Ясність викладу ґрунтується на правильному доборі слів і словосполучень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аксьонов А. В., Нечитайло В. І. Остійність суден – від Архимеда до наших днів // Водний транспорт. 2020. Вип. 2(30). С. 79–87. URL: https://vt.duit.in.ua/index.php/home/article/view/125/92
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Академія, 2004. 342 с.
3. Бебик В. М. Глобальне інформаційне суспільство: поняття, структура, комунікації // Інформація і право. 2011. № 1. С. 44.
4. Бірта Г. О., Бургу Ю. Г. Методологія і організація наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 142 с.
5. Борисенко В. В. Теоретичні засади категорії «компетенція» // Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні та історичні науки. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 96. С. 25. URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/5117/1/BORYSENKO.pdf
6. Вакуленко М. О. Українська термінологія: комплексний лінгвістичний аналіз : монографія. Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. 361 с.
7. Варинська А. М. Терміносистема морської галузі // Одеська лінгвістична школа: у просторах інтерпретацій : колективна монографія. Одеса : ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2017. С. 25–33.
8. Варинская А. М., Грудок-Костюшко М. А. Формирование терминологической компетентности у специалистов морской отрасли в процессе обучения русскому языку как иностранному // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2018. № 37. Т. 1. С. 26–28.
9. Варинська А. М., Корнодудова Н. М. Ділова українська мова : конспект лекцій. Одеса : НУОМА, 2019. 212 с.
10. Варинська А. М., Корнодудова Н. М. Інновації в сучасній українській морській термінології // Термінологічний вісник. 2019. Вип. 5. С. 268–273.
11. Варинська А. М., Корнодудова Н. М. Українська мова (за професійним

спрямуванням). Науковий стиль і його засоби у професійному спілкуванні : навч. посіб. Одеса : ОНМА, 2012. 180 с.

12. Варинська А. М., Гнот В. Г., Кузнєцова І. В., Полупанова Н. В. Українська мова: термінознавство морської галузі : навч. посіб. Одеса : ОНМА, 2004. 108 с.
13. Васенко Л. А., Дубічинський В. В., Кримець О. М. Фахова українська мова : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 272 с.
14. Венгринюк М., Мельник О. Комунікативно-прагматичний потенціал анотації як вторинного науково-технічного тексту // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». 2015. Вип. 55. С. 42–44.
15. Вимоги до оформлення дисертацій : наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17#Text
16. Галузинська Л. І., Науменко Н. В., Колосюк В. О. Українська мова (за професійним спрямуванням) : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 430 с.
17. Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду // Вища освіта України. 2008. № 3. С. 23–30. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/52560/5/Holovan_competence.pdf
18. Горбунова Л. С. Ключові компетенції у транснаціональному освітньому просторі: визначення та імплементація // Філософія освіти. 2016. № 2(19). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/klyuchovi-kompetentsiyi-u-transnatsionalnomu-osvitnomu-prostori-viznachennya-ta-implementatsiya
19. Ділова українська мова : методичні вказівки до виконання практичних робіт / уклад. А. М. Варинська, Н. М. Корнодудова. Одеса : НУ «ОМА», 2018. 70 с.
20. Доннікова І. А. Культурологічне знання як антропологічний науково-освітній проєкт // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Серія «Культурологія». 2022. № 43. С. 53.
21. Доннікова І., Кривцова Н. Створювальне знання в мультидисциплінарному освітньому контексті // Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії. 2019. Вип. 26. С. 34.

22. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ, 2010. С. 330.
23. Етичний кодекс університетської спільноти Національного університету «Одеська морська академія». URL: http://www.onma.edu.ua/zvity-finansy-insh
24. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text
25. Кочан І. Іншомовні слова: кальки чи національні відповідники? // Українська наукова термінологія: проблеми перекладу : зб. матеріалів наук.-практ. конф. Київ, 2009. Т. 11. С. 25.
26. Кочан І. Термінологія: національна чи міжнародна? // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». 2009. № 648. С. 8.
27. Кривчик Г. Г. Тези про тези // Проблеми та перспективи розвитку залізничного транспорту : тези 77-ї Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 11–12 трав. 2017 р.). Дніпро : ДІІТ, 2017. С. 325–328.
28. Маслова Т. Б. Особливості наукового тексту та дискурсу // Мова та література у полікультурному просторі. 2013. С. 25–26.
29. Міюсов М. В. 75 років вищій інженерній освіті моряків в Україні // Вісник Національного технічного університету. Серія «Проблеми автоматизованого електроприводу. Теорія і практика». 2019. № 9(1334). С. 3.
30. Національний стандарт України ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. URL: http://lib.pnu.edu.ua/files/dstu-8302-2015.pdf
31. Ніколаєва С. Ю. Написання тез наукової доповіді: основні недоліки і шляхи їх подолання // Освіта та наука: трансформація, відповідальність, академічна свобода : матеріали наук. конф. (5 берез. 2021 р.). Київ : Університет економіки та права «КРОК», 2021. С. 61–63.
32. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови : навч. посіб. з алгоритмічними приписами. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ : Центр учбової

літератури, 2009. 392 с.

33. Основні вимоги до написання наукової статті : метод. рек. / Г. З. Шевчук, Л. І. Гаврилюк, Т. В. Гаврилюк. Луцьк : ВІППО, 2016. 76 с. URL: http://vippo.org.ua/files/pedposhyk/naukovistat-1557135224.pdf
34. Політологічний енциклопедичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ, 2004. С. 162.
35. Приклади оформлення списку літератури згідно з ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». URL: http://lib.znau.edu.ua/jirbis2/images/phocagallery/2017/Pryklady_DSTU_8302_2015.pdf
36. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18
37. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text
38. Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах) : постанова Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 № 261. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-п
39. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text
40. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text
41. Про Рекомендації щодо запобігання академічному плагіату та його виявлення в наукових роботах : лист МОН України від 15.08.2018 № 1/11-8681. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/card/v8681729-18
42. Рецензування — наріжний камінь наукової комунікації. Можливості Publons для науковця, журналу, адміністратора / І. О. Тихонкова // Наука України у світовому інформаційному просторі. 2019. Вип. 16. С. 85.

43. Романченко А. Комунікативні тактики стратегії хеджування // Наукові записки. 2017. С. 310–314.
44. Романченко А. П. Критика як комунікативна стратегія в лінгвістичному дискурсі // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія». 2017. Т. 2. № 64. С. 102–105.
45. Руденко О. М. Теоретико-методологічні засади дослідження суспільної стабільності в науці державного управління // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Управління». 2011. № 2. С. 30.
46. Савінова Н., Коляденко П. Поняття дистанційної комунікації: правовий аспект // Юридична Україна. 2013. № 10. С. 45.
47. Савчук В.Д. Технологія перевезення вантажів : підручник. Одеса: ОНМА, 2008. 335 с.
48. Селігей П. О. Український науковий текст: проблеми комунікативної повноцінності та стильової досконалості : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 2016. 427 с.
49. Семеног О. М. Культура наукової української мови. Київ : Академія, 2010. 216 с.
50. Сотниченко Л. Л. Управління розвитком інфраструктурного забезпечення регіону на основі досвіду ЄС // Економіка та держава. 2014. №. 8. С. 64-68.
51. Сурмін Ю. П. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація : навч. посіб. Київ : НАДУ, 2008. 184 с.
52. Тетерятник Г. К. Кримінальне провадження в умовах надзвичайних правових режимів: теоретико-методологічні та праксеологічні основи : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 500 с.
53. Тимощук О. М., Боріна М. В. Дослідження методів підвищення екологічності суднових енергетичних установок у водному середовищі // Водний транспорт. 2022. Вип. 2(36). С. 240–251. URL: https://vt.duit.in.ua/index.php/home/issue/view/10/11
54. Токарська А. С. Правова комунікація в контексті посткласичного праворозуміння : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2008. С. 12.

55. Торшина Л. М., Варинська А. М., Носкова А. Є. Лексика морского права : учеб. пособие. Одесса : Автограф, 2007. 223 с.
56. Торшина Л. М., Полупанова Н. В., Варинська А. М. Словник морської термінології (рос.-укр. з англ. відповідниками). Київ : КМ Academia, 2000. 288 с.
57. Український правопис / Національна академія наук України. Київ : Наукова думка, 2019. 392 с.
58. Філон М. І., Кримець О. М. Наукова картина світу у філософському й лінгвістичному вимірах // Термінологічний вісник. 2013. Вип. 2(1). С. 52. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/36696/1/Terminolohich_visnyk_2013_2_Filon_Naukova_kartyna.pdf
59. Філософський енциклопедичний словник / уклад. В. І. Шинкарук та ін. Київ, 2002. С. 291.
60. Холявко І. В. Культура наукової мови : навч. посіб. Глухів, 2016. URL: http://library.gnpu.edu.ua/books/Scientific%20language/Chapter%202/Part_1.htm
61. Холявко І. В. Функціонально-стильові відхилення в науковому тексті: специфіка редагування // Одеський лінгвістичний вісник. 2014. № 4. С. 291–294.
URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/2512/Kholyavko.pdf?sequence=1&isAllowed=y
62. Шевчук С. В. Ділове мовлення. Модульний курс : підручник. Київ : Літера ЛТД, 2008. С. 205–211.
63. APA Citation Style // Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL: http://nbuv.gov.ua/node/929
64. Cargill M., O'Connor P. Writing Scientific Research Articles: Strategy and Steps. Chichester : John Wiley & Sons, 2021. 164 p.
65. Chomsky N. Aspects of the Theory of Syntax. Cambridge, MA : MIT Press, 1965. 251 p.
66. Hymes D. On Communicative Competence // Sociolinguistics. 1972. P. 53–73.

URL: https://pdfs.semanticscholar.org/45cf/13d5ec5446a5cf1d3fcd4de7423a29f77cf1.pdf

67. Kelly J., Sadeghieh T., Adeli K. Peer Review in Scientific Publications: Benefits, Critiques, and a Survival Guide // EJIFCC. 2014. Vol. 25. No. 3. P. 227–243.
68. Lee D. Genres, Registers, Text Types, Domains and Styles: Clarifying the Concepts and Navigating a Path through the BNC Jungle // Language Learning & Technology. 2001. Vol. 5(3). P. 37–72. URL: https://scholarspace.manoa.hawaii.edu/server/api/core/bitstreams/e80fbfaf-736c-4f32-bd98-ed99ef330316/content
69. Lakoff G. Hedges: A Study in Meaning Criteria and the Logic of Fuzzy Concepts // Chicago Linguistic Society Papers. 1972. № 8. P. 195.
70. Romanchenko A., Kovalevska T., Druzhynets M. The Communicative Network of Scientific Discourse // Slavica Slovaca. 2021. Vol. 56. No. 1. P. 3–16.
71. Varunska A. Representation of Eco-Concepts in Professional Maritime Discourse // SocioBrains. 2018. Issue 44. P. 107. URL: http://sociobrains.com/MANUAL_DIR/SocioBrains/Issue%2044,%20April%202018/2/24_%20Alla%20Varynska
72. Varynska A. Universal Concepts in the Lingua-Marine Picture of the World // Fundamental and Applied Researches in Practice of Leading Scientific Schools. 2018. Vol. 26. No. 2. P. 139–143.
73. Varynska A. M., Kornodudova N. N. Maritime Terminology in the Format of International Communication // Association Agreement: Driving Integrational Changes : collective monograph. Chicago : Accent Graphics Communications, 2019. P. 547–566. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3346533
74. Varynskyi V., Varynska A., Kostytsky M., Kushakova-Kostytska N. Information Security and Information Hygiene on Internet Media // Nexo Scientific Journal. 2021. Vol. 34(01). P. 120–128. URL: https://doi.org/10.5377/nexo.v34i01.11291